

WÓJT GMINY LISEWO

**STUDIUM UWARUNKWAŃ
I KIERUNKÓW ZAGOSPODAROWANIA
PRZESTRZENNEGO GMINY LISEWO**

TEKST STUDIUM

**ZAŁĄCZNIK NR 2
CZĘŚĆ A - UWARUNKOWANIA**

SIERPIEŃ 2013

SPIS TREŚCI - UWARUNKOWANIA ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO

1. WPROWADZENIE	5
2. MATERIAŁY WEJŚCIOWE	6
2.1. Ocena aktualności obowiązującego studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy	6
2.2. Dokumenty strategiczne gminy	7
2.2.1. Dokumenty o charakterze lokalnym	7
2.2.2. Dokumenty o charakterze ponadlokalnym dot. m.in. gminy Lisewo	16
2.3. Planowane zadania i inwestycje realizujące cele publiczne o znaczeniu ponadlokalnym	23
2.4. Dokumenty planistyczne w gminie	24
2.5. Dokumenty organizacyjne	29
2.6. Wnioski i postulaty organów, instytucji i osób fizycznych	29
3. POŁOŻENIE GMINY ORAZ DOTYCHCZASOWE PRZEZNACZENIE, ZAGOSPODAROWANIE I UZBROJENIE TERENÓW W GMINIE	31
4. UWARUNKOWANIA WYNIKAJĄCE ZE STANU ŁADU PRZESTRZENNEGO I WYMOGÓW JEGO OCHRONY	31
5. STAN ŚRODOWISKA ORAZ WYMOGI OCHRONY ŚRODOWISKA, PRZYRODY I KRAJOBRAZU KULTUROWEGO	35
5.1. Zasoby środowiska przyrodniczego	35
5.1.1. Rzeźba terenu i warunki geologiczno-gruntowe	35
5.1.2. Gleby	36
5.1.3. Szata roślinna	39
5.1.4. Fauna	40
5.1.5. Zasoby wodne	41
5.1.6. Klimat	43
5.2. Stan środowiska przyrodniczego	46
5.2.1. Zagrożenia i stan jakości wód	46
5.2.2. Zagrożenia i stan powietrza atmosferycznego	48
5.2.3. Klimat akustyczny	49
5.2.4. Zagrożenia i stan gleb	50
5.2.5. Przekształcenia powierzchni ziemi	51
6. STAN DZIEDZICTWA KULTUROWEGO I ZABYTKÓW ORAZ DÓBR I KULTURY WSPÓŁCZESNEJ	53
6.1. Ochrona prawna	53
6.2. Rys historyczny	55
6.3. Krajobraz kulturowy	58
6.3.1. Miejscowości – dane historyczne	58
6.3.2. Wsie o zachowanym układzie przestrzennym i zabudowie o wartościach kulturowych i historycznych	62
6.3.3. Zespoły podworskie	63
6.3.4. Dominanty krajobrazowe	73
6.3.5. Kapliczki, figury i krzyże przydrożne	73
6.3.6. Układ komunikacyjny	76
6.4. Zasoby dziedzictwa kulturowego	76
6.4.1. Nieruchome zabytki archeologiczne	77
6.4.2. Zabytki nieruchome architektury i budownictwa, cmentarzy i zieleni komponowanej	90
6.5. Dobra kultury współczesnej	108
6.6. Zagrożenia środowiska kulturowego	108
7. WARUNKI I JAKOŚĆ ŻYCIA MIESZKAŃCÓW	111
7.1. Ludność	111
7.1.1. Demografia	111
7.1.2. Prognoza demograficzna	122
7.2. Działalność gospodarcza i rolnictwo	124
7.3. Rynek pracy	128
7.4. Infrastruktura społeczna	131
7.5. Turystyka i rekreacja	132
8. ZAGROŻENIE BEZPIECZEŃSTWA LUDNOŚCI I JEJ MIENIA	134

8.1. Rodzaje potencjalnych zagrożeń	134
8.2. Instytucje służące ochronie ludności i jej mienia	136
8.3. Inicjatywy i programy	136
9. STAN PRAWNY GRUNTÓW.....	138
10. OBIEKTY I TERENY CHRONIONE NA PODSTAWIE PRZEPISÓW ODRĘBNYCH.....	141
10.1. Obiekty i obszary chronione na podstawie ustawy o ochronie przyrody.....	141
11. WYSTĘPOWANIE OBSZARÓW NATURALNYCH ZAGROŻEŃ GEOLOGICZNYCH	144
11.1. Obszary osuwisk	144
11.2. Inne rodzaje zagrożeń geologicznych.....	144
11.3. Obszary zagrożenia powodziowego	144
12. WYSTĘPOWANIE UDOKUMENTOWANYCH ZŁÓŻ KOPALIN ORAZ ZASOBÓW WÓD PODZIEMNYCH	145
13. WYSTĘPOWANIE TERENÓW GÓRNICZYCH WYZNACZONYCH NA PODSTAWIE PRZEPISÓW ODRĘBNYCH	145
14. STAN SYSTEMÓW TRANSPORTOWYCH I KOMUNIKACJI	146
14.1. Droga krajowa - autostrada.....	146
14.2. Droga wojewódzka	146
14.3. Drogi powiatowe	147
14.4. Drogi gminne	149
14.5. Pozostałe drogi gminne i wewnętrzne	149
14.6. Kolej.....	149
14.7. Komunikacja i transport publiczny	151
14.8. Ścieżki rowerowe.....	151
14.9. Infrastruktura związana z systemami komunikacji.....	151
15. STAN SYSTEMÓW INFRASTRUKTURY TECHNICZNEJ	153
15.1. Gospodarka wodno-ściekowa	153
15.1.1. Zaopatrzenie w wodę	153
15.1.2. Odprowadzanie ścieków.....	156
15.1.3. Infrastruktura gospodarki wodnej	160
15.2. Gospodarka odpadami	163
15.2.1. Odpady komunalne	163
15.2.2. Składowiska odbierające odpady z terenu gminy Lisewo.....	166
15.2.3. Odpady niebezpieczne.....	169
16. SYSTEMY ENERGETYCZNE.....	171
16.1. Elektroenergetyka	171
16.2. Zaopatrzenie w gaz.....	172
16.3. Zaopatrzenie w ciepło	172
16.4. Odnawialne źródła energii (OZE).....	173
16.5. Telekomunikacja i internet.....	173
17. ZESTAWIENIE RYSUNKÓW	174

SPORZĄDZIŁ:

WÓJT GMINY LISEWO

Załącznik nr 2

do uchwały Nr

Rady Gminy Lisewo

z dnia

o uchwaleniu Studium uwarunkowań i kierunków
zagospodarowania przestrzennego gminy Lisewo

OPRACOWAŁ ZESPÓŁ AUTORSKI W SKŁADZIE:

1. mgr inż. architekt Adam Wincek
upr. urb. Nr 670 / 88,
członek Północnej Okręgowej Izby Urbanistów w Gdańsku
nr G-020 / 2002,
2. mgr Artur Prażniewski,
3. mgr Sławomir Flanz,
4. mgr inż. Izabela Kurowska,
5. mgr Wiesław Tomaszewski,
6. Joanna Paradowska - opracowanie graficzne.

SKŁADNIKI OPRACOWANIA:

1. RYSUNEK STUDIUM – ZAŁĄCZNIK NR 1, składający się z części:
Uwarunkowania zagospodarowania przestrzennego – 1 : 10 000 (załącznik nr 1 a)
Kierunki zagospodarowania przestrzennego – 1 : 10 000 (załącznik nr 1 b)
2. TEKST STUDIUM – ZAŁĄCZNIK NR 2, składający się z części:
A – Uwarunkowania, B – Kierunki.
3. PROGNOZA ODDZIAŁYWANIA NA ŚRODOWISKO (nie stanowiąca załącznika do uchwały Rady Gminy).

UWAGA: ZAŁĄCZNIK NR 3 do uchwały Rady Gminy Lisewo, stanowić będzie „Rozstrzygnięcie o sposobie rozpatrzenia uwag”.

1. WPROWADZENIE

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Lisewo, na mocy Uchwały Nr VII/50/2011 Rady Gminy Lisewo z dnia 29 czerwca 2011 r. w sprawie o przystąpieniu do zmiany Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Lisewo, stanowi nową edycję dotychczasowego „Studium” przyjętego Uchwałą Nr XV/133/2000 Rady Gminy Lisewo z dnia 29 grudnia 2000 r. Po jego uchwaleniu dotychczasowe studium utraci moc.

Obowiązywać będzie nowe Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Lisewo, będące zmianą Studium z 29.12.2000 roku.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy, zgodnie z zapisami ustawy z dnia 27 marca 2003 roku o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U.z 2003r.Nr 80, poz. 717 z późniejszymi zmianami) nie stanowi aktu prawa miejscowego powszechnie obowiązującego na terenie gminy, ale pełni rolę wewnętrznego dokumentu kierownictwa gminy (tzw. aktu kierownictwa wewnętrznego) – określa politykę rozwoju przestrzennego gminy, w tym lokalnych zasad zagospodarowania oraz jest podstawą do sporządzania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego (ustalenia studium nie mogą być naruszone przez organy gminy przy sporządzaniu planów miejscowych) i do koordynacji działań służb komunalnych i jednostek organizacyjnych podporządkowanych gminie.

Przedmiotem opracowania, zgodnie z art. 9 ust. 3 ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, jest obszar gminy Lisewo w jej granicach administracyjnych.

Analiza obecnego stanu zagospodarowania terenu gminy wykazała znaczącą dynamikę zmian. Okres jedenastoletniego obowiązywania sporządzonego w 2000 r. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania gminy Lisewo, nowe – znacząco zmienione uwarunkowania prawne, a także wymagający zmiany sposób podejścia do planowania rozwoju w dotychczasowym Studium, powinny w zasadniczy sposób zmienić optykę spojrzenia na dalszy rozwój przestrzenny gminy i zasady zapisu pożądanych zmian w zagospodarowaniu przestrzennym.

2. MATERIAŁY WEJŚCIOWE

2.1. Ocena aktualności obowiązującego studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy

Obecnie obowiązujące Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Lisewo sporządzane i uchwalone zostało w dniu 29 grudnia 2000 r, to jest w okresie przed wejściem w życie obowiązującej do chwili obecnej ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Ustawa nabrała mocy prawnej w dniu 11 lipca 2003 r.).

W tamtym okresie nie obowiązywał żaden przepis wykonawczy dotyczący zasad opracowywania studiów gmin. Dokumenty wykonywane w tym czasie charakteryzują się dużą różnorodnością zapisów i oznaczeń graficznych (Wymagany zakres projektu studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy w części tekstowej i graficznej określony został w Rozporządzeniu Ministra Infrastruktury z dnia 28 kwietnia 2004r. w sprawie zakresu projektu studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego (Dz. U. z 2004r. Nr 118 poz. 1233)). Podstawą sporządzenia dotychczasowego studium była ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. o zagospodarowaniu przestrzennym (Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. o zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. 1994, Nr 89 poz. 415 z późn. zm.)).

Przewidywane korekty kierunków zagospodarowania przestrzennego, po dokonaniu analizy wewnętrznych uwarunkowań i uwzględnieniu zmian ustrojowych, szczególnie faktu już niemal siedmioletniego uczestnictwa Polski w strukturach Unii Europejskiej (w tym skutki Wspólnej Polityki Rolnej), a także przyjęte nowelizacje polityki gospodarczej gminy, spowodowały konieczność dostosowania do obecnych potrzeb polityki przestrzennej i zmiany Studium sporządzonego w trybie obowiązujących w 2000 roku przepisów ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. o zagospodarowaniu przestrzennym (tekst jednolity Dz.U. z 1999r. nr 15, poz. 139). Zmieniające się uwarunkowania wynikające z przystąpienia Polski do Unii Europejskiej, m.in. możliwości pozyskania środków finansowych pochodzących z funduszy unijnych oraz zaistniałe zmiany społeczno-gospodarcze spowodowały konieczność określenia nowych priorytetów przestrzennych i funkcjonalnych.

Należy jednocześnie zauważyć, iż diagnoza stanu uwarunkowań rozwojowych gminy Lisewo nie wykazuje gwałtownych zmian zachodzących w przestrzeni gminy od czasu

uchwalenia poprzedniego studium, a w związku z tym część wówczas określonych kierunków może i powinna pozostać nadal aktualna.

2.2. Dokumenty strategiczne gminy

2.2.1. Dokumenty o charakterze lokalnym

Gmina Lisowo posiada szeroki zestaw narzędzi strategicznych i programowych, dotyczący wielu sfer funkcjonowania gminy. Zapewnia to optymalne zarządzanie, stabilność oraz przejrzystość zamierzeń i kierunków rozwoju. Liczba dokumentów i ich jakość pozwalają jednoznacznie stwierdzić, że rozwój lokalny Lisewa nie jest nieuregulowany, kierowany pojedynczymi przedsięwzięciami o charakterze epizodycznym lub zupełnie przypadkowy. Lisowo jest gminą o przejrzystości sformułowanych celach, rozpisanych w wielu szczegółowych programach i planach, które są ze sobą skorelowane i wzajemnie się uzupełniają. Głównym wnioskiem płynącym z analizy tych dokumentów jest bardzo racjonalne i uzasadnione założenie, polegające na kształtowaniu Lisewa jako gminy wielofunkcyjnej ze wskazaniem na rolnictwo i (agro)turystykę.

Strategia Rozwoju Gminy Lisowo w latach 2007 – 2013

przyjęta Uchwałą nr XI/82/07 Rady Gminy Lisowo z dnia 27 grudnia 2007

Jest podstawowym dokumentem strategicznym gminy i stanowi podstawę do budowania innych dokumentów strategicznych i programowych. W strategii dokonuje się przede wszystkim określenia celów strategicznych do osiągnięcia w określonym czasie jak również sposoby ich osiągnięcia poprzez formułowanie celów operacyjnych (zestaw konkretnych działań do wdrożenia).

Zestaw celów strategicznych wyznaczonych przez Samorząd Lisewa przedstawia się następująco:

1. *Poprawa warunków życia ludności wiejskiej i stanu bezpieczeństwa publicznego, rozwój rolnictwa ekologicznego, wzrost dochodów ludności wiejskiej, rozwój mieszkalnictwa i usług wyższego rzędu*

Realizacja tego celu strategicznego ma polegać na następujących działaniach (celach operacyjnych): budowie nowych budynków komunalnych i modernizacji istniejącej infrastruktury, poprawie

funkcjonowania opieki zdrowotnej, wpływ wzbogacenie oferty kulturalnej i rekreacyjno-sportowej, rozwój rolnictwa ekologicznego (w tym agroturystyki), rozwój i poprawa funkcjonowania placówek oświatowych, wspieranie rozwoju szkolnictwa średniego oraz budownictwo mieszkaniowe

2. *Tworzenie sprzyjających warunków dla przedsiębiorczości, dla rozwoju agrobiznesu, agroturystyki, nowoczesnej i zdywersyfikowanej gospodarki*

Realizacja celu opiera się o tworzenie warunków wzrostu aktywności gospodarczej, wspieranie rozwoju otoczenia biznesu, promocję gminy, wspomaganie funkcji targowych i poprawę koniunktury w agrobiznesie

3. *Ochrona walorów i zasobów oraz kształtowanie środowiska kulturowego i przyrodniczego*

Realizacja celu skupia się na aktywnej ochronie dziedzictwa kulturowego gminy, obiektów posiadających walory przyrodnicze, wód, gruntu oraz powietrza oraz działania profilaktyczne (korytarze ekologiczne i systemy powiązań)

4. *Racjonalne kształtowanie przestrzeni oraz dbałość o walory architektoniczne, ruralistyczne i krajobrazowe.*

Osiągnięcie tego celu wiąże się ze sprawnym funkcjonowaniem i racjonalnym kształtowaniem struktury funkcjonalno-przestrzennej, prowadzeniem racjonalnej gospodarki nieruchomościami, budowaniem przestrzennej identyfikacji miejsca i tożsamości gminy

Program ochrony środowiska dla gminy Lisewo na lata 2008 – 2011 z perspektywą na lata 2012 – 2015

przyjęty Uchwałą nr VIII/53/11 Rady Gminy Lisewo z dnia 21 września 2011 r.

Najważniejszy dokument gminny z zakresu kształtowania szeroko pojętej ochrony środowiska i zapobiegania jego degradacji. Program określa cele, kierunki i zadania do realizacji (pogrupowane w sześć priorytetów), wskazuje harmonogram ich realizacji, sposoby finansowania, system realizacji i monitoringu, jak również zawiera koncepcję systemu edukacji ekologicznej społeczeństwa Lisewa.

Wyznaczone obszary priorytetowe:

Priorytet 1 – zmniejszenie zanieczyszczenia środowiska naturalnego

(dbałość o utrzymanie i poprawę stanu naturalnego środowiska, zmniejszenie emisji pyłów i szkodliwych gazów w atmosferze, likwidacja dzikich wysypisk, propagowanie wykorzystywania źródeł energii odnawialnej, termomodernizacje obiektów, zwiększenie stopnia gazyfikacji gmin, zmniejszanie uciążliwości dla środowiska zakładów produkcyjnych, modernizacje kotłowni w celu ograniczenia emisji gazów do atmosfery)

Priorytet 2 - gospodarka wodno–ściekowa w celu ochrony wód

(zwodociągowanie terenów wiejskich w 100 %, rozbudowa sieci kanalizacyjnych, zapewnienie oczyszczania ścieków zgodnie z obowiązującymi przepisami prawnymi, tworzenie przyzagrodowych oczyszczalni ścieków, budowa zbiorników retencyjnych, ochrona wód przez zanieczyszczeniami z źródeł rolniczych)

Priorytet 3 – rozwój obszarów zalesionych

(zwiększenie liczby terenów leśnych w celu ochrony atmosfery, pielęgnacja lasów, spełnianie wymogów regionalnego systemu Monitoringu Gospodarki Leśnej, uporządkowanie ewidencji gruntów zalesionych)

Priorytet 4 – gospodarka odpadami i zmniejszenie zagrożenia ekologicznego

(kompleksowa gospodarka odpadami, selektywna zbiórka odpadów, recykling, bezpieczne dla środowiska unieszkodliwianie odpadów, spełnianie wymogów regionalnego systemu informacji o trasach przewozu i miejscach składowania materiałów niebezpiecznych, spełnianie wymogów regionalnego systemu wczesnego ostrzegania i wspieranie służb ratownictwa, zabezpieczenia przeciwpowodziowe, wzmocnienie kontroli, opracowanie dokładnego rejestru instalacji niewymagających pozwolenia na wprowadzenie gazów i pyłów do powietrza a podlegających zgłoszeniu, wzmocnienie kontroli w zakresie ochrony hałasu w zakładach usługowych produkcyjnych)

Priorytet 5 – edukacja ekologiczna

(edukacja proekologiczna dzieci i młodzieży, zwiększenie świadomości ekologicznej ludności, promowanie zasad zrównoważonego rozwoju, promowanie zdrowego stylu życia, niwelowanie postaw konsumpcyjnych w społeczeństwie, budowa ekologicznego społeczeństwa informacyjnego)

Priorytet 6 – gospodarczy i rolniczy rozwój regionu z zachowaniem zasad trwałego rozwoju

(racjonalne czerpanie z zasobów środowiska, ograniczenie negatywnego wpływu eksploatacji kopalin na środowisko i niedopuszczenie do podejmowania wydobycia kopalin bez wymaganej koncesji, wdrażania programów rolno – środowiskowych, propagowanie ekologicznej działalności gospodarczej, eliminacja „dzikich eksploatacji”, ekologiczne rolnictwo, ekologiczny rozwój gospodarczy, produkcja zdrowej żywności, wspieranie instytucji zajmujących się ochroną środowiska).

Plan Gospodarki Odpadami dla Gminy Lisewo na lata 2008 – 2011 z perspektywą na lata 2012 – 2015

przyjęty Uchwałą nr VIII/53/11 Rady Gminy Lisewo z dnia 21 września 2011 r.

Dokument opisujące problematykę gospodarki odpadami i politykę gminną w tym zakresie. Plan zawiera analizę stanu obecnego gospodarki odpadami i prognozę jej zmian, wyznacza cele strategiczne, kierunki działań i zadania realizacyjne, harmonogram ich realizacji oraz definiuje systemy finansowania, wdrażania i monitoringu. Plan wyznacza następujące cele:

Cel 1. Zapobieganie powstawaniu odpadów

Kierunek działań: wdrażanie i uświadamianie gminnemu społeczeństwu zasad funkcjonowania systemu gospodarki odpadami

Cel 2. Zmniejszanie ilości powstawania odpadów

Kierunki działań: promowanie technologii małoodpadowych, ewidencjonowanie odpadów, opracowanie zasad funkcjonowania systemu gospodarki odpadami

Cel 3. Prowadzenie selektywnej zbiórki odpadów

Kierunki działań: objęcie wszystkich mieszkańców gminy zorganizowaną zbiórką odpadów i wyeliminowanie niekontrolowanego wprowadzania odpadów do środowiska, organizacja systemu zbiórki odpadów zmieszanych, organizacja systemu zbiórki odpadów opakowaniowych, organizacja systemu zbiórki odpadów komunalnych ulegających biodegradacji, organizacja systemu zbiórki odpadów niebezpiecznych, organizacja systemu zbiórki odpadów wielkogabarytowych, z sektora budowlanego i wraków pojazdów

Cel 4. Odzysk odpadów

Kierunek działań: właściwe zagospodarowanie selektywnie zebranych odpadów

Cel 5. Bezpieczne dla środowiska unieszkodliwianie odpadów, których nie udało się poddać odzyskowi i recyklingowi

Kierunek działań: właściwe unieszkodliwienie odpadów nie nadających się do dalszego zagospodarowania

Cel 6. Podnoszenie świadomości ekologicznej społeczeństwa – edukacja ekologiczna

Kierunki działań: promowanie zgodnego z zasadami zrównoważonego rozwoju modelu życia mieszkańców, prowadzenie edukacji wśród osób odpowiedzialnych za planowanie i realizację gospodarki odpadami na terenie gminy, prowadzenie akcji informacyjno-edukacyjnej wśród mieszkańców gminy, promowanie podmiotów gospodarczych realizujących swoją działalność zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju zgodnie z koncepcją „Krajowego Planu Działań w zakresie zielonych zamówień publicznych na lata 2007 - 2009”

Cel 7. Uwzględnienie przedstawionych celów i kierunków działań z zakresu gospodarki odpadami w aktach prawa miejscowego

Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych na terenie Gminy Lisewo w latach 2007 – 2013

przyjęta Uchwała nr XVI/130/08 Rady Gminy Lisewo z dnia 27 sierpnia 2008 r.

Strategia podejmująca tematykę mieszkańców i ich problemów: dokument definiuje najważniejsze problemy społeczne na terenie gminy, wyznacza misję samorządu w tym zakresie, obszary interwencji, cele podstawowe cele szczegółowe oraz zadania i spodziewane efekty, a także wskazuje podmioty odpowiedzialne za realizację strategii. Za główne problemy społeczne uznano ubóstwo i bezrobocie, a za obszary krytyczne przyjęto rodziny zagrożone wykluczeniem społecznym, osoby starsze, niepełnosprawnych, grupy społeczne zagrożone chorobą alkoholową oraz dzieci i młodzież. W każdym z tych obszarów wyznaczono cele główne i szczegółowe:

Cel główny: Utrzymanie podstawowych funkcji rodziny i zapobieganie wykluczeniu społecznemu rodzin z uwzględnieniem rodzin niepełnych i wielodzietnych

Cele szczegółowe: zwalczanie bezrobocia i przeciwdziałanie jego skutkom, organizowanie i rozwijanie kompleksowego wsparcia dla dzieci i młodzieży szkolnej,

organizowanie pomocy w rozwiązywaniu i ograniczaniu patologii, pomoc rodzinom w uzyskaniu samodzielności finansowej i eliminowanie postaw roszczeniowych

Cel główny: Poprawa jakości życia ludzi starszych oraz zapobieganie marginalizacji życia starszego pokolenia

Cele szczegółowe: jak najdłuższe utrzymanie zdolności seniora do samoegzystencji w swym naturalnym środowisku oraz optymalizacja jego aktywności, zaktywizowanie rodziny do szerokich działań na rzecz członka rodziny, zapewnienie wsparcia osobom starszym niezdolnym do samodzielnej egzystencji w środowisku

Cel główny: Poprawa warunków społecznego funkcjonowania osób niepełnosprawnych w społeczności lokalnej i integracja społeczna

Cele szczegółowe: inicjowanie działań zmierzających do udostępnienia osobom niepełnosprawnym środowiska fizycznego, ułatwianie dostępu do informacji i środków komunikacji międzyludzkiej, aktywizacja zawodowa i wzmocnienie pozycji osób niepełnosprawnych tak, by mogły one realizować swoje prawa na rynku pracy

Cel główny: Aktywna forma przeciwdziałania negatywnym skutkom używania alkoholu i narkotyków oraz bieżące rozwiązywanie problemów uzależnień wśród społeczności lokalnej

Cele szczegółowe: zwiększenie dostępności pomocy terapeutycznej dla osób uzależnionych od alkoholu i narkomanii, udzielenie rodzinom, w których występują problemy uzależnień, pomocy psychospołecznej i prawnej, a w szczególności ochrony przed przemocą w rodzinie, prowadzenie profilaktycznej działalności informacyjnej i edukacyjnej w zakresie rozwiązywania problemów alkoholowych i przeciwdziałania narkomanii, w szczególności dla dzieci i młodzieży, w tym prowadzenie pozalekcyjnych zajęć sportowych, a także działań na rzecz dożywiania dzieci uczestniczących w pozalekcyjnych programach opiekuńczo wychowawczych i socjoterapeutycznych, wspomaganie działalności instytucji, stowarzyszeń i osób fizycznych służącej rozwiązywaniu problemów uzależnień

Cel główny: Wyposażenie młodego pokolenia w umiejętności i kompetencje społeczne niezbędne w dorosłym życiu, przede wszystkim kształtowanie odpowiedzialności oznaczającej zdolność właściwego reagowania na wyzwania i nowe sytuacje życiowe

Cele szczegółowe: kształtowanie wśród dzieci i młodzieży postawy odpowiedzialności za: własne życie, zdrowie: fizyczne, emocjonalne, duchowe, wzrost, rozwój, poprawę własnego położenia, edukację i doświadczenie, przyszłość, w szczególności w perspektywie nieuchronności starzenia się, wdrażanie wśród dzieci i młodzieży idei samopomocy i samoopieki.

Gminny program aktywności lokalnej na lata 2010-2013

przyjęty Uchwałą nr XXVIII/211/10 Rady Gminy Lisewo z dnia 5 lutego 2010 r.

Dokument którego celem jest budowanie ładu społecznego w oparciu o demokratyczne zasady, poprzez aktywizację społeczną (ze szczególnym uwzględnieniem środowisk zagrożonych wykluczeniem społecznym). Podstawowymi założeniami są: otwartość instytucji publicznych na potrzeby środowiska lokalnego, współpracę wszelkich instytucji i służb, angażowanie lokalnej społeczności, przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu oraz podejmowanie działań wielokierunkowych. Program określa cele szczegółowe, kierunki działań, wskazuje odbiorców programu oraz przewidywane efekty. Wyznaczono następujące cele szczegółowe:

Cel 1. Stworzenie warunków do powstawania inicjatyw i struktur funkcjonujących na rzecz społeczności lokalnej

Cel 2. Wsparcia postaw obywatelskich poprzez promocję działań prospołecznych, dostępu do informacji o uprawnieniach oraz edukacji

Cel 3. Poprawy jakości życia poprzez zaspokojenie potrzeb społecznych

Cel 4. Aktywnej integracji osób zagrożonych wykluczeniem społecznym i ich otoczenia

Gminny program profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych oraz przeciwdziałania narkomanii w 2012 r.

przyjęty Uchwałą nr III /15/10 Rady Gminy Lisewo z dnia 30 grudnia 2010 r.

Dokument podejmujący problematykę uzależnień, ze szczególnym naciskiem na młodzież w wieku szkolnym. Program diagnozuje problemy uzależnień w Lisewie i na tej podstawie określa cele strategiczne, wyznacza działania w zakresie profilaktyki oraz pomocy uzależnionym i rodzinom dotkniętym problemem alkoholowym, określa zasady dostępności alkoholu i in. Głównym celem programu jest ograniczenie eksperymentowania i używania

alkoholu, narkotyków i tytoniu oraz problemów z tym związanych. Jest on realizowany poprzez: podniesienie poziomu wiedzy społeczeństwa na temat problemów związanych z używaniem środków psychoaktywnych i możliwości zapobiegania temu zjawisku, zmianę postaw dzieci, młodzieży i dorosłych wobec narkotyków, alkoholu i tytoniu, zwiększenie dostępności świadczeń w zakresie leczenia i rehabilitacji.

Wyznaczone cele szczegółowe:

- 1) podniesienie poziomu wiedzy społeczeństwa na temat problemów związanych z używaniem środków psychoaktywnych i możliwości zapobiegania temu zjawisku*
- 2) zmianę postaw dzieci, młodzieży i dorosłych wobec alkoholu, narkotyków i nikotyny*
- 3) zwiększenie dostępności świadczeń w zakresie profilaktyki i leczenia*

Program współpracy w 2012 r. Gminy Lisewo z organizacjami pozarządowymi oraz podmiotami wymienionymi w art. 3 ust. 3 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie

przyjęty Uchwałą nr IX / 63/ 11 Rady Gminy Lisewo z dnia 26 października 2011 r.

Program określa zasady i formy współpracy pomiędzy samorządem gminnym a podmiotami pozarządowymi. Głównym celem jest ukierunkowanie aktywności społecznej na zaspokajanie potrzeb mieszkańców gminy. Za najważniejsze dziedziny, w których powinna rozwijać się współpraca, uznano: kulturę fizyczną i sport, kulturę i sztukę, pomoc społeczną, ochronę i promocję zdrowia, porządek i bezpieczeństwo publiczne, promocję zatrudnienia w zakresie aktywizacji osób bezrobotnych i zagrożonych zwolnieniem z pracy, promocję gminy, podnoszenie kwalifikacji i umiejętności mieszkańców oraz upowszechnienia publicznego dostępu do Internetu.

Gminny program przeciwdziałania przemocy w rodzinie i ochrony ofiar przemocy w rodzinie na lata 2011 – 2013

przyjęty Uchwałą nr VI/43/11 Rady Gminy Lisewo z dnia 31 maja 2011 r.

Program, którego celem jest przeciwdziałanie przemocy w rodzinie, organizacja profesjonalnej i dostępnej pomocy oraz wsparcie ofiar. Założenia programu skupione są w trzech głównych obszarach: profilaktycznym, terapeutycznym i interwencyjnym. Dla każdego z nich przypisane są konkretne działania, służące poprawie sytuacji.

Cele szczegółowe programu to:

Cel 1. Ograniczenie rozmiarów zjawiska przemocy w rodzinie

Cel 2. Podniesienie skuteczności interwencji wobec problemu przemocy

Cel 3. Rozwój oferty pomocowej dla rodzin uwikłanych w przemoc

Cel 4. Integracja działań instytucji wobec problemu przemocy w rodzinie

Cel 5. Rozwój wiedzy, kompetencji, umiejętności reagowania wobec problemu przemocy

Cel 6. Podniesienie poziomu świadomości społecznej na temat problemu przemocy w rodzinie

Wieloletni program gospodarowania mieszkaniowym zasobem Gminy Lisewo na lata 2012-2016

przyjęty Uchwałą nr XII/81/2012 Rady Gminy Lisewo z dnia 25 stycznia 2012 r.

Program określa podstawowe kierunki działań w zakresie gospodarki mieszkaniowej: dokonuje inwentaryzacji stanu istniejącego zasobu, analizuje potrzeby mieszkaniowe na lata przyszłe, określa plan remontów i modernizacji oraz zasady polityki czynszowej w gminie. Zawiera również szczegółowe informacje dotyczące wysokości wydatków z podziałem na koszty bieżącej eksploatacji, koszty remontów i modernizacji oraz koszty zarządu nieruchomościami wspólnymi i wydatki inwestycyjne.

Program opieki nad zwierzętami bezdomnymi oraz zapobiegania bezdomności zwierząt na terenie Gminy Lisewo w 2012 r.

przyjęty Uchwałą nr XIII/85/2012 Rady Gminy Lisewo z dnia 28 marca 2012 r.

Celem Programem jest zapobieganie bezdomności zwierząt na terenie gminy oraz opieka nad zwierzętami bezdomnymi. Program określa priorytetowe zadania w tym zakresie, opisuje zasady i procedury postępowania, wskazuje również środki finansowe.

Plan odnowy miejscowości Krusin w latach 2010-2020 (przyjęty Uchwałą Nr IV/20/11 Rady Gminy Lisewo z dnia 31 stycznia 2011 r.), **Plan rozwoju miejscowości Mgoszcz w latach 2007-2013** oraz **Plan rozwoju miejscowości Kornatowo w latach 2007-2013** (przyjęte Uchwałą Nr IX/56/07 Rady Gminy Lisewo z dnia 30 października 2007 r.)

Dokumenty o charakterze wybitnie lokalnym, w ujęciu szczegółowym rozpatrujące problematykę rozwoju pojedynczej miejscowości wiejskiej. Dzięki temu plany bardzo precyzyjnie identyfikują potrzeby i określają sposoby ich rozwiązania. Po identyfikacji potrzeb dokonano opisu stanu istniejącego oraz dokonano wyboru kierunków rozwoju miejscowości. Na tej podstawie wskazano projekty, których realizacja niezbędna jest dla rozwoju i odnowy wsi. Tworzą one najważniejszy element tych dokumentów, czyli wykaz planowanych zadań inwestycyjnych i przedsięwzięć aktywizujących społeczność przedmiotowych miejscowości. Dotyczą one szerokiego spektrum funkcjonowania gminy tj. jakości życia mieszkańców, infrastruktury technicznej, pomocy społecznej, turystyki, promocji, sportu, edukacji i bezrobociu.

Zadania zgrupowane są w kilka priorytetów:

Priorytet 1. Rozwój infrastruktury miejscowości oraz poprawa warunków życia mieszkańców

Priorytet 2. Rozwój turystyki i wypoczynku

Priorytet 3. Rozwój miejscowości poprzez edukację, kulturę i sport

Wartym podkreślenia jest fakt, że plany te powstały z inicjatywy i z udziałem mieszkańców miejscowości których dotyczą. Jest to bardzo ciekawe i wciąż jeszcze rzadko spotykane rozwiązanie, wspierające rozwój lokalny, tworzenie społeczeństwa obywatelskiego, integrację mieszkańców ze sobą i ze swoją miejscowością oraz rewitalizację.

2.2.2. Dokumenty o charakterze ponadlokalnym dot. m.in. gminy Lisewo

Gmina poza wypełnianiem podstawowych zadań wobec swoich mieszkańców, zgodnie z ideą samorządności i samostanowienia (a więc własne programy, plany i strategie rozwojowe), znajduje się w szerszych, ponadlokalnych strukturach administracyjnych i systemach zarządzania. Jednostką wyższego szczebla wobec gminy stanowi powiat. Jego władze posiadają konstytucyjne prawo do organizowania swojego rozwoju (zgodnie z określonymi procedurami i w określonym zakresie) a wymiarem tego prawa są dokumenty strategiczne i programowe obejmujące cały powiat. Dokumenty te mogą w sposób pośredni jak i bezpośredni oddziaływać na gminy wchodzące w skład powiatu. Ta sama zasada dotyczy również dokumentów szczebla wojewódzkiego, przy czym ze względu na polskie

ustawodawstwo relacja województwo-gmina jest silniejsza niż powiat-gmina. W efekcie część z zapisów zawartych w dokumentach wojewódzkich musi być wprost przeniesiona do dokumentów gminnych (np. w zakresie planowania przestrzennego czy ochrony środowiska). Osobną kategorią są dokumenty budowane przez podmioty nie będące jednostkami administracyjnymi, a reprezentujące dobrowolne stowarzyszenia, związki i in. a wykraczające swoim zasięgiem poza granicę pojedynczej gminy (związki gmin, grupy działania, organizacje pozarządowe).

Dokumenty szczebla krajowego rzadko bezpośrednio dotyczą problematyki lokalnej, często mają charakter koncepcyjny a ich ustalenia są zawarte w opracowaniach wojewódzkich, które muszą być transponowane przez samorządy gminne (często przejście nie następuje bezpośrednio z poziomu krajowego na poziom lokalny, lecz za pośrednictwem poziomu wojewódzkiego), toteż celowo nie zostały one w niniejszym zestawieniu uwzględnione.

Strategia rozwoju powiatu chełmińskiego na lata 2004-2013

Podstawowym celem strategii jest *„Dynamiczny rozwój powiatu”*. Jego osiągnięcie wiąże się z likwidacją licznych ograniczeń rozwojowych – za główne ograniczenie uznano niski poziom rozwoju gospodarczego powiatu (*„problem kluczowy”*).

Wyznaczono następujące cele częściowe:

1. *Tereny przygotowane pod inwestycje*
2. *Powiat atrakcyjny turystycznie*
3. *Zdrowe i bezpieczne społeczeństwo*
4. *Wysoka aktywność społeczeństwa*
5. *Wysoko rozwinięte rolnictwo*

Wiele z zapisów strategii powiatowej jest zbieżnych ze strategią gminną – najważniejsze z punktu widzenia Lisewa punkty stykowe to podobne podejście do turystyki i rolnictwa. Lisewo zdefiniowało w swych dokumentach strategicznych i programowych te dwa obszary jako kluczowe dla dalszego rozwoju gminy i założenie to jest zgodne z zamierzeniami powiatu. Stwarza do odpowiednie warunki do wdrażania tych ustaleń.

Strategia wymienia również konkretne przedsięwzięcia, których realizacja przyczyni się do osiągnięcia zakładanych celów. Dwa z nich w sposób bezpośredni dotyczą Lisewa, co

podkreślają ich rangę i znaczenie dla rozwoju całego powiatu: przygotowanie terenów inwestycyjnych przy węźle autostradowym autostrady A-1 i obwodnicy w Lisewie oraz budowa obwodnicy Lisewa do węzła autostradowego A-1.

Plan rozwoju lokalnego powiatu chełmińskiego na lata 2007 – 2015

przyjęty Uchwałą nr XIV/126/2008 Rady Powiatu Chełmińskiego z dnia 18 czerwca 2008 r.

Plan zawiera wykaz zadań i projektów przewidzianych do realizacji na terenie powiatu chełmińskiego. Pogrupowano je w pięć grup działań. Zestawienie takie umożliwia analizę wysokości nakładów inwestycyjnych w poszczególnych gminach oraz ocenić aktywność samorządów gminnych oraz samorządu powiatowego w tym zakresie. Dla Lisewa zapisano następujące projekty:

Grupa 1. Infrastruktura i gospodarka

(dziewięć projektów na sumę 27 897 355 zł):

- Modernizacja dróg powiatowych – przebudowa ciągu Podwiesk - Paparzyn i odcinka Malankowo – Chrusty (drogi powiatowe nr: 1610C, 1622C, 1611C, 1617C)
- Przebudowa ciągu drogowego Zegartowice – Lisewo
- Modernizacja dróg powiatowych – przebudowa drogi powiatowej Robakowo - Pniewite, nr 1613C
- Przebudowa drogi gminnej Nr 060335C Wierzbowo – Wabcz
- Rozbudowa stacji wodociągowej we wsi Kamlarki
- Budowa sieci kanalizacyjnej we wsiach: Mgoszcz, Kornatowo, Lipienek, Pniewite
- Budowa przydomowych oczyszczalni ścieków (trzy etapy)
- Przebudowa drogi gminnej Lisewo-Mgoszcz – Józefkowo Nr 060321C
- Przebudowa drogi gminnej Nr 060329C Piątkowo – Malankowo

Grupa 2. Turystyka

(brak projektów o zasięgu gminnym)

Grupa 3. Zdrowe i bezpieczne społeczeństwo

(siedem projektów na sumę 6 730 000 zł):

- Remont i modernizacja elewacji budynku Domu Pomocy Społecznej w Mgoszczu
- Montaż kolektorów słonecznych, modernizacja kotłowni w Domu Pomocy Społecznej w Mgoszczu
- Rewitalizacja zabytkowego parku przy Domu Pomocy Społecznej w Mgoszczu
- Budowa kompleksu sportowego przy Zespole Szkół Ogólnokształcących w Lisewie
- Budowa hali sportowej przy Szkole Podstawowej w Krusinie
- Rozbudowa Ośrodka Zdrowia w Lisewie
- Budowa budynku socjalnego we wsi Kornatowo

Grupa 4. Wysoka aktywność społeczeństwa

(brak projektów o zasięgu gminnym)

Grupa 5. Wysoko rozwinięte rolnictwo

(brak projektów o zasięgu gminnym)

Plan zawiera szesnaście projektów inwestycyjnych realizowanych na terenie Lisewa, na łączną kwotę 38 417 432 zł. Biorąc pod uwagę wielkość gminy i liczbę jej mieszkańców są to stosunkowo duże wartości. Największy udział środków przypada na infrastrukturę techniczną znaczenia podstawowego (układ drogowy) oraz infrastrukturę społeczną. Jako negatywny aspekt kierowania środków finansowych do gminy, należy odebrać brak inwestycji w grupie dot. turystyki i rolnictwa – te dwie sfery zostały bowiem wskazane w dokumentach gminnych jako kluczowe i strategiczne dla rozwoju Lisewa.

Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko - Pomorskiego na lata 2007-2020

przyjęta Uchwałą Nr XLI/586/05 Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 12 grudnia 2005 r.

Podstawowy dokument strategiczny szczebla wojewódzkiego. Jego zadaniem jest określenie aspiracji samorządu wojewódzkiego (misja i wizja), głównych założeń rozwojowych regionu (cele i działania) oraz stworzenie podstaw do rozwiązań programowych (Regionalny Program Operacyjny, programy branżowe) i legislacyjnych

(fundusze wsparcia, kontrakty terytorialne). Dodatkowo strategia wdraża na szczeblu regionalnym zapisy dokumentów krajowych i daje wytyczne w tym zakresie dla samorządów gminnych (do dokumentów szczebla lokalnego). W dokumencie zawarto trzy priorytetowe obszary działań strategicznych („Rozwój nowoczesnej gospodarki”, „Unowocześnienie struktury funkcjonalno-przestrzennej regionu”, „Rozwój zasobów ludzkich”), działania strategiczne (cele strategiczne) oraz główne kierunki działań strategicznych (cele operacyjne). Z punktu widzenia Lisewa, najważniejsze ustalenia zawarte są w następującym działaniu:

Działanie 1.2. Wzmacnianie konkurencyjności regionalnej gospodarki rolnej

zakładające wspieranie adaptacji gospodarstw rolnych do funkcjonowania na współczesnych rynkach rolnych (poprawa zdolności technicznych, standardów higienicznych i sanitarnych produkcji surowców żywnościowych i ochrony środowiska; wprowadzanie nowych technik uprawy i hodowli, postęp biologiczny w produkcji zwierzęcej i roślinnej, wprowadzanie nowych kierunków produkcji, poprawa struktury agrarnej, koncentracja użytków rolnych i produkcji rolniczej, organizowanie się producentów w grupy producentów, spółdzielnie, spółki itp.) oraz wzmacnianie konkurencyjności przetwórstwa rolno-spożywczego (rozwój i unowocześnianie potencjału przetwórstwa rolno-spożywczego, promocja rynkowa jego produktów, zwłaszcza tych które są lub mogą stać się specjalnością regionu).

Strategia stwarza odpowiednie warunki dla Lisewa do kreowania rozwoju wielofunkcyjnego, z priorytetem rolnictwa jako głównej działalności w gminie a dokumenty gminne pozostają w pełnej zgodności z dokumentem regionalnym.

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Kujawsko-Pomorskiego

przyjęty Uchwałą Nr XI/135/03 Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 26 czerwca 2003 r.

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa jest podstawowym dokumentem zawierającym zasady polityki rozwoju przestrzennego województwa. Jest dokumentem będącym w ścisłej relacji ze strategią rozwoju województwa, w myśl zasady „zintegrowanego planowania strategicznego”, gdzie strategia rozwoju społeczno-gospodarczego określa założenia planu zagospodarowania przestrzennego województwa, a

sam plan jest wyrazem przestrzennym tejże strategii (plan przekłada na przestrzeń regionu zapisy strategii). Rolą planu zagospodarowania przestrzennego województwa w całym systemie planowania jest także łączenie planowania krajowego (zawartego w Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju) z planowaniem lokalnym (studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego). Oznacza to, że plan województwa zawiera elementy realizujące cele publiczne znaczenia ponadlokalnego (krajowe i regionalne), które w trybie obligatoryjnym muszą zostać przeniesione na poziom poszczególnych gmin. Plan określa też zasady zagospodarowania przestrzennego (w zakresie środowiska przyrodniczego, dziedzictwa kulturowego, układu osadniczego, gospodarki, systemów transportowych i infrastruktury technicznej) i określa jego kierunki.

Plan korespondując ze strategią rozwoju zdefiniował cel nadrzędny *„Zbudowanie struktur funkcjonalno–przestrzennych podnoszących konkurencyjność regionu i jakość życia mieszkańców”* oraz trzy cele szczegółowe. W planie dokonano podziału województwa na trzy strefy polityki przestrzennej, różniące się pomiędzy sobą strukturą funkcjonalno-przestrzenną. Lisewo znajduje się w strefie wschodniej, którą przewidziano do wdrażania intensywnej gospodarki rolnej oraz prowadzenia polityki rozwoju wielofunkcyjnego obejmującego gospodarkę rolną, turystyczną i leśną. Według planu rolą Lisewa w strukturze wojewódzkiej jest zapewnienie obsługi mieszkańców, zwłaszcza w zakresie: edukacji na poziomie podstawowym i gimnazjalnym, służby zdrowia, pomocy społecznej i obsługi rolnictwa oraz tworzenia podstaw dla wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich. Spodziewany jest również wzrost aktywności gospodarczej, wywołany węzłem autostradowym. Lisewo warunki te spełnia i są one zgodnie z założeniami rozwojowymi gminy. Plan postuluje również utworzenie na terenie gminy parku kulturowego, w oparciu o liczne obiekty znaczenia historycznego.

W przygotowywanym obecnie przez Zarząd Województwa projekcie nowego planu zagospodarowania, nie przewidziano znaczących zmian odnoszących się do roli i znaczenia Lisewa w regionalnej strukturze funkcjonalno-przestrzennej. W zakresie obszarów wiejskich, strefy zastąpiono bardziej szczegółowym rozwiązaniem: kształtowanie polityki regionalnej opiera się o klasyfikację gmin. Klasyfikacja została dokonana na podstawie ogólnego charakteru gmin, pełnionych funkcji, aspiracji samorządów i społeczności lokalnych, uwarunkowań rozwoju oraz oczekiwań stawianych tym obszarom z punktu widzenia polityki

regionalnej. W następnym etapie, dla każdego z wyróżnionych typów gmin określono zestawu celów, kierunków i założeń rozwoju oraz zagospodarowania. W efekcie każda z gmin województwa przypisana została do określonego typu do którego przypisano optymalną politykę województwa. Lisewo w projekcie planu jest sklasyfikowane jako typ gminy „o dominującej funkcji rolniczej w obszarach o wysokim potencjale rolnictwa”. Oznacza to, że z punktu widzenia regionalnego, w gminie należy przede wszystkim rozwijać nowoczesne, wysokotowarowe rolnictwo o dużej efektywności. Założenie to stoi w zgodzie z bieżącą polityką gminy w tym zakresie.

Lokalna Strategia Rozwoju na lata 2008-2015 Lokalnej Grupy Działania „VISTULA - TERRA CULMENSIS – ROZWÓJ PRZEZ TRADYCJĘ”

przyjęta Uchwałą Nr 12/2011 Walnego Zebrania Członków z dnia 04.11.2011 r.

Dokument sporządzony w ramach Programu Leader+ przez podmiot z sektora pozarządowego (stowarzyszenie). Jest przykładem oddolnych inicjatyw obywatelskich, służących szeroko pojętemu rozwojowi lokalnemu – jednym z podstawowym założeń statutowych tego stowarzyszenia jest budowanie partnerstwa na rzecz rozwoju obszaru gmin Chełmno, Grudziądz, Lisewo i Stolno. Partnerstwo obejmuje sektor społeczny, publiczny i gospodarczy. Łącznie obszar objęty działalnością grupy wynosi 463 km².

Strategia formułuje wizję tego obszaru, misję strategii oraz określa cele ogólne i cele szczegółowe:

Cel ogólny 1. Rozwój turystyki opartej na dziedzictwie kulturowo-historycznym i przyrodzie Ziemi Chełmińskiej:

poprawa stanu infrastruktury służącej rozwojowi turystyki oraz stworzenie zintegrowanej oferty turystycznej i kulturowej

Cel ogólny 2. Poprawa jakości życia mieszkańców:

rozwój zasobów ludzkich na wsi poprzez oddolne inicjatywy, rozwój przestrzeni i infrastruktury społecznej oraz rozwój przedsiębiorczości i nowych form działalności pozarolniczej.

Strategia stwarza szanse realizacji szeregu przedsięwzięć, precyzyjnie zaprojektowanych pod potrzeby Lisewa.

2.3. Planowane zadania i inwestycje realizujące cele publiczne o znaczeniu ponadlokalnym

Zgodnie z polskim ustawodawstwem, przedsięwzięcia (inwestycje, zadania) celu publicznego to działania mające charakter lokalny (gminny) i ponadlokalny (wykraczają przestrzennie poza jedną gminę – obejmują kilka gmin, powiat, województwo, kraj) które realizują cele publiczne, określone w art. 6 Ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami. Przedsięwzięcia o takim charakterze są dużymi projektami inwestycyjnymi o strategicznym znaczeniu, związanymi najczęściej z liniowymi elementami infrastruktury technicznej. Dlatego też są one umieszczane w dokumentach strategicznych i programowych Sejmu, Rady Ministrów, właściwego Ministra bądź Sejmiku Województwa a następnie zapisywane w planie zagospodarowania przestrzennego województwa, skąd w sposób obligatoryjny są przenoszone przez samorządy gminne na poziom planowania lokalnego (m.in. do studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy). System ten ma zapewniać sprawną realizację najważniejszych z punktu widzenia interesu publicznego inwestycji.

W planie zagospodarowania przestrzennego województwa kujawsko-pomorskiego z 2003 r. do przestrzeni zawartej w granicach administracyjnych Gminy Lisewo odnoszą się następujące zadania ponadlokalne realizujące cele publiczne (w nawiasie planowane wówczas terminy realizacji):

- budowa autostrady A-1 (do 2015 r.)
- budowa linii 400 kV Grudziądz Węgrowo – Bydgoszcz Jasiniec (do 2010 r.)
- budowa magistrali gazowej Dn 500 mm Włocławek – Gdynia (do 2003 r.)
- przebudowa drogi wojewódzkiej nr 548, w tym budowa obwodnicy m. Lisewo (po 2010 r.)
- przebudowa linii kolejowej nr 207 (po 2010 r.)

W sporządzanym obecnie przez Zarząd Województwa projekcie nowego planu zagospodarowania przestrzennego województwa, tworzonym w oparciu o znowelizowaną Ustawę o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, mowa jest nie o zadaniach a o inwestycjach. Do Gminy Lisewa odnoszą się następujące inwestycje (w nawiasie planowane terminy realizacji):

- budowa autostrady A-1 (do 2013 r.)

- budowa dwutorowej linii 400 kV relacji Pątnów – Bydgoszcz Jasiniec – Grudziądz Węgrowo (2015 r.)
- przebudowa drogi wojewódzkiej nr 548 (do 2015 r.), w tym budowa obwodnicy m. Lisewo (po 2015 r.)
- przebudowa linii kolejowej nr 207 (po 2013 r.)

2.4. Dokumenty planistyczne w gminie

Podstawowym dokumentem, przydatnym do oceny uwarunkowań wynikających z wcześniejszego przeznaczenia i zagospodarowania terenu, był miejscowy plan ogólny zagospodarowania przestrzennego gminy, który z mocy prawa stracił ważność w dniu 31 grudnia 2003 r. W chwili obecnej na terenie gminy Lisewo obowiązuje czternaście (14) miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego (m.p.z.p.), sporządzonych na ogół dla niewielkich obszarów w gminie. Pięć z tych planów powstało jeszcze w okresie istnienia Województwa Toruńskiego.

Wykaz obowiązujących m.p.z.p. z danymi dotyczącymi ich podstawowego przeznaczenia, uchwalenia i publikacji w Dziennikach Urzędowych zawiera poniższa tabela nr 1, składająca się z dwóch części odpowiadających okresowi istnienia gminy w strukturze Województwa Toruńskiego i Województwa Kujawsko-Pomorskiego.

Po uchyleniu miejscowego planu ogólnego z końcem 2003 roku – na mocy ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, zdecydowana większość zamierzeń inwestycyjnych na obszarze gminy jest lokalizowana w trybie decyzji o warunkach zabudowy lub decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego. Skalę ruchu budowlanego w gminie (na etapie wydawania tych decyzji), ilustruje tabela nr 2.

Tab.1. Wykaz obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego (m.p.z.p.) na terenie gminy Lisewo

L.p.	Uchwała Rady Gminy w Lisewie		Dzienniki Urzędowy Woj. Toruńskiego		Przedmiot uchwały (uchwała w sprawie...)	Teren objęty m.p.z.p.		Informacje dodatkowe
	Nr	z dnia	Nr/Poz.	z dnia		miejscowość (obręb)	nr działek	
Województwo toruńskie (1997 i 1998 rok)								
1	XXII/180/97	18.03.1997	23	14.08.1997	zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Lisewo w pasie terenu pod gazociąg wysokiego ciśnienia Dn-300		zespół działek	Lisewo – Brodnica (od stacji redukcyjnej gazu – Lisewo)
2	XXII/181/97	18.03.1997	23 190	14.08.1997	zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Lisewo w pasie terenu pod gazociąg wysokiego ciśnienia Dn-500		zespół działek	Włocławek – Gdynia (w korytarzu planowanego gazociągu istnieje gazociąg DN-400)
3	XXX/237/98	27.03.1998	14 82	20.05.1998	zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Lisewo	Lisewo	347/1 347/3 347/4 (część) 348/6	przeznaczenie terenu: 55. PP+PS+UC 56. RP+K
4	II/10/98	10.11.1998	39 346	31.12.1998	zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Lisewo	Lisewo	199 200 (część) 365/3	przeznaczenie terenu: 43a MN+UR+UI (dla dz. 199 i 200) 27 MN (dla dz. 365/3)
5	II/11/98	10.11.1998	39 347	31.12.1998	zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Lisewo	Lisewo	145/5	przeznaczenie terenu: 4 UŁ- maszt tel. kom. „Malankowo”
Województwo kujawsko - pomorskie								
6	XIV/112/2000	21.11.2000	28 464	30.05.2001	zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Lisewo w części dotyczącej działki o numerze Ew. gruntów 258/3 położonej w Lisewie, na cele zabudowy mieszkaniowej – jednorodzinnej z możliwością lokalizacji usług nieuciążliwych	Lisewo	258/3	zmianą planu objęte są dwa tereny o przeznaczeniu: MN/U-1 i MN/U-2
7	XX/153/2001	20.07.2001	100 2049		zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Lisewo w części dotyczącej działki geodezyjnej nr 291/17 położonej na gruntach wsi Lisewo na cele zabudowy stacji bazowej radiowego systemu	Lisewo	291/17	stacja bazowa radiowego systemu dostępu z wieżą stalową h=60 m. maszt antenowy TP.SA

					dostępu			
8	XX/154/2001	20.07.2001	5 122	4.02.2002	zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Lisewo, w części dotyczącej działki geodezyjnej nr 238/2 położonej na gruntach wsi Lisewo na cele zabudowy zespołami garaży, dla samochodów osobowych	Lisewo	238/2	przeznaczenie terenu: KS i ZI - zespół garaży z pasem zieleni izolacyjnej
9	IV/26/2003	7.02.2003	51 853		zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Lisewo, w części dotyczącej fragmentu działki geodezyjnej nr 2/7 położonej w gruntach wsi Kamlarki, na cele zabudowy mieszkaniowej – jednorodzinnej z możliwością lokalizacji nieuciążliwych usług i handlu	Kamlarki	2/7	przeznaczenie terenu: MN/U oraz KP-2 i KP-3 (poszerzenie układu komunikacyjnego przy działce narożnej)
10	VII/63/03	29.08.2003	39 622	26.03.2004	zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Lisewo, dla terenu położonego we wsi Strucoń	Strucoń	12/1	przeznaczenie terenu: 1aMN/U i 1bMN/U oraz 1cKDL i 1dKL (poszerz. drogi Lisewo-Chełmża)
11	VII/64/03	29.08.2003	39 623	26.03.2004	zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Lisewo dla terenu we wsi Lisewo	Lisewo	426/5 424/4	przeznaczenie terenu: P/U przetwórstwo rolno-spoż. (masarnia z ubojnią) + ZI oraz KL, KS i KW
12	XXXI/194/06	30.05.2006	137 2059	8.11.2006	miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, obejmującego działki oznaczone nr ewidencyjnym gruntów 180/1, 181/3, 181/4, 181/6 o pow. łącznej 0,83 ha w Lisewie	Lisewo	180/1 181/3 181/4 181/6	przeznaczenie terenu: 1 P/U-zakład przetwórstwa tworzyw sztucznych + 2 ZI- pas zieleni izolacyjnej oraz 3 KW + 4 KW.
13	XXXI/195/06	30.05.2006	137 2060	8.11.2006	miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części działki nr ewidencyjny gruntów 426/5 o pow. około 0,49 ha w Lisewie, dotyczącego rozbudowy zakładu przetwórstwa mięsnego	Lisewo	426/5	przeznaczenie terenu: 1 P/U-rozbudowa zakładu przetwórstwa mięsnego + 2 ZI- pas zieleni izolacyjnej oraz 3 KL + 4 KW (przy węźle A-1)

14	XIII/93/08	27.03.2008	120 1932	15.09.2008	miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu części działki oznaczonej numerem ewidencyjnym gruntów 292/1 w Lisewie, obręb Lisewo, z przeznaczeniem na cele budownictwa mieszkaniowego jednorodzinnego	Lisewo, obręb Lisewo	292/1	przeznaczenie terenu: 1 MN – zespół 4 działek budowlanych + 2 KD
15	XXXI/229/10	01.07.2010	135 1709	2010	miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla części działek oznaczonych numerami ewidencji gruntów 192/1, 191/1 i 199/6 w Lisewie.	Lisewo	192/1 191/1 199/6	przeznaczenie terenu: 1 i 2 MN/U- tereny zabudowy mieszkaniowej z możliwością lokalizacji usług nieuciążliwych + 3 KDW/KDD oraz 4 i 5 KDW (1,54 ha)
16	XXXI/228/10	01.07.2010	138 1737	27.08.2010	zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu działki geodezyjnej nr 238/4 (dawny nr 238/2) w Lisewie	Lisewo	238/4	przeznaczenie terenu: 1 MN- teren zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej + 2 KDW (0,2930 ha)

Źródło: Urząd Gminy Lisewo

Uwaga:

1. *Miejscowy Ogólny Plan Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Lisewo sporządzony został dwuetapowo:*
 - a) *ETAP I - założenia do miejscowego ogólnego planu zagospodarowania przestrzennego gminy, wykonane w dwóch wariantach „A” i „B”, wykonane przez Wojewódzkie Biuro Planowania Przestrzennego w Toruniu w 1986 roku,*
 - b) *ETAP II - miejscowy ogólny plan zagospodarowania przestrzennego gminy, sporządzony na podstawie WARIANTU „B”, zgodnie z wyborem dokonany uchwałą nr XIII/72/87 z dnia 26 stycznia 1987 roku, przez Gminną Radę Narodową w Lisewie.*
2. *Miejscowy Ogólny Plan Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Lisewo, opracowany przez Wojewódzkie Biuro Planowania Przestrzennego w Toruniu w 1987 roku, zatwierdzony Uchwałą nr II/14/88 Gminnej Rady Narodowej w Lisewie z dnia 28 września 1988 roku, stracił ważność z mocy prawa, z dniem 01 stycznia 2004 roku.*

Tab.2. Ruch budowlany – etap lokalizacji zamierzeń inwestycyjnych w latach 2007 - 2011

Rok	Decyzje o warunkach zabudowy							Decyzje o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego		
	Budownictwo mieszkaniowe jednorodzinne		Budownictwo zagrodowe		Usługi	Działalność gospodarcza + inne	Razem	drogi	infrastruktura techniczna	Razem
	nowe	rozbudowa przebudowa	nowe	rozbudowa przebudowa						
2007	7	2	1	16	3	2	31	0	7	7
2008	5	6	1	15	2	2	31	0	6	6
2009	18	5	0	13	6	3	45	1	5	6
2010	5	5	2	9	2	3	26	0	2	2
2011	7	7	0	5	2	1	22	0	2	2
Razem	42	25	4	58	15	11	155	1*	22	23

Źródło: opracowanie własne

* Zdecydowana większość inwestycji drogowych przygotowywana jest do realizacji w trybie ustawy z dnia 10 kwietnia 2003 r. o szczególnych zasadach przygotowania i realizacji inwestycji w zakresie dróg publicznych (Dz. U. z 10 maja 2003 r. nr 80 poz. 721 z późniejszymi zmianami), dlatego nie jest uwidocznioma w niniejszym zestawieniu

2.5. Dokumenty organizacyjne

Podstawowym dokumentem organizacyjnym gminy jest jej statut. Statut Gminy Lisewo został uchwalony dnia 7 lutego 2003 r. Określa on fundamentalne kwestie dotyczące funkcjonowania jednostki samorządowej – jej ustrój, terytorium (86,20 km²), wewnętrzny podział (18 sołectw), organa władzy (Rada Gminy i Wójt Gminy) i zasady ich funkcjonowania (wielkość Rady, tryby pracy, podział na Komisje, osoby funkcyjne, przebieg obrad i głosowań, prawa i obowiązki radnych i in.), siedzibę władz (Lisewo), zasady tworzenia gminnych jednostek pomocniczych oraz nadawanie honorowego obywatelstwa. Statut stanowi organizacyjną podstawę do wszelkich innych regulacji i wdrażania prawa lokalnego.

Dodatkowo identyfikuje on (poprzez wykaz) wszystkie jednostki organizacyjne Gminy Lisewo, określając w ten sposób strukturę samorządu i jednostki merytoryczne, powołane do określonych działań:

1. Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Lisewie
2. Gminny Ośrodek Zdrowia w Lisewie
3. Gminne Przedszkole w Lisewie
4. Gminna Biblioteka Publiczna w Lisewie
5. Szkoła Podstawowa im. M.C. Skłodowskiej w Krusinie
6. Zespół Szkół Ogólnokształcących Szkoła Podstawowa im. Janusza Korczaka w Lisewie
7. Zespół Szkół Ogólnokształcących Gminne Gimnazjum w Lisewie
8. Gminne Usługi Wodno-Kanalizacyjne w Lisewie
9. Zakład Aktywności Zawodowej w Drzonowie

2.6. Wnioski i postulaty organów, instytucji i osób fizycznych

W wyniku:

- „Zawiadomienia” organów i instytucji pismem z dnia 06.07.2011 roku znak RRIŚ.6720.1.2.2011.TS
- „Ogłoszenia/Obwieszczenia” z dnia 06.07.2011 roku znak RRIŚ.6720.1.1.2011.TS, skierowanego do wszystkich zainteresowanych osób i instytucji (wywieszono na tablicach ogłoszeń wszystkich sołectw w gminie, opublikowano w gazecie „Czas

Chełmna” z dnia 15.07.2011 r. oraz umieszczono w Biuletynie Informacji Publicznej BIP – na stronie internetowej gminy Lisewo)

o podjęciu przez Radę Gminy Lisewo Uchwały Nr VI/50/2011 z dnia 29 czerwca 2011 r. o przystąpieniu do sporządzenia zmiany studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Lisewo, do organu sporządzającego Studium wniesiono wnioski, uwagi, informacje i postulaty przez następujące organy i instytucje oraz jednostki i osoby fizyczne:

Tab.3. Wnioski i postulaty organów, instytucji i osób fizycznych złożone do Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Lisewo

L.p.	Wnioskujący	Treść	Obszar
1	Państwowy Powiatowy Inspektor Sanitarny w Chełmnie	na etapie zawiadomienia nie wnosi uwag	cała gmina
2	Kujawsko-Pomorski Urząd Wojewódzki w Bydgoszczy Wydział Bezpieczeństwa i Zarządzania Kryzysowego	nie wnosi uwag	cała gmina
3	Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Toruniu	– uwarunkowania wynikające ze stanu i funkcjonowania środowiska kulturowego; – problematyka ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego – element struktury funkcjonalno-przestrzennej gminy; – problematyka ochrony środowiska kulturowego – określenie warunków ochrony – zakres przedmiotowy + kierunki działań: • wymogi ochrony środowiska kulturowego, • rozszerzenie ochrony na zasoby posiadające wartości dla tożsamości kulturowej miejsc i obszarów, • poprawa stanu i funkcjonowania oraz kształtowania nowych wartości środowiska kulturowego, • minimalizacja zagrożeń wartości kulturowych i krajobrazowych, • informacje o materiałach i opracowaniach dotyczących zasobów kulturowych gminy, znajdujące się w zbiorach WUOZ w Toruniu	cała gmina
4	Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko-Pomorskiego w Toruniu	należy uwzględnić informacje i wnioski zawarte w opracowaniu „Plan zagospodarowania przestrzennego województwa kujawsko-pomorskiego – ustalenia dla gminy Lisewo”. Informacja o przystąpieniu do sporządzania nowej edycji tego planu.	cała gmina
5	Nadwiślański Oddział Straży Granicznej im. Powstania Warszawskiego	nie wnosi uwag i nie składa wniosków do studium	cała gmina
6	Osoby fizyczne i instytucje zawiadomione w formie „Ogłoszenia / Obwieszczenia” – jak wyżej	żadne wnioski i uwagi zarówno od osób fizycznych jak i instytucji innych – nie wpłynęły	-

Źródło: Urząd Gminy Lisewo

3. POŁOŻENIE GMINY ORAZ DOTYCHCZASOWE PRZEZNACZENIE, ZAGOSPODAROWANIE I UZBROJENIE TERENÓW W GMINIE

Gmina Lisewo usytuowana jest w środkowej części województwa kujawsko-pomorskiego, w powiecie chełmińskim. Jej powierzchnia wynosi 8631 ha, stanowi to 16,34% powierzchni powiatu. Gmina podzielona jest na 18 sołectw, które zamieszkuje 5750 osób (stan na dzień 31.12.2011 r.) i graniczy z następującymi gminami położonymi w trzech powiatach: Stolno i Papowo Biskupie z powiatu chełmińskiego, Płużnica z powiatu wąbrzeskiego i Chełmża z powiatu toruńskiego.

4. UWARUNKOWANIA WYNIKAJĄCE ZE STANU ŁADU PRZESTRZENNEGO I WYMOGÓW JEGO OCHRONY

Przez ład przestrzenny, zgodnie z definicją zawartą w ustawie o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, należy rozumieć takie ukształtowanie przestrzeni, które tworzy harmonijną całość oraz uwzględnia w uporządkowanych relacjach uwarunkowania i założenia funkcjonalne, środowiskowe, społeczno-gospodarcze, kulturowe, a także kompozycyjno-estetyczne. Działania na rzecz ochrony i kształtowania ład przestrzenny powinny wyrażać się eksponowaniem najbardziej wartościowych elementów krajobrazu naturalnego i zbudowanego, eliminowaniem dysharmonizujących elementów zagospodarowania, prowadzeniem rehabilitacji i rewitalizacji terenów zdegradowanych, zagospodarowanych funkcjami i formą architektoniczną o niskiej atrakcyjności, zużytych technicznie, użytkowo itp. Jest to jeden z najważniejszych celów, który musi być uwzględniany w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego każdej gminy. Ład przestrzenny, podobnie jak zrównoważony rozwój, stanowi podstawę:

- wszystkich działań związanych z przeznaczaniem terenów na określone cele,
- ustalania zasad ich zagospodarowywania i zabudowy wyrażonych w polityce przestrzennej jednostki samorządu terytorialnego jaką jest gmina.

Ważną zasadą polityki przestrzennej jest budowa konkurencyjnych struktur funkcjonalno-przestrzennych, co wymaga konsekwentnego stosowania takich zasad zagospodarowania przestrzennego jak: rozwój zrównoważony, wielofunkcyjność rozwoju

struktur przestrzennych oraz ładu przestrzenny wyrażający harmonię, porządek i równowagę w środowisku człowieka. Powyższe zasady winny być realizowane poprzez:

- kompleksowe opracowywanie planów zagospodarowania przestrzennego dla wybranych obszarów gminy,
- eliminacja konfliktów przestrzennych powstających na styku rozwijającego się dynamicznie mieszkalnictwa i drobnej przedsiębiorczości z rolnictwem i przyrodą,
- zachowanie w planach miejscowych terenów projektowanych rozwiązań komunikacyjnych oraz wzmożona ich ochrona przed zabudową,
- kształtowanie indywidualnej i harmonijnie współgrającej z tradycją i charakterem gminy zabudowy, nawiązującej do tradycyjnych układów przestrzennych,
- zapobieganie nadmiernemu i nie uzasadnionemu rozpraszaniu zabudowy z jednoczesną rewitalizacją wartościowych jej elementów,
- ochronę przed zainwestowaniem obszarów czynnych przyrodniczo, spełniających rolę ochronną i krajobrazową oraz stopniową likwidację kolizji środowiskowych i funkcjonalnych,
- wykorzystanie szans lokalizacji inwestycji w zasięgu oddziaływania węzła autostradowego „Lisewo” i dróg ponadlokalnych.

W celu uzyskania widocznego podniesienia poziomu ładu przestrzennego i estetyki realizowane zespoły zabudowy jednorodzinnej i zabudowa pojedyncza, wymagają przestrzegania:

- ustaleń dotyczących parametrów technicznych dróg i ulic,
- linii zabudowy,
- określanych w decyzjach o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu parametrów technicznych obiektów i działek budowlanych, tzn. wysokości obiektów, kształtu dachu, intensywności zabudowy, formy ogrodzeń, frontu działek, dopuszczalnych form zabudowy działek, uzbrojenia komunalnego.

Punktem wyjścia do kształtowania ładu przestrzennego jest określenie jego obecnego stanu. Na obszarze gminy Lisewo analizie poddano prawidłowość

zagospodarowania istniejących układów ruralistycznych, ich kontynuacji, a także relacji sąsiedztwa nowej zabudowy wobec historycznego układu wsi. Duże znaczenie w kształtowaniu ładu przestrzennego większości wsi w gminie, miało istnienie w przeszłości stosunkowo licznych założeń dworsko-parkowych z ukształtowaną zabudową folwarczną. W wielu przypadkach właśnie te założenia ukształtowały charakter zabudowy i zasady zagospodarowania wsi. Zagadnienia ochrony założeń dworsko-parkowych, zespołów sakralnych i ekspozycji sylwet oraz kompozycji urbanistycznej są istotnymi przesłankami tej oceny i zostały rozwinięte w uwarunkowaniach związanych z ochroną dóbr kultury.

Zabudowa miejscowości gminnej - Lisewo ma charakter zwarty, uporządkowany, generalnie skoncentrowany wzdłuż podstawowych ciągów komunikacyjnych. Charakterystyczną dla Lisewa jest również wielorodzinna zabudowa o charakterze osiedlowym. Dominującą zabudową w gminie jest jednak zabudowa jednorodzinna, skupiona głównie w obszarze miejscowości Lisewo, Pniewie, Kornatowo a także Lipienek, zabudowa siedliskowa, zlokalizowana w tych i pozostałych miejscowościach gminy oraz zabudowa rozproszona na terenach użytków rolnych. Rozproszony charakter zabudowy, w tym zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej w sąsiedztwie siedlisk rolniczych (zagród), a także pojawiająca się „bylejakość” architektoniczna, są jednym z podstawowych problemów związanych z ładem przestrzennym. Zdarzające się przykłady nie najlepszych uzupełnień istniejącej tkanki wsi nową zabudową nie odpowiadającą skalą, nie dostosowaną gabarytami do sąsiedztwa, a często nawet naruszającą ukształtowaną linię zabudowy, dostrzec można w przypadkach obiektów realizowanych w latach 60-80-tych ubiegłego wieku. Nowe budynki mieszkalne z ostatnich lat na ogół cechują się harmonijnymi proporcjami i skalą dostosowaną do otoczenia, co więcej, kompozycja zabudowy danej działki, mała architektura, w tym ogrodzenia i towarzyszące im obiekty gospodarskie coraz powszechniej stanowią jednolitą całość, a zastosowanie materiałów wykończeniowych na ogół jest przemyślane i coraz częściej nawiązuje do korzystnych przykładów w sąsiedztwie.

Ogólne wytyczne dla kształtowania ładu przestrzennego wynikające z poszczególnych rozdziałów dotyczących układu komunikacyjnego, przeprowadzania urządzeń infrastruktury technicznej oraz z ustaleń dla poszczególnych form zagospodarowania terenów wskazanych na rysunku studium, a także ochrona ekspozycji najciekawszych sylwet wsi poprzez ograniczenie gabarytów zabudowy na obrzeżach zespołów osadniczych, wyznaczonych w analizach konserwatorskich – określone zostały w

formie zasad opisujących kierunki zmian i przekształceń struktury przestrzennej, w drugiej części studium – w kierunkach zagospodarowania przestrzennego.

Wnioski:

- Struktura zabudowy gminy charakteryzuje się znacznym rozdrobnieniem. Wyjątek stanowi miejscowość gminna – Lisewo.
- W zabudowie siedliskowej (zagrodowej) dominują dwuspadowe i wielospadowe dachy o różnorodnym pokryciu.
- Forma architektoniczna zabudowy cechuje się dużą różnorodnością. W zabudowie mieszkaniowej dominują budynki dwukondygnacyjne.
- Aktualny stan i charakter zurbanizowania gminy wskazuje na celowość koncentracji nowych funkcji w centralnej części gminy, na gruntach wsi Lisewo, Kornatowo i Pniewite.

5. STAN ŚRODOWISKA ORAZ WYMOGI OCHRONY ŚRODOWISKA, PRZYRODY I KRAJOBRAZU KULTUROWEGO

5.1. Zasoby środowiska przyrodniczego

5.1.1. Rzeźba terenu i warunki geologiczno-gruntowe

Pod względem fizycznogeograficznym teren gminy Lisewo leży w obrębie makroregionu Pojezierze Chełmińsko-Dobrzyńskie, w mezoregionie Pojezierze Chełmińskie. Ze względu na jednorodność położenia fizycznogeograficznego w niewielkim stopniu zaznacza się zróżnicowanie komponentów środowiska geograficznego. Przeważająca część obszaru gminy położona jest na polodowcowej wysoczyźnie morenowej.

Powierzchnię obszaru gminy pod względem litologicznym buduje przede wszystkim glina zwałowa fazy poznańsko-dobrzyńskiej, za wyjątkiem części północno-wschodniej, gdzie przeważają piaski i żwiry moren czołowych. Położenie obszaru w obrębie wysoczyzny morenowej powoduje, że budowa geologiczna i litologia osadów powierzchniowych jest mało zróżnicowana. Na całej powierzchni obszaru gminy grubą warstwą zalegają osady czwartorzędowe. Ich miąższość jest zróżnicowana i waha się od kilkudziesięciu do ponad 100 m. W serii czwartorzędowej przeważają piaski i gliny morenowe akumulowane przez topniejący lądolód.

Dominującą formą rzeźby terenu jest polodowcowa wysoczyzna morenowa, przeważnie płaska, a miejscami (np. w rejonie Malankowa i Krajęcina) falista. Zalega zazwyczaj w poziomie 95-100 m n.p.m. Wysoczyznę morenową urozmaicają pagórki i wzgórza morenowe należące do formy krajeńsko-wąbrzeskiej ostatniego zlodowacenia. Swoją kumulację (122,0 m n.p.m.) osiągają w rejonie Malankowa. Omawiane wzgórze ma kształt wałowy, rozciąga się równoleżnikowo i wznosi się około 11-13 m ponad otaczającą wysoczyznę morenową. Na szczycie wzgórza morenowego zlokalizowano nadajnik telefonii komórkowej, który jest elementem charakterystycznym tej części gminy. Ponadto w północnej części gminy w rejonie wsi: Chrusty, Krajęcina, Pniewite i Piątkowo występują dość liczne pagórki morenowe. Ich wysokość względna nie przekracza jednak 10 m.

Wysoczyznę morenową urozmaicają niewielkie rynny polodowcowe i doliny wód roztopowych oraz zagłębienia wytopiskowe, najczęściej niewielkich rozmiarów. Najniżej położony punkt na terenie gminy znajduje się w rynnie jeziora Pniewite położony jest na wysokości 81 m n.p.m. (lustro wody w jeziorze). Maksymalna deniwelacja na terenie gminy

wynosi więc ponad 40 m, a lokalne deniwelacje najwyższe są w rejonach stref krawędziowych rynien polodowcowych jezior Bartlewskiego i Pniewite, gdzie nie przekraczają wysokości 15 m.

Dna największych wytopisk wypełniają jeziora: Kornatowskie, Zamkowe (w zaniku), a ponadto nieregularnie na terenie wysoczyzny morenowej występują liczne różnej wielkości i głębokości zagłębienia wytopiskowe, których dna zajmują „oczka” wodne lub mokradła. Zagłębienia te występują głównie w rejonie wsi Krajęcín, Chrusty, Piątkowo, Krusin, Lisewo, Lipienek i Drzonowo.

Generalnie można stwierdzić, że występujące na terenie gminy warunki morfometryczne i geologiczno-gruntowe nie stanowią większego ograniczenia dla rozwoju urbanizacji. Lokalizacja zabudowy powinna być ograniczona na terenach wysokich i stromych skarp rynien i dolin oraz w dnach podmokłych zagłębień wytopiskowych. Ewentualną lokalizację budownictwa należy poprzedzić tu badaniami geologicznymi podłoża. Są to przede wszystkim tereny o dużych spadkach, występowania gruntów organicznych, jak również tereny o płytkim poziomie zalegania wód podziemnych.

5.1.2. Gleby

Obszar gminy Lisewo jest w przeważającej części użytkowany rolniczo. Rodzaj wytworzonych gleb uwarunkowany jest budową geologiczną i litologią osadów powierzchniowych. Na obszarze gminy na powierzchni przeważają osady gliniaste i gliniasto-piaszczysto. Na takiej skale macierzystej wykształciły się w większości urodzajne gleby, które są jednym z najcenniejszych zasobów przyrodniczych na terenie gminy.

Zgodnie z podziałem, dokonany przez IUNG w Puławach, gmina Lisewo położona jest w zasięgu dwóch regionów glebowo-rolniczych, a mianowicie Regionu Chełmżyńskiego (zachodnia część gminy) i Regionu Radzyńskiego – środkowa i wschodnia część gminy.

W Regionie Chełmżyńskim przeważają gleby kompleksu pszennego dobrego (2), przy dużym udziale gleb kompleksu pszennego bardzo dobrego (1) i żyniego bardzo dobrego (4). Wykształcone gleby to przeważnie gleby brunatne, pseudobielicowe i czarne ziemie powstałe z marglistych glin zwałowych lekkich i średnich, oraz pyłów wodnego pochodzenia. Rzeźba terenu jest płaska i niskofalista. Region pod względem rolniczej przydatności gleb

należy do najlepszych w województwie kujawsko-pomorskim. Występują tu duże możliwości intensywnej uprawy roślin na dużych obszarach.

W Regionie Radzyńskim zdecydowanie przeważają gleby kompleksu pszennego dobrego (2) i żytniego bardzo dobrego (4). Wykształcone gleby to przeważnie gleby brunatne powstałe z lekkich i średnich glin zwałowych. Rzeźba terenu jest niskofalista i niskopagórkowata. Występują tu korzystne warunki dla intensywnej uprawy wymagających roślin.

Tab.4. Gleby według klas bonitacyjnych

Użytki rolne			
Grunty orne (ha)		Użytki zielone (ha)	
I	0	I	0
II	19	II	0
IIIa	1646	III	20
IIIb	2106	IV	140
IVa	2718	V	85
IVb	629	VI	14
V	190	VIz	3
VI	0		
VIz	1		
Razem	7309		262
Łącznie użytki rolne 7571 ha			

Źródło: IUNG Puławy 1983 r.

Na terenie gminy Lisewo przeważają gleby o wysokiej przydatności rolniczej. Pod względem wartości rolniczej największą powierzchnię zajmują gleby wysokich i średnich klas bonitacyjnych (IVa, IIIb i IIIa), które stanowią łącznie aż 85,5% ogólnej powierzchni gruntów ornych. Analiza udziału poszczególnych klas bonitacyjnych gleb w strukturze użytków rolnych wskazuje na przewagę gruntów III klasy (51,3% powierzchni gruntów ornych) oraz IV klasy (45,8%). Pozostałe klasy mają niewielki udział, a grunty V, VI i VIz klasy zajmują łącznie tylko 2,6% powierzchni gruntów ornych. Wśród trwałych użytków zielonych zajmujących 3,1% powierzchni użytków rolnych przeważają użytki IV i V klasy.

Należy zauważyć, że zmiana przeznaczenia zwartych kompleksów gleb klas II-III na cele nierolnicze o powierzchni ponad 0,5 ha wymaga zgodnie z ustawą o ochronie gruntów rolnych i leśnych zgody ministra właściwego do spraw rozwoju wsi.

Analiza kompleksów rolniczej przydatności gleb, które uwzględniają takie właściwości jak: miąższość poziomu orno-próchniczego, skład mechaniczny gleby, stosunki

wilgotnościowe, rzeźbę terenu i kulturę potwierdza wysoką rolniczą przydatność gleb na obszarze gminy, co ilustruje poniższe zestawienie (wg IUNG Puławy – 1983 r.).

Tab.5. Kompleksy rolniczej przydatności gleb

Kompleksy rolniczej przydatności gleb	Powierzchnia (ha)	Powierzchnia (%)
grunty orne:		
(1) pszenno bardzo dobry	15	0,2
(2) pszenno dobry	2524	34,5
(3) pszenno wadliwy	309	4,2
(4) żytni bardzo dobry	3558	48,3
(5) żytni dobry	560	7,6
(6) żytni słaby	199	2,7
(7) żytni bardzo słaby	0	0,0
(8) zbożowo-pastewny mocny	184	2,5
(9) zbożowo-pastewny słaby	0	0,0
razem grunty orne	7367	86,1*
użytki zielone:		
(1z) bardzo dobre i dobre	0	0,0
(2z) średnie	114	55,9
(3z) słabe i bardzo słabe	90	44,1
razem użytki zielone	204	2,4*
Razem użytki rolne	7571	88,5*

* w stosunku do ogólnej powierzchni gminy

Źródło: IUNG Puławy 1983 r.

Z analizy powyższego zestawienia wynika, że na terenie gminy przeważają grunty należące do kompleksu żytniego bardzo dobrego (48,3% powierzchni gruntów ornych) oraz pszenno dobrego (34,5%). Należy zauważyć także stosunkowo niski udział gruntów pozostałych kompleksów (łącznie 17,2%). Bardzo niski jest udział kompleksów o niskiej przydatności rolniczej, tj. żytniego słabego (2,7%) i brak gleb kompleksu żytniego bardzo słabego. Przestrzennie na obszarze gminy grunty o wysokiej i bardzo wysokiej przydatności rolniczej są rozmieszczone prawie równomiernie na całym jej obszarze, z dominacją w części zachodniej, południowej i wschodniej. Gleby o przeciętnej i niskiej przydatności rolniczej mają znaczny udział w środkowej i północnej części gminy, co jest zauważalne szczególnie w rejonie Malankowa, Krusina i Krajęcina.

Warunki przyrodnicze produkcji rolnej oceniane metodą bonitacji punktowej, wg IUNG Puławy (1982 r.) wskazują na bardzo wysoki sumaryczny wskaźnik jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej gminy Lisewo wynoszący 84,1 pkt, co jest wartością jedną z najwyższych w województwie kujawsko-pomorskim.

5.1.3. Szata roślinna

Szatę roślinną obszaru gminy Lisewo stanowią niewielkie kompleksy leśne, parki podworskie oraz zadrzewienia przydrożne, śródpolne i przywodne.

Lasy na terenie gminy Lisewo zajmują powierzchnię zaledwie 5,91 ha, co stanowi zaledwie 0,01% ogólnej powierzchni gminy, a wskaźnik lesistości gminy należy do najniższych na obszarze województwa kujawsko-pomorskiego.

Rozmieszczenie terenów (enklaw) leśnych jest nierównomierne z uwagi na wysoką rolniczą przydatność gleb jest nierównomierne. Tereny leśne występują w północnej, wschodniej i południowo-wschodniej części gminy na terenie wsi: Drzonowo (4,04 ha w trzech enklawach), Krajęcín (0,33 ha), Linowiec (0,88 ha) i Lisewo (0,66 ha). Wszystkie lasy są własności prywatnej. Pod względem typów siedliskowych lasów występują: las mieszany świeży, las świeży, las łęgowy, las wilgotny i ols. Wiek drzewostanów waha się od 6 do 110 lat, a najczęstsze są drzewostany 50- i 70-letnie. Na terenie gminy nie występują lasy zaliczone do kategorii lasów ochronnych. Z uwagi na niewielkie powierzchnie terenów leśnych ich znaczenie ekologiczne nie jest wysokie, jednak wzbogacają i urozmaicają krajobraz rolniczy. Stanowią lokalne remizy śródpolne i są ostoją dla ptactwa i drobnych ssaków. Znaczenie gospodarcze lasów jest marginalne.

Przeważająca część obszaru gminy Lisewo pod względem rodzaju roślinności wykazuje cechy charakterystyczne dla terenów zdominowanych przez użytkowanie rolnicze. Jest w większości uboga w zielenią wysoką. Z elementów roślinności dominują tutaj agrocenozy pól uprawnych. Przeważa uprawa zbóż, rzepaku i buraków cukrowych. Występują także murawy z roślinnością zielną na powierzchniach nieużytkowanych rolniczo. Występują lokalnie miejsca z roślinnością segetalną (chwasty) i ruderalną (zwłaszcza przy drogach). Wzdłuż autostrady przeważają sztuczne murawy trawiaste. Wzdłuż większości dróg występują aleje i szpalery drzew. Podlegają one ochronie przed degradacją ze względu na pełnione funkcje: wiatrochronną i krajobrazotwórczą. Do odcinków dróg wzdłuż których występują aleje drzew o najwyższych walorach przyrodniczo-krajobrazowych należą: znaczna część drogi wojewódzkiej nr 548, drogi powiatowe i gminne w rejonie wsi: Tytlewo, Krajęcín, Wierzbowo, Linowiec, Piątkowo, Krusin, Lipienek, Strucfoń, Drzonowo, Lisewo i Mgoszcz.

Oprócz zasobów leśnych, enklaw zadrzewień przydrożnych i śródpolnych na uwagę zasługują także parki podworskie. Oprócz znaczenia historycznego parki te pełnią ważną funkcję ekologiczną wzbogacając i urozmaicając środowisko przyrodnicze krajobrazu

rolniczego na obszarach wiejskich. Na terenie gminy Lisewo znajdują się parki podworskie w następujących miejscowościach: Bartlewo – 4,2 ha, Błachta – 3,4 ha, Kamlarki – 2,2 ha, Kornatowo – 2,1 ha, Krusin – 1,7 ha, Linowiec – 1,8 ha, Lipienek – 6,0 ha, Mgoszcz – 6,0 ha, Piątkowo – 1,6 ha, Pniewite – 1,1 ha, Tytlewo – 0,9 ha, Wierzbowo – 1,9 ha. Niestety część parków jest zaniedbana, drzewostan wymaga pielęgnacji a układ przestrzenny parku rzadko czytelny. Na szczególną uwagę ze względu na znaczną powierzchnię lub wyjątkowo cenny drzewostan zasługują parki w: Mgoszczy, Bartlewie, Wierzbowie i Tytlewie. Warto zwrócić uwagę, że powierzchnia ogólna parków podworskich na terenie gminy Lisewo jest większa niż ogólna powierzchnia lasów, co jest zjawiskiem rzadko spotykanym na terenie gmin wiejskich.

Parki w Bartlewie, Kamlarkach, Kornatowie, Linowcu, Mgoszczu, Piątkowie, Pniewitem, Tytlewie i Wierzbowie są wpisane do rejestru zabytków i podlegają ochronie na mocy przepisów o ochronie zabytków. Ochrona parków polega na: zakazie dokonywania wszelkich zmian naruszających układ przestrzenny parku, zakazie wznoszenia budowli i wykonywania robót szkodliwych dla parku, niezbędnej pielęgnacji roślinności urządzeń parkowych. Parki jako tereny pokryte drzewostanem są często jedynymi enklawami zieleni na bezleśnych obszarach rolniczych. Oprócz znaczenia historycznego, architektonicznego i naukowo – dydaktycznego pełnią też funkcję ekologiczną wzbogacając i urozmaicając środowisko przyrodnicze. Są często jedynymi enklawami zieleni na bezleśnych obszarach wysoczyzny morenowej. Jednak w większości parki są zaniedbane, mają nieczytelny układ przestrzenny i nie funkcjonujący system wodny. Wymagają rewitalizacji, niekiedy wręcz rekonstrukcji oraz fachowej pielęgnacji.

Ponadto tereny zieleni urządzonej stanowią cmentarze w Lisewie. Poza funkcją społeczną i historyczną cmentarze spełniają funkcję ekologiczną wzbogacając środowisko przyrodnicze i urozmaicając krajobraz.

5.1.4. Fauna

Pod względem faunistycznym obszar gminy Lisewo nie jest bogaty ilościowo ani gatunkowo. Na terenach użytkowanych rolniczo jest to fauna typowa dla odkrytych terenów pól, łąk i nieużytków. Na terenach jezior i otaczających je terenów podmokłych świat zwierząt jest bardziej bogaty i urozmaicony. Bogato są reprezentowane gatunki drobnej fauny: płazy oraz gady. Większe bogactwo fauny, w tym ptactwa, występuje w rejonie jezior:

Kornatowskiego, Zamkowego, Bartlewskiego, Pniewite, Sadzkiego. Występujące tu znaczne powierzchnie użytków zielonych, zadrzewień i nieużytków w większości podmokłych stanowią doskonałą bazę pokarmową i dogodne tereny do bytowania i rozrodu zwierząt. W rejonie wymienionych jezior pojawiają się ptaki drapieżne takie jak: jastrząb, błotniak stawowy, rybołów, bielik, sokół wędrowny i myszołów zwyczajny.

W świetle danych literaturowych przez obszar gminy Lisewo nie przebiegają żadne ważne krajowe i regionalne korytarze ekologiczne, które stanowiłyby trasy przemieszczania się ptactwa. Nie ma na tym terenie także żadnych istniejących ani proponowanych obszarów specjalnej ochrony ptaków Natura 2000. Na terenie gminy Lisewo znajduje się co najmniej kilkanaście gniazd bociana białego. Gatunek ten mimo, iż jest bardzo pospolity, podlega ochronie gatunkowej. W okresie letnim w szczególności na terenach nadjeziornych oraz na terenach mokradeł i podmokłości bogaty jest świat owadów.

Na terenie gminy spotyka się ssaki drapieżne takie jak: lisy, jenoty, borsuki, kuny domowe, tchórze i wydry. Na terenie całej gminy, w tym głównie na terenach zadrzewionych i sąsiadujących z nimi pól uprawnych i łąk występują gatunki łowne: jeleń, daniel, sarna, zając.

5.1.5. Zasoby wodne

Pod względem hydrograficznym obszar gminy Lisewo znajduje się, w przeważającej części, w zlewni Kanału Głównego uchodzącej do Wisły pod Grudziądzem, za wyjątkiem południowo-wschodniej części gminy należącej do zlewni Strugi Toruńskiej i zlewni Strugi Sadzkiej i Rowu Ostrowskiego należącego do bezpośredniego przyrzecza Wisły.

Układ hydrograficzny naturalnych cieków został w znacznym stopniu przeobrażony na skutek wykonanych prac melioracyjnych. Układ drenarski spowodował zmiany w układzie wododziałów i naruszył ciągłość przepływu w ciekach.

Na terenie gminy występują następujące ciekі: Rów Ostrowski – długości 1,370 km w pełni uregulowany, Struga Sadzka – długości 7,016 km uregulowana, Struga Żaki – długości 5,573 km uregulowana, należy do zlewni Kanału Głównego, odprowadzającego wody do Wisły. Zasoby wód powierzchniowych są na terenie Gminy Lisewo ubogie. Jakość wód jest zła. Wody żadnego z badanych cieków nie spełniają wymagań wysokiej klasy czystości. Rezerwy bieżące przepływów, uwzględniając potrzebę zachowania ich wielkości

nienaruszalnych, szczególnie w okresach suchych są niewielkie i zmienne w czasie. Część cieków i rowów w okresie lata jest sucha.

Struga Żaki (Żacka) - odwadnia centralną część gminy, jest prawobocznym dopływem Kanału Głównego, o długości około 30 km. W granicach gminy jest w pełni uregulowana. Odwadnia obszar o powierzchni około 125,4 km². Zlewnia Strugi Żaki, położona na obszarze o zróżnicowanym podłożu geomorfologicznym, zaliczana jest do obszarów szczególnie narażonych na zanieczyszczenie związkami azotu ze źródeł rolniczych. W górnym odcinku Struga płynie przez jeziora: Kornatowskie, Młyńskie, Firlus i Bartlewskie. Wysoczyznowa część zlewni jest obszarem przekształconym rolniczo, pozbawionym lasów.

Na terenie gminy Lisewo znajdują się kilka średniej wielkości jezior. Jezioro Kornatowskie o powierzchni 48,6 ha i objętości wody 647,1 tys. m³ to średniej wielkości akwen wypełniający dno polodowcowego obniżenia wytopiskowego. W wyniku naturalnych procesów wypłykania i zarastania oraz na skutek prac melioracyjnych poziom wody uległ obniżeniu, a powierzchnia jeziora zmniejszeniu. W czasach historycznych Jezioro Kornatowskie i sąsiednie Jezioro Zamkowe stanowiły jeden akwen. Jezioro Kornatowskie ma nieregularny kształt i mało urozmaiconą linię brzegową. Niewielka głębokość maksymalna wynosząca 3,2 m i głębokość średnia (zaledwie 1,3 m) świadczą o tym, iż akwen znajduje się w stadium zaawansowanej eutrofizacji. Brzegi jeziora są przeważnie niskie, miejscami podmokłe, przez co dostępność brzegów jest utrudniona. Poza tym dostęp utrudnia szeroki pas trzciny sięgający nawet 100 m szerokości. Jedynie brzeg północny jest w części wysoki.

Jeziora Bartlewskie i Pniewite to typowe jeziora rynnowe. Jezioro Bartlewskie o powierzchni 23,2 ha i objętości wody 979,1 tys. m³ oraz Jezioro Pniewite o powierzchni 23,0 ha i objętości wody 1732,1 tys. m³, to akweny wąskie i długie. Brzegi obu jezior są wysokie i miejscami dość strome, w szczególności brzegi wzdłuż osi rynien polodowcowych. Również znaczna głębokość jeziora Pniewite wynosząca 18,7 m (średnia 7,5 m) świadczy, iż są to typowe jeziora rynnowe. Nad północno-zachodnim brzegiem Jeziora Bartlewskiego znajduje się gospodarstwo agroturystyczne. Ponadto na terenie całej gminy znajdują się liczne „oczka” wodne wypełniające dna bezodpływowych zagłębień wytopiskowych. Nad obu jeziorami znajdują się niewielkie nieurządzone kąpieliska.

Tab.6. Jeziora na terenie gminy Lisewo

Jezioro	Powierzchnia (ha)	Objętość wody (tys. m ³)	Głębokość maksymalna/średnia	Klasa czystości wód
Kornatowskie	48,6	647,1	3,2 / 1,3	poza klasą
Bartlewskie	23,2	979,1	-	-
Pniewite	23,0	1732,1	18,5 / 7,5	-
Goleniec	8,0	490,0	-	-
Sadzka	7,0	90,0	-	-
Tytlewskie	6,5*	95,0	-	-
Krusin	5,8	110,0	-	-
Parówka (Cygan)	5,3	80,0	-	-

* część jeziora znajduje się na terenie gminy Stolno

Źródło: Marszelewski W., Burak S., Solarczyk A., Jeziora województwa kujawsko-pomorskiego

Ponadto na terenie gminy występuje duża ilość niewielkich oczek wodnych o powierzchni rzadko przekraczającej 1 ha. Szczególnie licznie występują w dnach rynien polodowcowych oraz zajmują dna zagłębień wytopiskowych. Stanowią obiekty retencji wód na terenach rolnych i decydują o bioróżnorodności tych terenów.

Obszar gminy Lisewo jest zasobny w wody podziemne. Występują tu zarówno wody czwartorzędowe jak i trzeciorzędowe. Wody gruntowe na obszarze gminy zalegają na zmiennych głębokościach. Na przeważającej części obszaru stanowiącej wysoczyznę morenową wody zalegają głęboko – ponad 5 m poniżej powierzchni terenu. Płytko i bardzo płytko zalegają wody na terenach zagłębień wytopiskowych, den dolin i rynien. Tereny te powinny zostać wyłączone z planowania zabudowy. Wody czwartorzędowe wierzchówkowe są nieużyteczne dla celów komunalnych i gospodarczych ze względu na złą jakość.

Zasobne w wody utwory czwartorzędowe zalegają na głębokości od 40 do 90 m. Z tego poziomu użytkowego są czerpane wody z ujęć w Lisewie (z głębokości 46-47 m), w Kamlarkach (z głębokości 77 m) i Krajęcinie (z głębokości 54, 56 i 58 m). W ujęciach woda jest uzdatniana w dwustopniowym procesie - przez filtry pośpieszne ciśnieniowe i aeratory oraz jest odżelaziona i odmanganiona. Stacje wyposażone są także w chloratory. Zaopatrzenie w wodę obejmuje wszystkie miejscowości na terenie gminy. Sieć wodociągowa jest rozbudowana i wszyscy chętni mają możliwość poboru wody z gminnej sieci wodociągowej.

5.1.6. Klimat

Klimat obszaru gminy Lisewo należy do typu przejściowego, charakterystycznego dla całego Niżu Polskiego. Według podziału Polski na dzielnice rolniczo-klimatyczne R.

Gumińskiego (1948) na podstawie zróżnicowania temperatury i opadów z punktu widzenia przydatności dla upraw rolnych, gmina leży w dzielnicy bydgoskiej (VI). Obejmuje ona południową część Pojezierzy Pomorskich. Ma charakter przejściowy pomiędzy chłodną i wilgotną dzielnicą pomorską a cieplejszą i suchszą dzielnicą środkową. Średnia roczna temperatura jest dość wysoka (około 8,0°C). Termiczne lato trwa tutaj ponad 90 dni; zaczyna się na początku czerwca, kończy na przełomie sierpnia i września. Zima w omawianej dzielnicy utrzymuje się przez 60-75 dni, czyli od połowy grudnia do trzeciej dekady lutego. Okres wegetacyjny jest długi (powyżej 220 dni), a roczne sumy opadów stosunkowo małe (poniżej 550 mm). Silne wiatry zdarzają się najczęściej w zimie i na wiosnę, stanowiąc około 30% wszystkich wiatrów. Według regionalizacji klimatu Wosia (1999 r.) gmina należy do Chełmińsko-Toruńskiego regionu klimatycznego (R-IX) Na tle innych regionów klimatycznych wyróżnia się nieco większą częstością występowania dni z pogodą bardzo ciepłą z dużym zachmurzeniem. Średnio takich dni w roku jest ponad 16. Również tutaj z największą częstością występują dni przymrozkowe bardzo chłodne, z dużym zachmurzeniem, bez opadów, jest ich średnio 7 w roku.

Według danych dla stacji meteorologicznej Toruń-Wrzosy, średnia z wielolecia roczna temperatura powietrza wynosi 7,6°C - najchłodniejszym miesiącem roku jest styczeń (-2,9°C) a najcieplejszym lipiec (17,8°C). Długość okresu wegetacyjnego, tj. ilość dni z temperaturą powyżej 5°C, wynosi około 218 dni.

Opady atmosferyczne nie są wysokie i mieszczą się w przedziale 500 – 550 mm w skali roku. Średnie miesięczne, półroczne i roczne sumy opadów z wielolecia przedstawia poniższe zestawienie.

Tab.7. Średnie ilości opadów atmosferycznych w poszczególnych miesiącach (w mm)

Miesiące												Rok	IV-IX	X-III
I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII			
26	22	24	32	51	71	88	60	43	36	36	36	525	345	180

Źródło: Instytut Meteorologii i Gospodarki Wodnej w Toruniu

Według danych dla stacji Toruń-Wrzosy z wielolecia 1951-1990 w skali roku najczęściej występują wiatry W (19,5%), SW (13,8%), SE (12,0%) i E (11,8%), a najrzadsze N (8,2%), NE (8,3%), S (9,1%) i NW (11,4%). Cisze atmosferyczne występują przez około 6% czasu.

Średnie roczne prędkości wiatrów według kierunków są wyrównane. Najmniejsza prędkością charakteryzują się wiatry z kierunku S (2,9 m/s), NE (3,1 m/s) i N (3,2 m/s), a największą wiatry z kierunku W (3,6 m/s). Najmniejsze prędkości wiatrów występują w miesiącach letnich lub jesiennych, a największe wiosną (marzec - kwiecień).

Warunki topoklimatyczne czyli tzw. klimatu lokalnego, uzależnione są od wielu czynników, do których przede wszystkim należą: ukształtowanie terenu, ekspozycja zboczy, użytkowanie i sposób zagospodarowania terenów oraz intensywność zabudowy. Jako najbardziej korzystne dla zabudowy należy uznać tereny płaskie lub nieznacznie nachylone w kierunku południowym i zachodnim zbocza. Najmniej korzystne warunki topoklimatyczne panują na terenach podmokłych, o płytkim poziomie zalegania wód gruntowych oraz tereny o ekspozycji w kierunku północnym. Na tych terenach nie należy planować nowej zabudowy.

Wnioski:

- Najcenniejszym zasobem przyrodniczym gminy Lisewo są urodzajne gleby, dlatego należy dążyć do ochrony przez przeznaczaniem na cele nierolnicze najżyźniejszych gleb.
- Na większości obszaru gminy podstawową funkcją powinna pozostać nadal gospodarka rolna. Należy maksymalnie dążyć do dalszej koncentracji zabudowy.
- Należy zachować drożność istniejących systemów melioracyjnych na terenach użytków rolnych przeznaczanych pod zabudowę.
- Niezbędna jest maksymalna ochrona istniejącej zieleni. W szczególności należy ograniczyć do minimum zmiany funkcji terenów leśnych na cele nieleśne. Należy zalesiać tereny o najniższej przydatności rolniczej.
- Należy rewaloryzować i pielęgnować parki podworskie.
- Przy przeznaczaniu pod zabudowę terenów dotychczas nie zainwestowanych, w tym użytkowanych rolniczo, należy przewidzieć możliwie wysoki wskaźnik powierzchni biologicznie czynnej.
- Ewentualna lokalizacja elektrowni wiatrowych jest możliwa na terenach oddalonych od zabudowy, z preferowaniem niezabudowanych rozległych obszarów pól uprawnych.

5.2. Stan środowiska przyrodniczego

5.2.1. Zagrożenia i stan jakości wód

Struga Żaki (Żacka) - odwadnia centralną część gminy, jest prawobocznym dopływem Kanału Głównego, o długości około 30 km. W granicach gminy jest w pełni uregulowana. Odwadnia obszar o powierzchni około 125,4 km². Zlewnia Strugi Żaki, położona na obszarze o zróżnicowanym podłożu geomorfologicznym, zaliczana jest do obszarów szczególnie narażonych na zanieczyszczenie związkami azotu ze źródeł rolniczych. W górnym odcinku Struga płynie przez jeziora: Kornatowskie, Młyńskie, Firlus i Bartlewskie. Wysoczyznowa część zlewni jest obszarem przekształconym rolniczo, pozbawionym lasów. W 2004 roku rozpoczęto obserwacje jakości wód w zlewni Strugi Żaki pod kątem zanieczyszczania azotem pochodzenia rolniczego. W latach 2004-2006 badania jakości wód na podstawie comiesięcznego poboru prób z 5 stanowisk pomiarowo - kontrolnych, w tym jedno na największym dopływie – Strudze Sadržka. W roku 2007 obserwacje ograniczono do 1 stanowiska, zlokalizowanego na odcinku ujściowym Strugi. Analiza zmian stężenia azotanów w wodach Strugi Żaki wskazuje, że najwyższy poziom zanieczyszczenia występował na pierwszym stanowisku pomiarowym, powyżej Jeziora Kornatowskiego, gdzie ciek ma charakter okresowy. Z biegiem cieku zawartość azotanów obniżała się, wykazując najniższe stężenie na odcinku ujściowym. Obniżanie stężenia azotanów obserwowano również w kolejnych latach obserwacji jakości wód Strugi Żaki. Być może jest to trend chwilowy, wynikający z m.in. z warunków hydrologiczno-meteorologicznych, lecz w części na pewno jest efektem szeroko podjętych szkoleń i działań prewencyjnych, prowadzonych przez rolnych doradców gminnych, propagujących sposoby ograniczania i racjonalnego stosowania nawozów azotowych. W latach 2004-2007, rozpoczęły się również masowe działania, mające na celu wybudowanie płyt gnojowych oraz zbiorników do gromadzenia nawozów płynnych.

Według danych WIOŚ w Bydgoszczy analiza rozkładu stężenia azotanów w zlewni Strugi Żaki wskazuje, że należy skupić się przede wszystkim na ograniczaniu odpływu zanieczyszczeń pochodzenia rolniczego w obszarach źródłiskowych Strugi Żaki, powyżej Jeziora Kornatowskiego. Ocena jakości wód Strugi Żaki i jej dopływów na podstawie badań przeprowadzonych w latach 2004 – 2007 zakwalifikowała do klasy IV – niezadowolającej i V – złej jakości. Zdecydowanie najwyższy poziom zanieczyszczenia w tym okresie notowano w roku 2004. Stwierdzono wówczas klasę V – złej jakości na wszystkich stanowiskach. Wysokie

stężenia analizowanych form fosforu wystąpiły na wszystkich stanowiskach. Niekorzystną klasyfikację wykazywały również różne formy azotu, z tym, azotany w znacznych ilościach występowały jedynie na stanowisku powyżej Jeziora Kornatowskiego. W dolnym odcinku znaczne wartości wykazywały azot Kjeldahla oraz azot azotynowy. Raporty WIOŚ z roku 2008 i 2009 potwierdziły w dalszym ciągu silne zanieczyszczenie substancjami biogennymi pochodzącymi z źródeł rolniczych.

Do zanieczyszczeń punktowych, stwarzających bardzo poważne zagrożenie dla czystości wód powierzchniowych należą przede wszystkim:

- bezpośrednie zrzuty surowych ścieków bytowo-gospodarczych do cieków wodnych (na nieskanalizowanych obszarach);
- zrzuty niedostatecznie oczyszczonych ścieków (nieodpowiadających warunkom pozwolenia wodnoprawnego).

Znaczną część zanieczyszczeń trafiających do wód powierzchniowych stanowią zanieczyszczenia obszarowe. Źródłem tych zanieczyszczeń są przede wszystkim:

- rolnictwo, co wynika głównie z faktu stosowania nawozów sztucznych i naturalnych, a także środków ochrony roślin (obecnie w ilościach malejących),
- zmiany sieci hydrograficznej spowodowane melioracyjną przebudową koryt niewielkich cieków,
- osuszenie podmokłych terenów jako efekt melioracji.

Zlewnia Strugi Żackiej została uznana za obszar szczególnie narażony (nr 2), w Rozporządzeniu Nr 2/2008 Dyrektora Regionalnego Zarządu Gospodarki Wodnej w Gdańsku z dnia 29 kwietnia 2008r. w sprawie określenia wód wrażliwych na zanieczyszczenia związkami azotu ze źródeł rolniczych oraz obszarów szczególnie narażonych, z których odpływ azotu ze źródeł rolniczych do tych wód należy ograniczyć (Dz. Urz. Woj. Kujawsko-Pomorskiego nr 77, poz. 1277). Na terenie gminy Lisewo wymieniony obszar obejmuje tereny wsi: Bartlewo, Błachta, Kamlarki, Kornatowo, Krusin, Linowiec, Lipieniek, Lisewo, Strucoń, Tytlewo, Lisewo i Wierzbowo.

Badania czystości wód Jeziora Kornatowskiego z 2005 r. wskazują, iż w dalszym ciągu głównym źródłem zanieczyszczeń wszystkich jezior są zanieczyszczenia obszarowe generowane przez rolnictwo. Stanowią one źródło migracji biogenów do wód jeziora. Jezioro

jest bardzo zasobne w związki biogenne. Średnioroczne stężenie fosforu całkowitego odpowiadał III klasie czystości, a koncentracja azotu całkowitego wykraczała poza klasę. Zakwity wody powodowane przez sinice ograniczały przezroczystość wody do zaledwie 0,4 m. Stan czystości wód jeziora w ocenie ogólnej wykraczał poza klasę. Jakość wód pod względem bakteriologicznym odpowiadała I klasie czystości. W porównaniu z wynikami badań z 1998 r. nie zanotowano istotnych zmian. Jezioro ze względu na jakość wody nie jest predysponowane do rozwoju rekreacji. W ograniczonym stopniu możliwe jest zagospodarowanie pod kątem rekreacji nawodnej.

Na obszarze gminy Lisewo sfera gospodarki komunalnej jest raczej niewielkim źródłem zanieczyszczeń wód. Największa miejscowość – Lisewo – siedziba gminy jest w przeważającej części skanalizowana, a ścieki oczyszczane w oczyszczalni gminnej. W Lisewie mieszka około 30% ludności gminy. Pozostałe miejscowości nie posiadają kanalizacji sanitarnej.

Oczyszczalnia gminna w Lisewie powstała w latach 1992-96, a zmodernizowana została w 2006 r. Obecnie posiada maksymalną przepustowość 376 m³/dobę. Możliwości oczyszczalni są jednak wykorzystywane w około 30%. Część ścieków jest dowożonych do punktu zlewnego. Oczyszczone ścieki odprowadzane są do Strugi Sadzkiej.

Łączna długość sieci kanalizacyjnej wynosi 13,4 km. Liczba mieszkańców podłączonych do systemu kanalizacji zbiorczej wynosi 1486 osób podłączonych poprzez 153 przyłączy do budynków (stan na 2008 r.).

5.2.2. Zagrożenia i stan powietrza atmosferycznego

Na terenie gminy Lisewo nie występują znacząco uciążliwe źródła emisji zanieczyszczeń do powietrza atmosferycznego. Najistotniejsze zanieczyszczenia to emisje energetyczne z gospodarstw domowych korzystających z tradycyjnych źródeł energii (węgiel, miał węglowy, drewno), z autostrady, z zakładów przemysłowych i obiektów komunalnych. Uciążliwe mogą być emisje odorów z ferm tuczu przemysłowego zwierząt sąsiadujących z zabudowa mieszkaniową.

Na terenie gminy nie występuje problem nadmiernego zanieczyszczenia powietrza, bowiem według dokonanych klasyfikacji (Raporty WIOŚ) gmina Lisewo niezmiennie (za wyjątkiem roku 2003) znajduje się w najkorzystniejszej klasie A, tak w klasyfikacji ogólnej, jak

i w klasyfikacjach dokonanych dla poszczególnych zanieczyszczeń. Nie ma więc potrzeby podejmowania szczególnych działań ochronnych.

5.2.3. Klimat akustyczny

Przez obszar gminy Lisewo prowadzi autostrada A-1 i droga wojewódzka nr 548 relacji Stolno – Wąbrzeźno – Płachoty. Na drogach tych ze względu na największe natężenie ruchu pojazdów panują największe uciążliwości akustyczne. Droga wojewódzka przebiega równoleżnikowo przez teren gminy Lisewo na odcinku 11,2 km. Na tej drodze według pomiarów z 2000 r. na odcinku Stolno – Lisewo średnie dobowe natężenie ruchu pojazdów wynosiło 1166 pojazdów, a w 2005 r. 1367 pojazdów. Na odcinku Lisewo – Wąbrzeźno średnie dobowe natężenie ruchu wyniosło w 2000 r. 1358 pojazdów, a w 2005 r. 1485 pojazdów. Natężenie ruchu pojazdów wykazuje tendencję wzrostową, co potwierdzają pomiary z 2010 r., gdy na odcinku drogi wojewódzkiej Stolno – Lisewo zanotowano średnio w ciągu doby 2196 pojazdów, w tym 1662 stanowiły pojazdy osobowe, a samochody ciężarowe i autobusy łącznie – 308 pojazdów. Na odcinku Lisewo – Wąbrzeźno zanotowano 2155 pojazdów, w tym 1700 stanowiły pojazdy osobowe, a 220 samochody ciężarowe i autobusy łącznie. W porównaniu z 2005 r. nastąpił więc znaczny wzrost natężenia ruchu pojazdów, a tym samym zwiększył się stopień uciążliwości drogi dla mieszkańców terenów leżących przy niej, zwłaszcza wsi gminnej Lisewo.

Należy przewidywać, że po oddaniu do eksploatacji odcinka autostrady A-1 wraz z węzłem „Lisewo” w dniu 14.11.2011 r. natężenie ruchu na drodze nr 548, zwłaszcza w rejonie węzła „Lisewo” znacznie wzrośnie, a tym samym wzrośnie poziom emisji hałasu. W związku z tym pilnym zadaniem będzie realizacja obwodnicy Lisewa w ciągu drogi wojewódzkiej nr 548. Pozwoli to na eliminację uciążliwych emisji hałasu z drogi oraz na poprawę bezpieczeństwa ruchu drogowego. Już obecnie skrzyżowanie drogi wojewódzkiej w centrum Lisewa z drogami powiatowymi z kierunku Lipienka i Malankowa stwarza poważne niebezpieczeństwo, zarówno dla pieszych, jak i dla pojazdów włączających się do ruchu z dróg podrzędnych.

Drogi powiatowe na terenie gminy Lisewo tworzą podstawowy układ sieci drogowej, gdyż łączą one największe miejscowości na terenie gminy. Są to drogi o

nawierzchni bitumicznej o szerokości jezdni przeważnie około 4-5 m. Przez teren gminy przebiegają drogi powiatowe o łącznej długości 43,933 km.

Stan techniczny dróg i obiektów mostowych (mosty, przepusty) jest bardzo zróżnicowany, tj. od stanu zadowalającego do stanu złego, wymagającego wykonania robót remontowych, zabiegów konserwacyjno-remontowych i modernizacyjnych, polegających na wykonaniu nakładek bitumicznych, utrwaleń powierzchniowych nawierzchni, malowaniu konstrukcji, itp.

Na żadnych drogach powiatowych na terenie gminy nie były dotychczas prowadzone pomiary hałasu ani pomiary natężenia ruchu pojazdów. Należy jednak zaznaczyć, iż natężenie ruchu na drogach powiatowych jest stosunkowo niewielkie i z pewnością nie przekracza 500 pojazdów na dobę. Największe natężenie ruchu ma miejsce na drogach powiatowych w rejonie Lisewa, Kornatowa, Bartlewa, Drzonowa i Mgoszcza. Warto zwrócić uwagę, iż droga powiatowa nr 1619C Lisewo – Chełmża (przez Drzonowo i Strucfonia) będzie w znacznie większym stopniu wykorzystywana przez pojazdy zmierzające do węzła i z węzła „Lisewo” w kierunku i z kierunku Chełmży. Wzrośnie zatem natężenie ruchu pojazdów i uciążliwości akustyczne w Lisewie (ulica Toruńska), Strucfoniu i Drzonowie.

Ruch na drogach gminnych jest niewielki. Są to przeważnie drogi o złej jakości nawierzchni. Pojazdy poruszające się z niewielką prędkością, w tym maszyny rolnicze, emitują dźwięk o znacznym natężeniu. Na drogach gminnych także nie były prowadzone badania poziomów natężenia dźwięku, jak również nie wykonywano tu pomiarów natężenia ruchu.

Należy zwrócić uwagę, że zgodnie ze stosownym Rozporządzeniem Ministra Środowiska z dnia 14 czerwca 2007 r. w sprawie dopuszczalnych poziomów hałasu w środowisku (Dz.U. Nr 120, poz. 826) dopuszczalny poziom hałasu L_{Aeq} od tras komunikacji drogowej i kolejowej dla terenów zabudowy mieszkaniowej poza miastem wynosi 55 dB w porze dziennej (dla terenów zabudowy zagrodowej i mieszkaniowej jednorodzinnej z usługami rzemieślniczymi 60 dB) oraz 50 dB nocą.

5.2.4. Zagrożenia i stan gleb

Gleby na obszarze gminy Lisewo narażone są na procesy degradacji. Zjawiska te związane są z tzw. erozją wietrzną, która polega na wywiewaniu cząstek próchnicznych

głównie na odkrytych i pozbawionych roślinności obszarach. Natomiast w strefach krawędziowych dolin i rynien polodowcowych występują procesy erozji wodnej powierzchniowej i wąwozowej polegające na wymywaniu wierzchnich warstw gleby na terenach o wysokich spadkach. Przestrzenne rozmieszczenie rejonów występowania procesów erozji gleb w stopniu silnym z uwzględnieniem podziału na poszczególne rodzaje erozji przedstawia załącznik graficzny do niniejszego opracowania.

Według danych zawartych w Programie kompleksowej ochrony gruntów przed erozją (Instytut Planowania i Urządzania Obszarów Wiejskich, Olsztyn, 1990), zagrożenie erozją na terenie gminy Lisewo dotyczy około 710 ha, tj. 8,4% użytków rolnych. Erozją wodną zagrożonych jest około 135 ha, wąwozową 33 ha, a wietrzną około 542 ha.

Brak istotnych źródeł zagrożeń, głównie ze strony przemysłu powoduje, że gleby gminy nie są ponadnormatywnie zanieczyszczone. Gleby są narażone jednak na emisję zanieczyszczeń komunikacyjnych, które notuje się w bezpośrednim sąsiedztwie autostrady i drogi wojewódzkiej – o największym natężeniu ruchu. Po oddaniu do użytkowania węzła „Lisewo”, co nastąpiło 14 listopada 2011 r., należy przewidywać iż stopniowo będzie wzrastać natężenie ruchu drogowego na drodze wojewódzkiej nr 548 relacji Stalno – Wąbrzeźno, a tym samym zwiększy się emisja zanieczyszczeń do gleb na terenach sąsiadujących z drogą.

Nie prowadzono tu jednak badań zanieczyszczenia gleb. Upoważnia to jednak do stwierdzenia, że grunty położone w bezpośrednim sąsiedztwie dróg o największym natężeniu ruchu (autostrada, droga wojewódzka) powinny być wyłączone z produkcji żywności przeznaczonej do bezpośredniego spożycia (sady, uprawa gruntowa warzyw).

5.2.5. Przekształcenia powierzchni ziemi

Obszar gminy Lisewo jest w niewielkim stopniu przekształcony antropogenicznie. Inwestycją, która w największym stopniu zmieniła naturalne ukształtowanie terenu jest autostrada A-1 z węzłem „Lisewo”. Obszarami na których w największym stopniu wystąpiły przekształcenia związane z rozwojem urbanizacji są: teren wsi Lisewo ze zwartą zabudową wsi oraz wsi Kornatowo z zespołem stacji kolejowej. Pewną ingerencję w rzeźbę terenu stanowi istniejące zainwestowanie z zakresu infrastruktury technicznej i komunikacyjnej. Przekształcenia powierzchni ziemi na niewielką skalę miały także miejsce podczas budowy

ciągów infrastrukturalnych, w tym sieci wodociągowej i kanalizacyjnej oraz sieci drenarskiej. Jednak na przeważającym obszarze gminy jedynymi przekształceniami powierzchni ziemi są zabiegi agrotechniczne stosowane na terenach upraw polowych.

Skoncentrowany spływ powierzchniowy powodujący nasilanie procesów erozji wodnej występuje głównie w północnej, północno-zachodniej i południowej części gminy.

Wnioski:

- Wzdłuż wszystkich dróg publicznych należy uzupełniać i tworzyć szpalery zieleni o funkcji ochronnej i izolacyjnej.
- Należy wzbogacać w zielen obrzeża wszystkich jezior, w szczególności Bartlewskiego i Pniewite.
- Na terenach nadjeziornych unikać intensywnego rolniczego użytkowania gruntów. Grunty orne należy zastępować trwałymi użytkami zielonymi lub zalesiać i zadrzewiać.

6. STAN DZIEDZICTWA KULTUROWEGO I ZABYTEKÓW ORAZ DÓBR I KULTURY WSPÓŁCZESNEJ

6.1. Ochrona prawna

Podstawą prawną ochrony zabytków jest ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (Dz. U. nr 162, poz. 1568 z późniejszymi zmianami). Zgodnie z art. 6.1 Ustawy, ochronie i opiece podlegają bez względu na stan zachowania:

- zabytki nieruchome - nieruchomości, jej część lub zespół nieruchomości, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;
- zabytki archeologiczne - zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem;
- zabytki ruchome – rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych.

Zabytek - według w/w Ustawy to rzecz (nieruchomość, np. budynek, cmentarz lub krajobraz kulturowy albo rzecz ruchoma, np. dzieło sztuki użytkowej, obraz, rzeźba, znalezisko archeologiczne) lub zespół rzeczy, które są dziełem człowieka lub są związane z jego działalnością i stanowią świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, a które powinny być zachowane ze względu na swoją wartość artystyczną, naukową i historyczną. Ochronie mogą podlegać również nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Formami ochrony prawnej zabytków są:

- wpis do rejestru zabytków - do rejestru zabytków wpisuje się zabytki ruchome, nieruchome, archeologiczne, otoczenie zabytku, nazwę geograficzną, historyczną lub tradycyjną, układ urbanistyczny, ruralistyczny lub historyczny zespołu budowlanego (tzw. obszarowy wpis do rejestru zabytków). Rejestr zabytków, dla zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków. Wpisu do rejestru zabytków dokonuje wojewódzki

konserwator zabytków. Wszelkie prace prowadzone przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków wymagają właściwych uzgodnień i pozwoleń konserwatorskich wynikających z ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

- uznanie za pomnik historii - Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w drodze rozporządzenia, może uznać za pomnik historii zabytek nieruchomy wpisany do rejestru lub park kulturowy o szczególnej wartości dla kultury, określając jego granice.
- Minister właściwy do spraw kultury i ochrony i ochrony dziedzictwa narodowego może przedstawić Komitetowi Dziedzictwa Światowego wniosek o wpis pomnika historii na „Listę dziedzictwa światowego” w celu objęcia tego pomnika ochroną na podstawie Konwencji w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjętej w Paryżu dnia 16 listopada 1972 r. (Dz. U. z 1976 r. nr 32, poz. 190 i 191).
- utworzenie parku kulturowego - Rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej.
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Jedyną formą ochrony prawnej zabytków na terenie gminy Lisewo, poza ustaleniami ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego, jest wpis do rejestru zabytków. Do rejestru zabytków wpisanych jest z obszaru gminy Lisewo 12 obiektów w tym: ruiny zamku, kościół, pałac oraz 9 parków.

**Tab.8. Wykaz zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków
(stan na 01.12.2011 r.)**

L.p.	Miejscowość	Rodzaj obiektu	Czas powstania	Data rejestru	Nr rejestru	Nr dz.	Uwagi
1	Bartlewo	park dworski	XIX w.	26.11.1984r.	A/618	22/3	pow. 4,2 ha
2	Kamlarki	park dworski	XIX w.	09.09.1985r.	A/140	32/3	pow. 2,16 ha
3	Kornatowo	park dworski	pocz. XX w.	09.09.1985r.	A/612	39	pow. 2,1 ha
4	Linowiec	park dworski	2 poł. XIX w.	09.09.1985r.	A/611	48	pow. 1,8 ha
5	Lipienek	zamek	XIII-XIV w.	18.10.1934r.	A/147/64	4/19	trwała ruina, zamek krzyżacki
6	Lisewo	kościół p.w. Podwyższenia Krzyża Św.	XIII/XIV w.	30.11.1929r.	A/388	157/2	gotycki, wieża gotycko-renesansowa
7	Mgoszcz	pałac	3 ćw. XIX w.	27.06.1988r.	A/935/1	40/15	Państwowy Dom Pomocy Społecznej UG w Lisewie
8	Mgoszcz	park dworski	pocz. XIX w.	09.09.1985r.	A/935/2	40/16	pow. 6 ha
9	Piątkowo	park dworski	XIX w.	26.11.1984r.	A/963	52	pow. 1,62 ha
10	Pniewite	park dworski	XIX w.	26.11.1984r.	A/615	207/6	pow. 1,08 ha
11	Tytlewo	park dworski	2 poł. XIX w.	01.07.1986r.	A/605	51/7	pow. 0,86 ha
12	Wierzbowo	park dworski	pocz. XIX w.	26.11.1984r.	A/616	10/4	pow. 1,0 ha

Źródło: WUOZ w Toruniu

Wnioski:

- wszystkie obiekty wpisane do rejestru zabytków należy objąć działaniami zachowującymi ich wartości historyczne;
- nie utworzono do dnia dzisiejszego Parku Kulturowego Lisewo wyznaczonego w aktualnie obowiązującym Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Kujawsko-Pomorskiego przyjętym Uchwałą Sejmiku Samorządowego Województwa Kujawsko-Pomorskiego Nr XI/135/03 z dnia 26 czerwca 2003 r. (Dziennik Urzędowy Województwa Kujawsko-Pomorskiego Nr 97 poz. 1437 z dnia 18 września 2003 r.).

6.2. Rys historyczny

Gmina Lisewo położona jest w makroregionie fizycznogeograficznym Pojezierza Chełmińsko-Dobrzyńskiego obejmującym również mezoregion Pojezierze Chełmińskie. Obszar gminy znajdował się pod wpływem ostatniego zlodowacenia skandynawskiego i posiada rzeźbę terenu charakterystyczną dla obszarów młodoglacjalnych z wysoczyznami morenowymi płaskimi i falistymi, pagórkami i wzgórzami moren czołowych i moren

martwego lodu, dolinami wód roztopowych oraz zagłębieniami wytopiskowymi. Po ustąpieniu lodowca obszar gminy początkowo opanowała roślinność tundrowa, przechodząc stopniowo w zadrzewienia. Na tak kształtujące się środowisko zaczął oddziaływać człowiek stopniowo zmniejszając areał lasów na korzyść powierzchni pastwisk, pól uprawnych i osiedli ludzkich. Ukształtowanie terenu i różnorodność geologiczna wymuszały lokację osad, a bogactwo zasobów naturalnych użytkowanie ziemi. Gmina Lisewo położona jest na historycznej Ziemi Chełmińskiej, którą charakteryzuje wczesny rozwój osadnictwa związany z korzystnymi warunkami naturalnymi. Od najdawniejszych czasów region ten był pod wpływem zmieniających się czynników politycznych, kulturowych i narodowościowych. Obecnie obszar ten charakteryzuje się bogatym zasobem sieci osadniczej, zróżnicowanym stopniem antropogenicznego przeobrażenia rzeźby terenu, z niewielkim udziałem szaty leśnej i o typowo rolniczym charakterze.

Dane historyczne:

1138r. – po śmierci Bolesława Krzywoustego, Ziemia Chełmińska zgodnie z postanowieniami ustawy sukcesyjnej księcia znalazła się w obrębie dzielnicy mazowieckiej;

1228r. – książę Konrad Mazowiecki nadał w dzierżawę Ziemię Chełmińską Zakonowi Krzyżackiemu, który miał bronić północnych rubieży Mazowsza przed najazdami plemion Prusów;

1235r. - na skutek starań Krzyżaków cesarz Fryderyk II wydał tzw. „Złotą Bullę” (antydatowaną na 1226 r.), która potwierdzała nadanie Krzyżakom Ziemi Chełmińskiej, jednak nie jako lenna Konrada Mazowieckiego, ale jako suwerennych właścicieli dzielnicy;

pocz. XIII w. - Krzyżacy rozpoczęli lokację miast, zakładanie osad oraz stopniowe tworzenie nowych struktur administracyjnych. Zakon prowadził również intensywną akcję osadniczą sprowadzając ludność napływową głównie z Niemiec;

od 2 poł. XIV w. - w kościele w Lisewie odbywały się sądy rycerskie Ziemi Chełmińskiej;

1410r. – bitwa pod Grunwaldem i kolejne konflikty zbrojne pomiędzy Polską a Zakonem zaburzyły gospodarcze podstawy państwa krzyżackiego. Zniszczenia wojenne wywołały znaczący kryzys ekonomiczny oraz nasilające się konflikty z władzami Zakonu;

145 r. – Związek Pruski wypowiedział posłuszeństwo wielkiemu mistrzowi, i zwrócił się do króla polskiego Kazimierza Jagiellończyka o przyłączenie Prus do Polski. Prośba została

przyjęta i następnego dnia król wypowiedział Zakonowi wojnę co oznaczało początek wojny trzynastoletniej pomiędzy Polską a Zakonem;

1466r. - po zawarciu Pokoju Toruńskiego Ziemia Chełmińska, a wraz z nią obszar gminy Lisewo powróciły do Polski. Zamek w Lipienku stał się siedzibą starostów;

XVI w. – pocz. XVII w. – długotrwały pokój i dobre możliwości sprzedaży zboża zapewniły rozwój gospodarczy i demograficzny Ziemi Chełmińskiej;

1626r. – wkroczenie wojsk szwedzkiego króla Gustawa Adolfa do Prus zapoczątkowało liczne starcia szwedzko-polskie trwające z nielicznymi przerwami do początku XVIII w., co znacznie zaważyło na gospodarce i stanie demograficznym tego regionu;

1708r.-1710r. – wystąpiły epidemie dżumy dziesiątkujące mieszkańców Ziemi Chełmińskiej;

XVIII w. – rozpoczęła się powolna odbudowa gospodarcza regionu;

do 1772 r.- gmina Lisewo wchodziła w skład województwa chełmińskiego, będącego częścią Prus Królewskich;

1772r.–1807r. - Ziemia Chełmińska należała do Prus Zachodnich;

1807r.–1815r. - Ziemia Chełmińska została włączona w granice Księstwa Warszawskiego;

1815r.-1920r. - Ziemia Chełmińska ponownie przeszła pod władanie Prus Zachodnich;

1831r. - epidemia cholery w Lisewie pochłonęła 94 osoby (kapliczka św. Józefa w Lisewie upamiętnia miejsce ich pochówku);

k. XIX w. – zaczęto wprowadzać płodozmian zastępujący trójpółówkę, uprawę nowych roślin, uszlachetnienie ras zwierząt hodowlanych oraz stosowanie nawozów mineralnych;

1882r.-1883r. – oddano do użytku linie kolejowe Chełmża-Grudziądz i Kornatowo-Chełmno. Transport kolejowy znacznie potanił przewóz wszelkich dóbr i nakręcił koniunkturę gospodarczą do nieznanych wcześniej rozmiarów;

1919r. – na mocy traktatu wersalskiego ratyfikowanego w 1920 r. Ziemia Chełmińska została przyznana Polsce. Zmiana przynależności państwowej spowodowała masowy odpływ miejscowych Niemców na tereny pozostałe w granicach państwa niemieckiego;

1919r.–1939r. – w czasach drugiej Rzeczypospolitej gmina Lisewo należała do województwa pomorskiego, którego stolicą był Toruń;

1939r.–1945r. – obszar gminy Lisewo należał do Rzeszy Niemieckiej Okręg Gdańsk-Prusy Zachodnie;

1945r. - przywrócono województwo pomorskie;

1944r.–1948r. - przeprowadzono reformę rolną, która zlikwidowała na Ziemi Chełmińskiej majątki o obszarze ponad 100 ha. Wraz z reformą ziemiaństwo, jako warstwa społeczna, przestało istnieć. Poprawiła się w pewnym stopniu sytuacja ekonomiczna chłopów bezrolnych i małorolnych, którzy otrzymali nadziały ziemi. Jednakże małe gospodarstwa rolne, funkcjonujące bez nakładów inwestycyjnych, były w stanie wytworzyć tylko niewielkie nadwyżki produktów co nie sprzyjało rozwojowi gospodarczemu;

1950r.-1975r. - gmina Lisewo przynależała do województwa bydgoskiego;

1975r. – gmina Lisewo znalazła się w nowoutworzonym województwie toruńskim i była jedną z 49 gmin;

od 1.01. 1999r. - gmina Lisewo jest jedną z 144 gmin województwa kujawsko - pomorskiego.

6.3. Krajobraz kulturowy

Na krajobraz kulturowy gminy Lisewo składają się zarówno historyczne struktury przestrzenne zespołów ruralistycznych, zespoły podworskie jak i pojedyncze obiekty architektoniczne.

6.3.1. Miejscowości – dane historyczne

Na terenie gminy znajduje się 18 wsi. W przeważającej części historyczny układ przestrzenny znany jest jedynie z przekazów kartograficznych. Spośród 18 wsi gminy Lisewo, Lisewo ma układ przestrzenny w typie wielodrożnicy, 14 wsi posiada układ przydrożnicy (Bartlewo, Błachta, Drzonowo, Kornatowo, Krajęcín, Linowiec, Lipienek, Lisewo, Malankowo, Mgoszcz, Piątkowo, Pniewite, Strucfoń i Wierzbowo) oraz 3 wsie to osady folwarczne (Kamlarki, Krusin i Tytlewo) potwierdzone na mapach historycznych z 1909 r. oraz w terenie.

Tab.9. Miejscowości - dane historyczne

L.p.	Nazwa wsi	Opis wartości kulturowych	Układ przestrzenny
1	Bartlewo	Poprzednie nazwy miejscowości: 1311-17 Curia Bartoldi; 1423-4 Watlaw; Watle; 1570 - Watliewo; niem. Batlewo. 1311 – własność Karola z Trewiru; pocz. XIV w. – własność Wielkiego Mistrza Zakonu Krzyżackiego; XV w. – własność parafii Papowo Biskupie; 1423-4 – własność rycerska o pow. 13 łanów; od 1570 – własność szlachecka; 1942 – Georg Wegner ostatni właściciel ziemski	wieś o układzie przydrożnicy
2	Błachta	Poprzednie nazwy miejscowości: 1556 - Błachta; XVII i XVIII w. Płachta, Płachty; niem. Blechtfeld. średniowiecze - własność zakonu w komturii papowskiej; od 1466 - własność króla polskiego, który w 1505 podarował wieś biskupstwu chełmińskiemu; 1556 - pierwsza znana wzmianka o miejscowości; 1655-1660 - zniszczona w czasie wojen szwedzkich; 1702-1709 - wieś całkowicie wyludniona; do 1772 r. – w dzierżawie; po I rozbiorze Polski - wieś odebrano biskupstwu i przeszła na własność pruskiego skarbu państwa, później sprzedana rodzinie niemieckiej; 1880 – majątek liczył 57 mieszkańców w tym 53 katolików, 4 domy i 586 mórg ziemi ornej, 35 łąk, 40 pastwisk; 1946 - majątek rozparcelowano i utworzono 27 gospodarstw o obszarze od 5 do 8 ha	wieś o układzie przydrożnicy
3	Chrusty	-	-
4	Drzonowo	Poprzednie nazwy miejscowości: Drzonowo. 1880 – wieś włościańska w powiecie chełmińskim, parafia i poczta Lisewo ze szkołą katolicką; dzieci katolickich 186 i ewangelickich 15; obszar obejmuje 3209 mórg, budynków 80, domów mieszkalnych 37; wśród mieszkańców jest 386 katolików i 51 ewangelików	wieś o układzie przydrożnicy
5	Kamlarki	Poprzednie nazwy miejscowości: niem. Kamlarken. 1880 – dobra w powiecie chełmińskim, parafia Wabcz; szkoła w Linowcu; poczta Małe Czyste; obszar liczy 1206 mórg, 19 budynków, 6 domów; wśród mieszkańców jest 105 katolików i 15 ewangelików; dawniej własność Wilkrzyckich obecnie niemiecka; 1883 – oddano do użytku linię kolejową Kornatowo-Chełmno o długości 17 km; 1944 – majątek przejęła Rzesza Niemiecka; 1947 – własność Skarbu Państwa; 2000 – likwidacja linii kolejowej Kornatowo-Chełmno	osada folwarczna
6	Kornatowo	Poprzednie nazwy miejscowości: 1525-Cvnratowo; Comrathowo; Konratów; Chursdorfer. 1437 - osada wymieniana jako własność Zakonu w wójtostwie lipienieckim; po 1466 - wieś królewska wydzierżawiana; 1525 - 1531 – wieś należała do Franciszka Estkena z Torunia; 1531 - król Zygmunt I zezwolił Franciszkowi Estkenowi na sprzedaż wsi staroście golubskiemu Stanisławowi Kostce; XVII w. - wojny polsko-szwedzkie doprowadziły wieś do wyludnienia; 1880 – wieś w powiecie chełmińskim; parafia, szkoła, poczta Lisewo; obszar liczy 2211 mórg; budynków 68, domów 49; wśród mieszkańców jest 346 katolików i 1 ewangelik;	wieś o układzie przydrożnicy

		1882 - oddano do użytku 38,5 km odcinek linii kolejowej z Chełmży do Grudziądza; 1883 – oddano do użytku linię kolejową Kornatowo-Chełmno o długości 17 km; 1980-82 – rozebrano dwór i zabudowania gospodarcze; 2000 – likwidacja linii kolejowej Kornatowo-Chełmno	
7	Krajęcín	Poprzednie nazwy miejscowości: Krajęczyn, niem. Krajenczin. 1880 – wieś w powiecie chełmińskim; parafia Lisewo, szkoła Pniewite, poczta Trzebieluch; obszar zajmuje 665 mórg; budynków 48; domów 37; wśród mieszkańców jest 184 katolików i 80 ewangelików	wieś o układzie przydrożnicy
8	Krusin	Poprzednie nazwy miejscowości: 1222 - Crossino; 1582 – Kruszino; Kruszyn; niem. Kruschin. 1880 – dobra w powiecie chełmińskim; parafia i poczta Lisewo; szkoła Linowiec; obszar 1953 mórg; budynków 17; domów 7; wśród mieszkańców jest 90 katolików i 49 ewangelików; 1883 – urządza się w Krusinie stacya nowej kolei żelaznej nadwiślańskiej malborsko-toruńskiej, skąd prowadzić będzie odnoga do Chełmna; 1883 – oddano do użytku linię kolejową Kornatowo-Chełmno o długości 17 km; 2000 – likwidacja linii kolejowej Kornatowo-Chełmno	osada folwarczna
9	Linowiec	Poprzednie nazwy miejscowości: Leynaw; Linowiecz; niem. Linowietz; Lynowitz. 1423-24 - pierwsza znana wzmianka o miejscowości, właścicielem był wówczas Stefan z L.; wieś położona była przy dawnym trakcie chełmińsko-wąbrzeskim; 1880 – dobra rycerskie w powiecie chełmińskim; parafia Wabcz, poczta Lisewo, szkoła w miejscu; obszar liczy 306 ha ziemi ornej, 17 ha łąk, 10 ha pastwisk, 9 ha nieużytków i 4 ha wód; 22 budynki, 9 domów; wśród mieszkańców jest 133 katolików i 26 ewangelików; 1946 – majątek przejął Skarb Państwa	wieś o układzie przydrożnicy
10	Lipienek	Poprzednie nazwy miejscowości: 1277 Lypa; Lipna; Leype; Liepe; Lype; Lieppe; Leipe; Lypie; Lipno; niem. Lippinken; Lippchen; Lipieniek.; Lipinki. 1275 – gród warowny; 1277 – wódz Skomund ze zbrojnym oddziałem 4 tys. Sudawczyków napadł na osadę i zapewne zamek zburzył; 1319 – Krzyżacy wzniesli murowany zamek, na którym ustanawiali swoich rządców tzw. wójtów od 1325 do 1453; 1410 – zamek zdobyty przez Polaków; 1411-54 – zamek ponownie w rękach Krzyżaków; 1414 – obwód lipiński poniósł znaczne straty wojenne; od 1454 – własność królewska; 1644-1771 – siedziba starostów; od 1772 – wieś przeszła na własność rządu pruskiego; 1880 – królewska domena w powiecie chełmińskim; parafia i poczta Lisewo, szkoła Drzonowo; obszar liczy ornej roli 569 ha, łąk 30 ha, pastwisk 30 ha, lasu 1 ha, nieużytków 18 ha, wody 82 ha, ogółem obszaru 731 ha; budynków 28, domów 12; wśród mieszkańców jest 166 katolików i 28 ewangelików; za polskich czasów zamek tutejszy, jako niepotrzebny, został zaniechany	wieś o układzie przydrożnicy
11	Lisewo	Poprzednie nazwy miejscowości: Lissowo; Leissaw; Lysaw; Leysaw; Leysaw; Lissewo; Leisau, Lisau. 1293 - pierwsza wzmianka o wsi Lissowo; 1397 - utworzenie towarzystwa jaszczurczego, dla obrony przed uciskiem krzyżackim, którego zgromadzenia odbywały się min. w kościele w Lisewie; 1414 - znaczne zniszczenia podczas wojny polsko-krzyżackiej;	wieś o układzie wielodrożnicy

		po 1454 - wieś królewska podległa starostwu w Lipienku; 1880 – wieś kościelna w powiecie chełmińskim; bank ludowy polski, parafia, szkoła i poczta w miejscu; obszar liczy 5201 mórg, budynków 173, domów 83; wśród mieszkańców jest 738 katolików i 43 ewangelików; odbywają się tu 2 jarmarki doroczne, kramne na bydło i na konie; przy kościele św. Krzyża znajduje się szpital dla ubogich	
12	Malankowo	Poprzednie nazwy miejscowości: Malonkowo; niem. Malenkowo; Mallankowo; Malken; Malkau. 1434 – Malankowo istniało już przed przybyciem krzyżaków, którzy tu osadzili sołtysa na prawie chełmińskim; 1865 – do szkoły katolickiej w Malankowie uczęszczało 118 dzieci katolickich i 20 ewangelickich; 1880 – wieś włościańska w powiecie chełmińskim; stacya pocztowa, parafia katolicka Lisewo i parafia ewangelicka Radzyn; szkoła katolicka w miejscu; obszar 3178 mórg, 143 budynki, 77 mieszkalnych; wśród mieszkańców jest 501 katolików i 105 ewangelików	wieś o układzie przydrożnicy
13	Mgoszcz	Poprzednie nazwy miejscowości: 1409 Borkerdsvalde; Borgkardswalde; 1570-71 Mgoszcz; niem. Heimbrunn; Mghost; Heimsot; Myosch. XIII/XIV w. – dobra rycerskie w powiecie chełmińskim; 1409 – wieś wymieniana jako własność Erazma z Borgkardswalde i Bartuscha von Borkardisdorf (Bartosza z M.); 1430 – własność Welisłaffa z u Borgkartswalde (Wielisław z M.); 1437 – własność Jocoscha von Borgkartiswalde (Jakusz z M.); 1570-1772 – własność klasztoru benedyktynek w Chełmnie; 1791 – własność Juliusza Mullera i Anny Benijamine; 1880 – parafia ewangelicka Radzyn, katolicka Płużnica, szkoła w Lisewie; obszar 501, 02 ha roli, 18,7 ha łąk, 3,51 ha pastwisk, 9 ha nieużytków, 2 ha wody; 21 budynków, 6 domów; wśród mieszkańców jest 124 katolików i 64 ewangelików; folwark składał się z dworu, danników i ogrodników; 1946 – parcelacja folwarku; 1947 – majątek przejął Skarb Państwa	wieś o układzie przydrożnicy
14	Piątkowo	Poprzednie nazwy miejscowości: Pintkau; Pintkotten; Pantkow; Pyntkau; niem. Piontkowo. XIII w. – przynależność do komturstwa kowalewskiego; 1414 – znaczne straty wojenne; 1667 – właścicielem był Jakub Meldzeński; 1868 – 13 budynków, 5 domów; wśród mieszkańców jest 105 katolików i 27 ewangelików; 1880 – dobra szlacheckie w powiecie chełmińskim; właściciel Richard Raabe na Linowcu; 339,58 ha roli, 10,13 ha łąk, 14,35 ha pastwisk, 7,2 ha nieużytków, 5,91 ha wody; hodowla bydła i owiec; szkoła w Linowcu; parafia katolicka Wabacz, ewangelicka Wielkie Łunawy; 1946 – majątek przejął Skarb Państwa	wieś o układzie przydrożnicy
15	Pniewite	Poprzednie nazwy miejscowości: 1427 Pnywich; Pnywit; Pneywith; 1570 Pniewithe; Pniewitt; niem. Pniewitten. 1421 - pierwsza wzmianka wsi nazywanej Pniwych, gdy należała do wójtostwa w Lipienku; po 1466 – własność królewska w starostwie lipienieckim –dzierzawiona; po 1660 - przez wiele lat wieś była niezamieszкана; 1882 - oddano do użytku 38,5 km odcinek linii kolejowej z Chełmży do Grudziądza; 1925 - Matka Maria Karłowska, założycielka Zgromadzenia Sióstr Pasterek od Opatrzności Bożej, zakupiła we wsi pałac i gospodarstwo rolne z myślą o zorganizowaniu tutaj siedziby domu zakonnego prowadzącego działalność opiekuńczą i wychowawczą wśród dziewcząt	wieś o układzie przydrożnicy
16	Strucoń	Poprzednie nazwy miejscowości:	wieś o układzie

		Strucfon; Strutzewaine; Sturzwaine; Sturzwagen; Sturcuan; niem. Strutzfon. XIII w. – przynależność do wójtostwa lipińskiego; 1880 – wieś w powiecie chełmińskim; 266 ha roli ornej i 22 ha łąk; parafia katolicka Lisewo, poczta Lisewo; 1885 – 18 domów, 32 dym., szkoła ewangelicka; wśród mieszkańców jest 134 katolików i 41 ewangelików	przydrożnicy
17	Tytłewo	Poprzednie nazwy miejscowości: 1423-4 Dietleff; Dyetleff, Ditlaw, Dyttlaw, Dytlow, 1570 Thytlewo, niem. Tittlewo. XIII w. – dobra rycerskie w powiecie chełmińskim; 1667 – własność T. Maciej Odrowski; 1880 – 199 ha roli i 10 ha łąk; parafia katolicka Wabcz; 1885 – 5 domów, 16 dym.; wśród mieszkańców jest 88 katolików i 12 ewangelików; 1946 – majątek przejął Skarb Państwa	osada folwarczna
18	Wierzbowo	Poprzednie nazwy miejscowości: 1423-4 Wiede; 1570 Weyrzbowo; niem. Weidenhof. XIII w. – dobra rycerskie w powiecie chełmińskim; 1789 – dziedzicem folwarku był Ostrowicki; 5 dym.; 1880 – 256 ha roli, 14 ha łąk i 1 ha lasu; parafia katolicka Wabcz; 1885 – 7 domów, 22 dym.; wśród mieszkańców jest 92 katolików i 29 ewangelików; mleczarnia, owczarnia, hodowla bydła; 1893 – właścicielem Brandes z Brunświku; 1946 – majątek przejął Skarb Państwa	wieś o układzie przydrożnicy

Źródło: Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich

6.3.2. Wsie o zachowanym układzie przestrzennym i zabudowie o wartościach kulturowych i historycznych

Na historycznie ukształtowany układ przestrzenny wsi, podlegający ochronie składają się m.in. układ dróg, parcel, zabudowań, zieleni, ich wzajemne relacje funkcjonalno-przestrzenne i sposób zagospodarowania, powstałe na kanwie istniejących warunków przyrodniczych. Spośród dawnych obszarów wiejskich, ukształtowanych w okresach historycznych, na terenie gminy Lisewo wieś Lisewo ma zachowany historyczny układ ruralistyczny.

Jest to wieś o rodowodzie średniowiecznym, założona na prawie chełmińskim ok. 1250 r. Układ przestrzenny wsi jest w typie wielodrożnicy z zachowanym przebiegiem historycznych dróg i historyczną zabudową mieszkalną z drugiej połowy XIX i początku XX w.

Fot.1. Lisewo – panorama od strony południowo-zachodniej

Źródło: fotografia własna 2011 r.

Do najcenniejszych obiektów w Lisewie należy średniowieczny kościół p.w. św. Krzyża, w którym najprawdopodobniej od drugiej połowy XIV w. odbywały się sądy rycerskie ziemi chełmińskiej oraz zbor ewangelicki pochodzący z XIX w.

Fot.2. Lisewo – ul. Chełmińska

Źródło: fotografia własna 2011 r.

6.3.3. Zespoły podworskie

Na terenie gminy Lisewo, lokalizowane były liczne majątki dworskie. W różnym stopniu zachowania przetrwały do dnia dzisiejszego w takich miejscowościach jak: Bartlewo,

Błachta, Kamlarki, Kornatowo, Krusin, Linowiec, Lipienek, Mgoszcz, Piątkowo, Pniewite, Tytlewo i Wierzbowo. W najlepszym stanie zachowały się założenia w Mgoszczu, Pniewitem, Bartlewie i Lipienku. Do rejestru zabytków wpisany jest zespół pałacowo-parkowy w Mgoszczu i parki dworskie w: Bartlewie, Kamlarkach, Kornatowie, Linowcu, Piątkowie, Pniewitem, Tytlewie i Wierzbowie. Elementami historycznych zespołów podworskich są: dwór lub pałac z terenem założenia parkowego, ogrodami użytkowymi, folwark z zabudowaniami gospodarczymi i mieszkalnymi robotników folwarcznych, układ dróg i placów, zieleń oraz ich wzajemne relacje funkcjonalno-przestrzenne i sposób zagospodarowania, powstałe na kanwie istniejących warunków przyrodniczych.

Charakterystykę ww. zespołów podworskich przedstawiono poniżej:

Bartlewo

Pierwotne założenie składało się z murowanego dworu o skromnych cechach klasycystycznych, otaczającego go parku, terenu ogrodów użytkowych oraz zabudowań mieszkalnych i gospodarczych.

Fot.3. Bartlewo – założenie dworsko-parkowe widok od strony południowej

Źródło: fotografia własna 2011 r.

Zachowane zostały: dwór, rządcówka, czworak i kuźnia, spichlerz, stajnia i stodoła z XIX w., park typu krajobrazowego z połowy XIX w., o czytelnym układzie przestrzennym z zewnętrznymi powiązaniami widokowymi i okazowymi egzemplarzami dębów w uzupełnieniu starodrzewiem lip i grabów. Obszar folwarku oddzielony był od dworu i parku

pasem zwartego zadrzewienia, z którego pozostały pojedyncze egzemplarze. Zmieniony został układ drogowy, częściowo wodny i rzeźba terenu. Park wpisany został do rejestru zabytków.

Założenie o zachowanej w znacznej mierze pierwotnej kompozycji przestrzennej należy do obiektów o znacznych wartościach historycznych i kulturowo-krajobrazowych. Wszelkie działania podporządkowane powinny być potrzebie maksymalnego zachowania historycznego wizerunku obiektu.

Błachta

Pierwotne założenie składało się z dworu, otaczającego go parku z ogrodami użytkowymi oraz zabudowań mieszkalnych i gospodarczych. Z układu tego zachowały się jedynie ruiny dworu z przełomu XVIII/XIX w., spichlerz z XIX w. i relikty parku.

Fot.4. Błachta – dwór

Źródło: fotografia własna 2011 r.

Park typu krajobrazowego o czytelnym układzie kompozycyjnym z nielicznym drzewostanem, gdzie dominującymi gatunkami są dąb, grab oraz sosny. Całe założenie wraz z parkiem zdewastowane o trudnej do zrekonstruowania formie.

Kamlarki

Pierwotne założenie składało się z murowanego dworu, otaczającego go parku typu krajobrazowego z ogrodami użytkowymi oraz zabudowań mieszkalnych i gospodarczych. Do dnia dzisiejszego zachował się jedynie dwór pochodzący z przełomu XIX/XX w. w znacznej

mierze przebudowany oraz relikty parku z połowy XIX w., nie pozwalające na odtworzenie pierwotnego układu. Park wpisany został do rejestru zabytków. Park stanowi enklawę zieleni wysokiej w terenie bezleśnym.

Fot.5. Kamlarki - dwór

Źródło: fotografia własna 2011 r.

Kornatowo

Pierwotne założenie składało się z murowanego dworu, otaczającego go parku typu krajobrazowego oraz zabudowań mieszkalnych i gospodarczych. Założenie to zlokalizowane było po wschodniej stronie linii kolejowej Toruń-Grudziądz. W latach 1980-82 rozebrano dwór i ostatnie zabudowania gospodarcze. Park z początku XX w., częściowo dewastowany i pozbawiony pielęgnacji przetrwał w bardzo złym stanie. Najstarsze egzemplarze to lipy, klony i jesiony. Park wpisany został do rejestru zabytków.

Park pozbawiony jest większych wartości zabytkowych, zachował jedynie walory krajobrazowe i ekologiczne jako kompleks zadrzewień.

Krusin

Pierwotne założenie składało się z murowanego dworu, otaczającego go parku typu krajobrazowego z ogrodami użytkowymi i zabudowań mieszkalnych i gospodarczych. Z

układu tego zachował się jedynie park z przekształconym układem drogowym i okazowymi egzemplarzami lip. W składzie gatunkowym drzewostanu dominują jesiony, jawory i topole.

Całe założenie wraz z parkiem zdewastowane o trudnej do zrekonstruowania formie.

Linowiec

Pierwotne założenie składało się z murowanego dworu, przylegającego parku, ogrodów użytkowych oraz zabudowań mieszkalnych i gospodarczych. Z układu tego zachował się dwór z poł. XIX w. (przebudowany na przełomie XIX/XX w.) będący w złym stanie technicznym, dom kowala, dom ogrodnika, dom pracowników sezonowych, kuźnia, spichlerz z XIX w., utrzymany w pierwotnych granicach jednakże pozbawiony pielęgnacji park krajobrazowy z połowy XIX w., założony po południowej stronie zabudowy z okazowymi egzemplarzami lip i klonów. Park wpisany został do rejestru zabytków.

Fot.6. Linowiec - pałac

Źródło: fotografia własna 2011 r.

Założenie o zachowanej w znacznej mierze pierwotnej kompozycji przestrzennej należy do obiektów o wartościach kulturowo-krajobrazowych. Wszelkie działania podporządkowane powinny być potrzebie maksymalnego zachowania historycznego wizerunku obiektu.

Lipienek

Na pierwotne założenie składały się dwór, zabudowa mieszkalna i gospodarcza oraz park typu krajobrazowego z ogrodami użytkowymi. Z układu tego zachowały się dwór z XIX w., rządcówka z początku XX w., czworak, domy mieszkalne dla pracowników sezonowych, zabudowa gospodarcza z XIX i XX w. oraz park z zachowanym systemem wodnym z fontanną i nieczytelnym układem drogowym z XIX w. W składzie gatunkowym drzewostanu parku dominują jesiony, klony, lipy i robinie.

Fot.7. Lipienek - dwór

Źródło: www.wikipedia.pl

Główną wartością parku są walory krajobrazowe, na które składają się zarówno zróżnicowana rzeźba terenu, znaczne obszary podmokłych łąk z naturalną roślinnością łągową, rozległe, otwarte widoki na otaczający krajobraz jak i bliskie sąsiedztwo jeziora. Całe założenie łącznie z zachowanymi ruinami zamku stanowi zespół o znacznych wartościach historycznych i kulturowo-krajobrazowych. Wszelkie działania podporządkowane powinny być potrzebie maksymalnego zachowania historycznego wizerunku obiektu.

Mgoszcz

Pierwotne założenie składało się z murowanego pałacu, zabudowy mieszkalnej i gospodarczej oraz rozległego założenia parkowego typu krajobrazowego.

Fot.8. Mgoszcz - pałac

Źródło: fotografia własna 2011 r.

Z układu tego zachowany został pałac z XIX w., rządcówka, ośmioraki, spichlerz i budynek gospodarczy z XIX w., założenie parkowe z początku XIX w., o nieco zmienionych granicach, z mało czytelnym układem drogowym, z przetworzonym układem kompozycyjnym ale w znacznej mierze utrzymanym drzewostanem o bardzo różnorodnym i bogatym składzie gatunkowym z okazowymi egzemplarzami buka odmiany czerwonołistnej, buka odmiany zwisającej, dębów i dębów odmiany kolumnowej.

W granicach parku znajduje się historyczny cmentarz rodowy dawnych właścicieli majątku. Pałac i park wpisane zostały do rejestru zabytków. Założenie o zachowanej w znacznej mierze pierwotnej kompozycji przestrzennej należy do obiektów o znacznych wartościach historycznych i kulturowo-krajobrazowych.

Wszelkie działania podporządkowane powinny być potrzebie maksymalnego zachowania historycznego wizerunku obiektu.

Fot.9. Mgoszcz – w parku buk pospolity odm. zwisająca

Źródło: fotografia własna 2011 r.

Piątkowo

Pierwotne założenie składało się z murowanego dworu, przylegającego parku typu krajobrazowego oraz zabudowań gospodarczych. Z układu tego zachowały się pojedyncze obiekty zabudowy gospodarczej z XIX w. i założenie parkowe z końca XIX w., o znacznie zmienionym układzie kompozycyjnym, bez śladu dróg, o pozbawionej pielęgnacji zieleni, z licznymi samosiewami i pojedynczymi okazowymi egzemplarzami lip i buków. Park wpisany został do rejestru zabytków.

Park nie posiada czytelnego dawnego układu kompozycyjnego, zachował jedynie walory historyczne, krajobrazowe i ekologiczne jako kompleks zadrzewień.

Pniewite

Pierwotne założenie składało się z pałacu, parku krajobrazowego z ogrodami użytkowymi oraz zabudowań mieszkalnych i gospodarczych.

Z układu tego zachował się pałac z XX w., czworaki, domy mieszkalne pracowników folwarku, piekarnia, kuźnia, spichlerz, budynki gospodarcze z XIX w. oraz park z końca XIX w., o różnorodnym składzie gatunkowym drzew i krzewów występujących w postaci jednogatunkowych skupin, nasadzeń pojedynczych bądź alejowych. Wśród składu gatunkowego można wyróżnić świerki, modrzewie, buk odmiany czerwonolistnej, jesiony i graby.

Fot.10. Pniewite - pałac

Źródło: fotografia własna 2011 r.

Założenie pałacowo-parkowe stanowi przykład starannie utrzymanego zespołu użytkowego. Park stanowi układ zieleni cenny pod względem krajobrazowym i ekologicznym. Park wpisany został do rejestru zabytków.

Tytlewo

Fot.11.Tytlewo - park

Źródło: fotografia własna 2011 r.

Pierwotne założenie składało się z eklektycznego dworu z XIX w., przylegającego parku, ogrodów użytkowych oraz zabudowań gospodarczych. Z układu tego zachował się jedynie park z połowy XIX w., o nie zmienionych granicach, ale zatartym częściowo układzie kompozycyjnym, z okazowymi egzemplarzami miłorzębem dwuklapowym i jesionem odmianą zwisającą oraz wyróżniającymi się egzemplarzami lip, jesionów i klonów. Park wpisany został do rejestru zabytków.

Park o zachowanych walorach kulturowo-krajobrazowych i ekologicznych stanowi cenny kompleks zadrzewień.

Wierzbowo

Fot.12. Wierzbowo – dwór

Źródło: fotografia własna 2011 r.

Pierwotne założenie składało się z murowanego dworu składającego się z budynku głównego z XIX w. i przybudówki od strony zachodniej, przylegającego parku typu krajobrazowego, ogrodów użytkowych oraz zabudowań gospodarczych.

Z układu tego zachował się dwór będący częściowo w złym stanie technicznym oraz park z połowy XIX w., o różnorodnym i bogatym składzie gatunkowym z okazowymi egzemplarzami lip, jaworów, klonów, buków odmiany czerwonołistnej, żywotników. Zatarty został układ kompozycyjny założenia, nie zachowały się również elementy małej architektury. Park wpisany został do rejestru zabytków.

Fot.13. Wierzbowo – park

Źródło: fotografia własna 2011 r.

Park o zachowanych walorach kulturowo-krajobrazowych i ekologicznych stanowi cenny kompleks zadrzewień.

6.3.4. Dominanty krajobrazowe

W krajobrazie kulturowym znaczące miejsce zajmują historyczne dominanty krajobrazowe. W otwartym, pozbawionym kompleksów leśnych krajobrazie gminy Lisewo takimi dominantami są zarówno pojedyncze obiekty architektury jak i założenia pałacowo i dworsko-parkowe. Należą do nich średniowieczny kościół p.w. Podwyższenia Krzyża Św. w Lisewie i wodociągowa wieża ciśnień z 1 ćw. XX w. w Kornatowie oraz zwarte kompleksy założeń parkowych w Bartlewie, Kornatowie, Krusinie, Linowcu, Lipienku, Mgoszczu, Piątkowie, Pniewitem, Tytlewie i Wierzbowie.

6.3.5. Kapliczki, figury i krzyże przydrożne

Kapliczki, figury i krzyże są nieodłącznym elementem krajobrazu polskiego. Ustawiano je na skrzyżowaniach dróg, w miejscach ważnych dla społeczności lokalnej wydarzeń. Kapliczki, figury i krzyże przydrożne, odznaczające się wartościami kulturowymi, a nierzadko i artystycznymi nie zostały dotychczas zewidencjonowane, jako odrębna grupa obiektów historycznych jednakże stanowią ważny element w krajobrazie kulturowym.

Rozmieszczone są one na terenie całej gminy Lisewo, a stawiano je począwszy od XIX w. do czasów współczesnych. Znajdują się one w następujących miejscowościach: kapliczki i figury - Strucoń, Drzonowo, Lipienek, Kornatowo (dwie), Błachta, Kamlarki, Krusin, Pniewite, Krajęcín, Malankowo, Mgoszcz, Lisewo (ul. Mikołaja z Ryńska), Lisewo (dwie na ul. Wybudowanie Wąbrzeskie), Lisewo (ul. Chełmińska), Lisewo (ul. Hallera) oraz krzyże - Bartlewo, Tytlewo, Wierzbowo, Linowiec, Chrusty i Lisewo (ul. Mikołaja z Ryńska).

Fot.14. Błachta

Fot.15. Lisewo Matka Boska

Fot.16. Mgoszcz

**Fot.17. Lisewo
św. Franciszek**

**Fot.18. Lisewo
św. Krzysztof**

**Fot.19. Lisewo
św. Józef**

**Fot.20. Lisewo
Matka Boska**

Fot.21. Strucoń

Fot.22. Drzonowo

Fot.23. Lipienek

Fot.24. Kornatowo

Fot.25. Kornatowo

Fot.26. Kamlarki

Fot.27. Pniewite

Fot.28. Krusin

Fot.29. Krajęcín

Fot.30. Malankowo

Fot.31. Bartlewo

Fot.32. Tytlewo

Fot.33. Wierzbowo

Fot.34. Linowiec

Fot.35. Chrusty

Fot.36. Lisewo

Źródła fot.14-36 : fotografia własna 2011 r/UG Lisewo 2012 r.

6.3.6. Układ komunikacyjny

Na terenie gminy Lisewo zachował się w znacznym stopniu historyczny przebieg układu komunikacyjnego, czytelny na przekazach kartograficznych z początku XX w., z głównym traktem drogowym na osi wschód-zachód łączącym Wąbrzeźno z Chełmnem. Wzdłuż większości dróg na terenie gminy Lisewo zachowały się aleje bądź szpalery starodrzewia. Dominującymi gatunkami tych nasadzeń są: lipy, klony, jawory, jesiony i kasztanowce. Stan zachowania ich jest bardzo różny od wyraźnie czytelnych układów alejowych do w znacznej mierze przetrzebionych nasadzeń szpalerowych.

Z układu historycznych połączeń kolejowych zachowała się linia kolejowa Chełmża-Grudziądz otwarta pod koniec XIX w. Nie zachowało się natomiast otwarte również pod koniec XIX w. połączenie Kornatowo-Chełmno.

Wnioski:

- należy zachować historyczne układy przestrzenne z zabudową o wartościach kulturowych;
- należy chronić zachowane założenia pałacowo- i dworsko-parkowe stanowiące znaczący wyróżnik w krajobrazie kulturowym gminy;
- na terenie gminy znajdują się będące w różnym stopniu zachowania i utrzymania parki dworskie, które należy chronić zarówno ze względu na wartości kulturowo-krajobrazowe jak i funkcje ekologiczne jako istotny element zieleni wysokiej w otwartej przestrzeni gminy;
- na terenie gminy znajduje się kilkanaście kapliczek, figur i krzyży przydrożnych, stanowiących ważny element w krajobrazie kulturowym, które należałoby objąć działaniami ochronnymi.

6.4. Zasoby dziedzictwa kulturowego

Gmina Lisewo posiada bogate zasoby dziedzictwa kulturowego materialnego. Należą do nich ukształtowane na przestrzeni okresów historycznych zarówno nieruchome zabytki archeologiczne, zabudowa mieszkalna, obiekty sakralne, budownictwo obronne, obiekty użyteczności publicznej, obiekty techniki i kultury materialnej, zespoły podworskie, cmentarze, elementy małej architektury jak również zieleń komponowana.

6.4.1. Nieruchome zabytki archeologiczne

Nieruchome zabytki archeologiczne to zabytki, będące powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów.

Według aktualnego stanu rozpoznania Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Toruniu na terenie gminy Lisewo łącznie zewidencjonowano 560 nieruchomych zabytków archeologicznych. Teren przez nie zajmowany jest dostępny do celów inwestycyjnych pod warunkiem przeprowadzenia niezbędnego zakresu badań archeologicznych zapewniających odpowiednie warunki ochrony konserwatorskiej. Wyszczególnienie nieruchomych zabytków archeologicznych według aktualnego stanu badań przedstawiono w tabeli nr 10, a ich lokalizację w terenie i zasięg zabytków o ustalonej powierzchni zaznaczono na planszy uwarunkowań kulturowych.

Tab.10. Wykaz nieruchomych zabytków archeologicznych (stan na 01.12.2011 r.)

L.p.	Nr zabytku na rysunku	Nr zabytku w miejscowości	Kultura/chronologia
Bartlewo			
Obszar AZP 34-44			
1	1	1	wczesna epoka brązu
2		1	kultura pucharów lejkowatych, neolit
3	2	2	?
4	3	3	kultura amfor kulistych, neolit
5		3	kultura pucharów lejkowatych, neolit
6	4	4	?
7	5	5	kultura amfor kulistych, neolit
8		5	kultura pucharów lejkowatych, neolit
9	6	6	?
10		6	kultura pucharów lejkowatych, neolit
11	7	7	kultura pucharów lejkowatych, neolit
12	8	8	kultura amfor kulistych, neolit
13		8	kultura pucharów lejkowatych, neolit
Obszar AZP 34-43			
14	9	9	wczesne średniowiecze
15	10	10	wczesne średniowiecze
16	11	11	wczesne średniowiecze
17	12	12	późne średniowiecze
18		12	wczesne średniowiecze
19	13	13	wczesne średniowiecze
20		13	późne średniowiecze
21		13	kultura amfor kulistych, neolit
22		13	?

23	14	14	?
24	15	15	kultura amfor kulistych, neolit
25	16	16	późne średniowiecze
26		16	kultura amfor kulistych, neolit
27		16	kultura ceramiki wstęgowej rytej, neolit
28	17	17	?
29		17	neolit
30	18	18	?
31		18	kultura pucharów lejkowatych, neolit
32	19	19	kultura pucharów lejkowatych, neolit
33		19	?
34		19	kultura ceramiki wstęgowej rytej (?), neolit
35	20	20	późne średniowiecze
36		20	?
37	21	21	kultura łużycka, epoka brązu
38		21	kultura ceramiki wstęgowej rytej, neolit
39		21	kultura amfor kulistych, schyłkowy neolit
40		21	kultura pucharów lejkowatych, neolit
41	22	22	?
42		22	kultura pucharów lejkowatych, neolit
43		22	kultura amfor kulistych, neolit
44	23	23	kultura amfor kulistych (?), neolit
45	24	24	kultura amfor kulistych, neolit
46		24	kultura pucharów lejkowatych, neolit
47	25	25	halsztacki i lateński
48	26	26	neolit
49		26	?
50	27	27	halsztacki i lateński
51		27	kultura amfor kulistych, neolit
52	28	28	wczesne średniowiecze
53	29	29	?
54	30	30	?
55	31	31	kultura pucharów lejkowatych, neolit
56		31	?
57	32	32	kultura pucharów lejkowatych, neolit
58		32	wczesna epoka brązu
59	33	33	kultura pucharów lejkowatych (?), neolit
60		33	kultura amfor kulistych, neolit
61		33	?
62	34	34	?
63	35	35	?
64	36	36	wczesna epoka brązu
65		36	kultura pucharów lejkowatych, neolit
66		36	schyłkowy neolit
67	37	37	schyłkowy neolit
68		37	?
69		37	kultura pucharów lejkowatych, neolit

70	38	38	kultura amfor kulistych, neolit
71		38	halsztacki i lateński
72		38	wczesne średniowiecze
73		38	?
74	39	39	kultura pucharów lejkowatych, neolit
75		39	kultura amfor kulistych (?), neolit
76	40	40	kultura amfor kulistych, neolit
77		40	kultura pucharów lejkowatych, neolit
78		40	halsztacki i lateński
79		40	wczesne średniowiecze
80	41	41	halsztacki i lateński
81	42	42	kultura pomorska, lateński
82	43	43	kultura pucharów lejkowatych, neolit
83	bez lokalizacji	0	neolit
Błachta			
Obszar AZP 34-44			
84	44	1	?
85	45	3	kultura amfor kulistych, neolit
86		3	późne średniowiecze
87		3	?
88	46	4	kultura amfor kulistych, neolit
89		4	halsztacki i lateński
90	47	5	późne średniowiecze
91		5	schyłkowy neolit
92	48	6	schyłkowy neolit
93		6	halsztacki i lateński
94	49	7	kultura ceramiki wstęgowej rytej, neolit
95		7	kultura pucharów lejkowatych, neolit
96		7	schyłkowy neolit
97		7	halsztacki i lateński
98		7	okres rzymski
99	50	8	neolit
Chrasty			
Obszar AZP 33-44			
100	52	1	kultura pomorska, lateński
101	53	2	kultura pomorska, lateński
Drzonowo			
Obszar AZP 35-44			
102	54	1	kultura amfor kulistych (?), neolit
103		1	halsztacki i lateński
104		1	wczesne średniowiecze
105	55	2	kultura pucharów lejkowatych, neolit
106		2	późne średniowiecze
107	56	3	wczesne średniowiecze
108		3	kultura pucharów lejkowatych, neolit
109	57	4	?
110		4	kultura ceramiki wstęgowej rytej (?), neolit

111		4	kultura lendzielska, neolit
112	58	5	późne średniowiecze
113		5	kultura amfor kulistych, neolit
114		5	kultura pucharów lejkowatych, neolit
115	59	6	kultura pucharów lejkowatych, neolit
116		6	późne średniowiecze
117	60	7	późne średniowiecze
118		7	?
119	61	8	?
120	62	9	późne średniowiecze
121		9	neolit
122	63	10	późne średniowiecze
123	64	11	późne średniowiecze
124	65	12	późne średniowiecze
125	66	13	kultura pucharów lejkowatych (?), neolit
126		13	późne średniowiecze
127	67	14	kultura pucharów lejkowatych, neolit, halsztacki i lateński
128	68	15	pradzieje
Kamlarki			
Obszar AZP 34-43			
129	bez lokalizacji	1	kultura pomorska
130	69	2	?
131	70	3	kultura pucharów lejkowatych, neolit
132		3	?
133	71	4	halsztacki i lateński
134		4	kultura amfor kulistych, neolit
135		4	kultura pucharów lejkowatych, neolit
136		4	schyłkowy paleolit (?)
137	72	5	?
138		5	kultura pucharów lejkowatych, neolit
139	73	6	?
140	74	7	?
141	75	8	?
142	76	9	kultura pucharów lejkowatych (?), neolit
143	77	10	neolit
Obszar AZP 33-43			
144	78	11	?
145	79	12	halsztacki i lateński
146	80	13	kultura ceramiki wstęgowej rytej, neolit
147		13	halsztacki i lateński
148		13	późne średniowiecze
149	81	14	kultura amfor kulistych (?), neolit
150		14	halsztacki i lateński
151	82	15	halsztacki i lateński
152		15	kultura pucharów lejkowatych, neolit
Kornatowo			
Obszar AZP 34-44			

153	83	1	kultura lendzielska, neolit
154		1	kultura pucharów lejkowatych, neolit
155		1	kultura amfor kulistych, neolit
156		1	okres rzymski
157	84	2	późne średniowiecze
158		2	?
159	85	3	wczesne średniowiecze
160		3	późne średniowiecze
161	86	4	neolit
162		4	wczesne średniowiecze
163		4	?
164	87	5	neolit
165		5	wczesne średniowiecze
166		5	?
167	88	6	kultura amfor kulistych (?), neolit
168		6	kultura pomorska, lateński
169	89	7	?
170	90	8	?
171		8	wczesna epoka brązu
172		8	kultura pucharów lejkowatych, neolit
173	91	9	kultura pucharów lejkowatych, neolit
174	92	10	kultura pucharów lejkowatych, neolit
175	93	11	kultura pucharów lejkowatych IIIF, neolit
176		11	kultura pomorska, lateński
177	94	12	?
178		12	halsztacki i lateński
179		12	neolit
180	95	13	neolit
181	96	14	kultura pucharów lejkowatych, neolit
182		14	halsztacki i lateński
183		14	kultura ceramiki wstęgowej rytej, neolit
184	97	15	halsztacki i lateński
185	98	16	wczesne średniowiecze
186	99	17	neolit
187	100	18	kultura amfor kulistych, neolit
188		18	halsztacki i lateński
189	101	19	kultura amfor kulistych, neolit
190		19	halsztacki i lateński
191		19	wczesne średniowiecze
192	102	20	kultura amfor kulistych, neolit
193		20	halsztacki i lateński
194		20	kultura pucharów lejkowatych, neolit
Krajęcín			
Obszar AZP 33-44			
195	103	1	kultura pomorska, lateński
196		1	kultura amfor kulistych (?), neolit
197	104	2	?

198	105	3	wczesne średniowiecze
199		3	kultura pomorska, lateński
200	106	4	wczesne średniowiecze
201		4	kultura pucharów lejkowatych (?), neolit
202	107	5	kultura pomorska, lateński
203	108	6	kultura łużycka, halsztacki
204		6	kultura amfor kulistych, neolit
205	109	7	kultura pucharów lejkowatych, neolit
206		7	kultura amfor kulistych, neolit
207	110	8	kultura pomorska, lateński
208		8	kultura amfor kulistych, neolit
209	111	9	kultura amfor kulistych, neolit
210	112	10	kultura łużycka, halsztacki
211		10	kultura amfor kulistych, neolit
212	113	11	kultura łużycka- kultura pomorska, halsztacki i lateński
213		11	kultura amfor kulistych, neolit
214	114	12	kultura pomorska, lateński
215	115	13	kultura łużycka, halsztacki
216		13	kultura amfor kulistych, neolit
217	116	14	wczesne średniowiecze
218		14	wczesna epoka brązu (?)
219	117	15	neolit
220	118	16	kultura pucharów lejkowatych, neolit
221		16	?
222		16	kultura amfor kulistych, neolit
223		16	neolit
Krusin			
Obszar AZP 33-44			
224	119	1	neolit
225		1	wczesne średniowiecze
226		1	?
227	120	2	neolit
228		2	?
229	121	3	?
230	122	4	wczesne średniowiecze
231		4	kultura pucharów lejkowatych, neolit
Obszar AZP 34-44			
232	123	5	kultura pucharów lejkowatych, neolit
233	124	6	?
234	125	7	wczesne średniowiecze
235		7	neolit
236	51	8	kultura amfor kulistych, neolit
237		8	kultura łużycka, halsztacki
238		8	kultura ceramiki wstęgowej rytej, neolit
239	126	9	?
240		9	kultura pucharów lejkowatych, neolit
241	127	10	?

242	128	11	kultura pucharów lejkowatych, neolit
243		11	?
244	129	12	kultura pucharów lejkowatych, neolit
245	130	13	kultura pucharów lejkowatych, neolit
246		13	późne średniowiecze
247	131	14	kultura pucharów lejkowatych, neolit
248		14	późne średniowiecze
249		14	?
250	132	15	kultura pucharów lejkowatych, neolit
251		15	?
252	133	16	kultura pucharów lejkowatych, neolit
253	134	17	?
Obszar AZP 34-43			
254	135	18	kultura pucharów lejkowatych, neolit
255		18	schyłkowy neolit
256		18	halsztacki i lateński
257	136	19	kultura amfor kulistych (?), neolit
258		19	?
259		19	kultura pucharów lejkowatych (?), neolit
260	137	20	?
261		20	?
262		20	kultura ceramiki wstęgowej rytej, neolit
263	138	21	?
264	139	22	kultura pomorska, lateński
265		22	kultura pucharów lejkowatych, neolit
Obszar AZP 33-43			
266	140	23	?
267	141	24	epoka kamienia
268		24	późne średniowiecze
269		24	halsztacki i lateński
Linowiec			
Obszar AZP 33-44			
270	142	1	późne średniowiecze
271		1	kultura amfor kulistych, neolit
Obszar AZP 33-43			
272	143	2	epoka kamienia
273		2	halsztacki i lateński
274	144	3	?
275	145	4	epoka kamienia
276	146	5	?
277	147	6	epoka kamienia
278	bez lokalizacji	0	neolit
279	bez lokalizacji	0	neolit
Lipienek			
Obszar AZP 34-44			
280	307	1	zamek, wczesne średniowiecze XIII-XIVw.

281	148	2	wczesne średniowiecze
282	149	3	kultura pomorska, lateński
283		3	wczesne średniowiecze
284	150	4	wczesne średniowiecze
285		4	kultura pucharów lejkowatych, neolit
286		4	kultura amfor kulistych, neolit
287	151	5	kultura pucharów lejkowatych, neolit
288		5	kultura łużycka, halsztacki
289		5	wczesne średniowiecze
290	152	6	?
291	153	7	?
292	154	8	kultura amfor kulistych, neolit
293	155	9	?
294	156	10	?
295	157	11	kultura pucharów lejkowatych, neolit
296		11	kultura amfor kulistych, neolit
297	158	12	?
298		12	schyłkowy neolit
299		12	kultura pomorska, lateński
Obszar AZP 35-44			
300	307	1	zamek, wczesne średniowiecze XIII-XIVw.
301	159	14	wczesne średniowiecze
302	160	15	kultura pucharów lejkowatych, neolit
303		15	późne średniowiecze
304	161	16	wczesne średniowiecze
305		16	późne średniowiecze
306		16	kultura pucharów lejkowatych, neolit
307		16	kultura amfor kulistych, neolit
308	162	17	neolit
309	163	18	schyłkowy neolit
310		18	halsztacki i lateński
311	164	19	kultura ceramiki wstęgowej rytej (?), neolit
312		19	kultura pucharów lejkowatych, neolit
313		19	?
314	165	20	?
315	166	21	kultura lendzielska, neolit
316		21	okres rzymski
317	167	22	późne średniowiecze
318		22	halsztacki i lateński
319		22	wczesna epoka brązu
320		22	kultura amfor kulistych, neolit
321		22	kultura ceramiki wstęgowej rytej, neolit
322	168	23	?
323		23	kultura ceramiki wstęgowej rytej, neolit
324		23	wczesna epoka brązu
325	169	24	późne średniowiecze
326		24	kultura pucharów lejkowatych, neolit

327		24	wczesna epoka brązu
328	170	25	?
329	171	26	wczesne i późne średniowiecze
Lisewo			
Obszar AZP 34-44			
330	172	2	?
331		2	kultura pucharów lejkowatych, neolit
332	173	3	halsztacki i lateński
333	174	4	wczesne średniowiecze
334	175	5	?
335	176	6	halsztacki i lateński
336		6	kultura pucharów lejkowatych, neolit
337	177	7	?
338	178	8	neolit
339	179	9	halsztacki i lateński
340		9	kultura pucharów lejkowatych, neolit
341	180	10	?
342	181	11	halsztacki i lateński
343		11	kultura amfor kulistych, neolit
344		11	późne średniowiecze
345	182	12	neolit
346	183	13	kultura pucharów lejkowatych, neolit
347		13	halsztacki i lateński
348	184	14	halsztacki i lateński
349	185	15	kultura pucharów lejkowatych, neolit
350	186	16	wczesna epoka brązu
351		16	halsztacki i lateński
352		16	wczesne średniowiecze
353	187	17	halsztacki i lateński
354	188	18	wczesne średniowiecze
355	189	19	kultura amfor kulistych, neolit
356		19	?
357	190	20	kultura pucharów lejkowatych, neolit
358	191	21	neolit
359	192	22	?
360	193	23	kultura pomorska, lateński
361		23	kultura amfor kulistych, neolit
362		23	kultura pucharów lejkowatych, neolit
363	194	24	halsztacki i lateński
364	195	25	wczesne średniowiecze
365		25	kultura pucharów lejkowatych, neolit
366	196	26	wczesne średniowiecze
367		26	okres rzymski
368		26	kultura pucharów lejkowatych, neolit
369	197	27	kultura pucharów lejkowatych, neolit
370	198	28	kultura pucharów lejkowatych III F, neolit
371	199	29	halsztacki i lateński

372		29	kultura pucharów lejkowatych, neolit
373	200	30	?
374		30	neolit
375	201	31	kultura pucharów lejkowatych, neolit
376		31	kultura ceramiki wstęgowej rytej, neolit
377	202	32	kultura pucharów lejkowatych, neolit
Obszar AZP 34-45			
378	203	33	?
379	204	34	kultura łużycka, halsztacki
380	205	36	?
381		36	neolit
382	206	37	?
383		37	kultura pucharów lejkowatych, neolit
384	207	38	halsztacki i lateński
385		38	kultura pucharów lejkowatych, neolit
386	208	39	kultura pucharów lejkowatych, neolit
387	209	40	kultura pucharów lejkowatych, neolit
Malankowo			
Obszar AZP 33-44			
388	bez lokalizacji	1	kultura pucharów lejkowatych, neolit
389	210	2	neolit
390		2	późne średniowiecze
391	211	3	?
392		3	wczesne średniowiecze
393	212	4	neolit
394	213	5	kultura amfor kulistych (?), neolit
395		5	kultura pucharów lejkowatych, neolit
396	214	6	?
397	215	7	kultura pucharów lejkowatych, neolit
398	216	8	późne średniowiecze
399	217	9	okres rzymski
400		9	późne średniowiecze
401		9	kultura amfor kulistych, neolit
402		9	neolit
403		9	kultura pucharów lejkowatych, neolit
404		9	halsztacki i lateński
405	218	10	kultura pucharów lejkowatych, neolit
406		10	halsztacki i lateński
407	219	11	?
408	220	12	kultura amfor kulistych, neolit
409		12	?
410		12	kultura pucharów lejkowatych, neolit
411	221	13	kultura pucharów lejkowatych, neolit
412		13	?
Obszar AZP 34-44			
413	222	14	wczesne średniowiecze
414		14	wczesna epoka brązu

415	223	15	halsztacki i lateński
416		15	neolit
Mgoszcz			
Obszar AZP 34-44			
417	224	2	wczesne średniowiecze
418		2	kultura pucharów lejkowatych, neolit
419	225	3	halsztacki i lateński
Obszar AZP 34-45			
420	226	4	późne średniowiecze
421		4	kultura ceramiki wstęgowej rytej, neolit
422	227	5	wczesne średniowiecze
423		5	późne średniowiecze
424		5	neolit
425	228	6	późne średniowiecze
426		6	wczesne średniowiecze
427	229	7	kultura lendzielska (?), neolit
428	230	8	epoka kamienia
429	231	9	?
430	232	10	późne średniowiecze
431	233	11	późne średniowiecze
432		11	?
433	234	12	halsztacki i lateński
434		12	późne średniowiecze
435	235	13	wczesne średniowiecze
436	236	14	neolit, późne średniowiecze
437	237	15	neolit
Piątkowo			
Obszar AZP 33-44			
438	238	1	kultura pomorska, lateński
439	239	2	późne średniowiecze
440		2	kultura pomorska, lateński
441	240	3	kultura pomorska, lateński
442		3	późne średniowiecze
443	241	4	wczesna epoka brązu (?)
444	242	5	kultura pucharów lejkowatych, neolit
445		5	kultura amfor kulistych, neolit
446		5	neolit
447	243	6	neolit
Pniewite			
Obszar AZP 33-44			
448	244	1	kultura amfor kulistych (?), neolit
449	245	2	wczesne średniowiecze
450		2	?
451	246	3	?
452		3	wczesne średniowiecze
453	247	4	kultura amfor kulistych (?), neolit
454		4	wczesne średniowiecze

455		4	?
456	248	5	kultura amfor kulistych, neolit
457		5	kultura pomorska, lateński
458		5	późne średniowiecze
459	249	6	kultura pucharów lejkowatych, neolit
460		6	kultura amfor kulistych, neolit
461		6	halsztacki i lateński
462	250	7	?
463		7	wczesne średniowiecze
464		7	neolit
465	251	8	późne średniowiecze
466		8	wczesne średniowiecze
467		8	?
468	252	9	wczesne średniowiecze
469	253	20	halsztacki i lateński
470	254	10	późne średniowiecze
471	255	11	neolit
472		11	wczesne średniowiecze
473		11	późne średniowiecze
474	256	12	neolit
475		12	wczesne średniowiecze
476	257	13	?
477	258	14	?
478		14	kultura pucharów lejkowatych, neolit
479	259	15	kultura pucharów lejkowatych, neolit
480		15	?
481	260	16	?
482	261	17	kultura amfor kulistych (?), neolit
483		17	halsztacki i lateński
484	262	18	halsztacki i lateński
485	263	19	okres rzymski (?)
486	264	21	kultura pucharów lejkowatych, neolit
487		21	kultura amfor kulistych (?), neolit
488	265	22	?
489	266	23	?
490		23	kultura pucharów lejkowatych, neolit
491		23	kultura amfor kulistych, neolit
492	267	24	wczesna epoka brązu
493		24	halsztacki i lateński
494	268	25	wczesne średniowiecze
495		25	późne średniowiecze
496	269	26	wczesne średniowiecze
497		26	późne średniowiecze
498	270	27	?
499	271	28	neolit
Obszar AZP 34-44			
500	272	29	kultura pucharów lejkowatych, neolit

Strucfoń			
Obszar AZP 34-44			
501	273	1	?
502	274	2	halsztacki i lateński
503		2	neolit
504	275	3	halsztacki i lateński
505		3	wczesne średniowiecze
506		3	kultura amfor kulistych, neolit
507		3	okres rzymski
508	276	4	okres rzymski
509	277	5	halsztacki i lateński
510		5	okres rzymski
511		5	kultura pucharów lejkowatych, neolit
512	278	6	wczesne średniowiecze
513		6	halsztacki i lateński
514		6	okres rzymski
515	279	7	wczesne średniowiecze
516		7	okres rzymski
517	280	8	neolit
518	281	9	wczesne średniowiecze
519		9	okres rzymski
520	282	10	neolit
521	283	11	okres rzymski
522	284	12	neolit
523		12	kultura łużycka, halsztacki
Obszar AZP 35-44			
524	285	13	wczesne średniowiecze
525	286	14	schyłkowy neolit
526		14	okres rzymski
527	287	15	kultura pucharów lejkowatych, neolit
528		15	schyłkowy neolit
529		15	halsztacki i lateński
Tytlewo			
Obszar AZP 34-43			
530	bez lokalizacji	1	kultura pomorska
531	bez lokalizacji	2	kultura wielbarska, okres rzymski
532	288	3	kultura pucharów lejkowatych, neolit
533	289	4	wczesna epoka brązu
534	290	5	halsztacki i lateński
535		5	okres rzymski
536		5	kultura pucharów lejkowatych, neolit
537	291	6	wczesne średniowiecze
538	292	7	późne średniowiecze
539		7	okres rzymski
540	293	8	okres rzymski
541	294	9	halsztacki i lateński

542	295	10	wczesne średniowiecze
543	296	11	neolit
544		11	kultura amfor kulistych, neolit
545		11	halsztacki i lateński
546		11	kultura pucharów lejkowatych, neolit
Wierzbowo			
Obszar AZP 33-43			
547	bez lokalizacji	0	kultura pomorska, lateński
548	297	1	halsztacki i lateński
549	298	2	halsztacki i lateński
550		2	schyłkowy neolit
551	299	3	halsztacki i lateński (?)
552	300	4	halsztacki i lateński
553	301	5	neolit
554	302	6	okres rzymski
555		6	halsztacki i lateński
556		6	kultura późnej ceramiki wstęgowej (?), neolit
557	303	7	halsztacki i lateński
558	304	8	późne średniowiecze
559	305	9	kultura pucharów lejkowatych, neolit
560	306	10	kultura pucharów lejkowatych, neolit

Źródło: WUOZ w Toruniu

6.4.2. Zabytki nieruchome architektury i budownictwa, cmentarzy i zieleni komponowanej

Zabytki nieruchome to nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową. Szczegółowy wykaz obiektów wpisanych do rejestru zabytków zawiera tabela nr 8, a wykaz obiektów znajdujących się w ewidencji zabytków został zamieszczony w tabeli nr 11.

Zabudowa mieszkalna

Wśród obiektów zabudowy mieszkalnej o wartościach kulturowych, zachowanych na terenie gminy Lisewo dominują budynki murowane pochodzące z końca XIX w. i początku XX w.

Znajdują się one w następujących miejscowościach: Bartlewo (czworak, rządówka), Drzonowo (1 dom), Kamlarki (1 dom), Kornatowo (7 domów), Krajęcín (1 dom), Krusin (1 dom), Linowiec (4 domy), Lipienek (4 domy, rządówka), Lisewo (7 kamienic, 15 domów), Malankowo (1 chata, 3 domy), Mgoszcz (4 domy, rządówka), Pniewite (9 domów).

Fot.37. Lisewo ul. Chełmińska – zabudowa przyuliczna ul. Chełmińska

Źródło: fotografia własna 2011 r.

Wśród nielicznych obiektów drewnianych zabudowy mieszkalnej wymienić należy domy typu „poniatówki” pochodzące z początku XX w. w: Krusinie (1), Linowcu (1), Lipienku (2), Lisewie (1), Mgoszczu (3). Wzniesione w latach 30-tych XX w. na ziemiach po rozparcelowanych majątkach dla przybyłych osadników. Drewniane, wzniesione na rzucie prostokąta, posadowione na fundamencie murowanym, częściowo podpiwniczone, pokryte dwuspadowym dachem.

Fot.38. Krusin – „poniatówka”

Źródło: fotografia własna 2011 r.

Cechą charakterystyczną jest to, że zawsze są usytuowane kalenicą prostopadle do drogi. Nazwa „poniatówka” pochodzi od nazwiska pomysłodawcy Juliusza Poniatowskiego, który w latach 1934-1939 sprawował funkcję Ministra Rolnictwa.

Fot.39. Krusin - poniatówka

Źródło: fotografia własna 2011 r.

Obiekty sakralne

Obiekty sakralne to kościoły, kaplice oraz towarzyszące im plebanie, organistówki i pastorówki.

Fot.40. Lisewo - kościół p.w. Podwyższenia Krzyża Św.

Źródło: fotografia własna 2011 r.

Obiekty te objęte są ochroną konserwatorską ze względu na swoje wartości zabytkowe i kulturowe, a także z uwagi na walory urbanistyczne i krajobrazowe. Ochronie podlega także zieleń towarzysząca zabudowie, wzajemne relacje funkcjonalno-przestrzenne, sposób zagospodarowania terenu, ukształtowane na kanwie określonych warunków przyrodniczych.

Budownictwo obronne

Jedynym fragmentarycznie zachowanym na terenie gminy Lisewo, obiektem budownictwa obronnego jest zamek w Lipienku (wpisany do rejestru zabytków). Wzniesiony został przez Zakon Krzyżacki na przełomie XIII/XIV w.

Fot.41. Lipienek – zamek fragment murów

Źródło: fotografia własna 2011 r.

Zlokalizowany był na półwyspie jeziora Zamkowego. Składał się z zamku głównego o kształcie regularnym, w rzucie zbliżonym do kwadratu oraz przedzamcza. Całość założenia otoczona była murem. Dzisiaj z zamku właściwego zachowały się jedynie niewielkie fragmenty murów i kolebkowo sklepiona piwnica.

Fot.42. Lipienek – zamek sklepienie kolebkowe piwnicy

Źródło: fotografia własna 2011 r.

Obiekty użyteczności publicznej

Do obiektów użyteczności publicznej pochodzących z XIX/XX w., zachowanych na terenie gminy Lisewo należą:

- szkoły w Krajęcinie, Lisewie, Malankowie, Mgoszczu i w Strucfoniu;
- oraz szpital i przytułek, poczta, zajazd i bank w Lisewie.

Obiekty przemysłowe i gospodarcze

Z obiektów przemysłowych zachowanych na terenie gminy Lisewo należy wymienić obiekty pochodzące z końca XIX w. i początku XX w., z których większość zlokalizowana jest w obrębie zespołów podworskich. Należą do nich:

- kuźnie w Bartlewie, Linowcu, Lipienku i Pniewitem;
- mleczarnia i młyn w Lisewie;
- piekarnia w Pniewitem.

Fot.43. Lisewo – mleczarnia ul. Chełmińska 48

Źródło: fotografia własna 2011 r.

Fot.44. Pniewite – kuźnia w zespole podworskim

Źródło: fotografia własna 2011 r.

Fot.45. Pniewite - piekarnia w zespole podworskim

Źródło: fotografia własna 2011 r.

Chronionymi obiektami są również linie kolejowe wraz z całą substancją budowlaną, infrastrukturą trakcyjną i towarzyszącą im zielenią. Znaczna część zachowanych obiektów związana była z linią kolejową Toruń-Malbork. Należą do nich pochodzące z XIX i XX w. dworzec i magazyny kolejowe oraz wodociągowa wieża ciśnień w Kornatowie, budynki kolejowe w Kamlarkach oraz dróżnicówki w Malankowie i Pniewitem.

Połączenie kolejowe Toruń-Malbork powstawało w kilku etapach:

- 01.07.1882 r. oddano do użytku odcinek 18 km łączący z Toruń z Chełmżą;
- 01.11. 1882 r. oddano 38,5 km przedłużenie linii kolejowej z Chełmży do Grudziądza;
- ostatni odcinek długości 76,8 km z Grudziądza do Malborka otwarto 15.08.1883 r.

Przez teren gminy Lisewo przebiegała również druga linia kolejowa o długości 17 km, oddana do użytku w 15.08. 1883 r. Kornatowo-Chełmno, która zlikwidowana została w 2000 r.

Poza w/w obiektami na terenie gminy Lisewo znajdują się liczne budynki gospodarcze takie jak: spichlerze, stajnie, stodoły, obory, chlewnie, wozownie, kurniki, garaże i magazyny oraz inne budynki inwentarskie.

Pałace i dwory

Spośród dworów i rezydencji wiejskich przetrwały na terenie gminy Lisewo pałace i dwory w: Bartlewie, Błachcie, Kamlarkach, Linowcu, Lipienku, Lisewie, Mgoszczu (wpisany do rejestru zabytków), Pniewitem, Tytlewie i Wierzbowie. Są to obiekty murowane pochodzące z XIX/XX w., niekiedy o korzeniach XVIII-wiecznych. Stan zachowania tych rezydencji jest bardzo różny. Najpełniej zachowanymi obiektami są budowle w: Bartlewie, Kamlarkach, Mgoszczu i Pniewitem.

Parki

Większość parków będących częścią założeń pałacowo- lub dworsko-parkowych powstała w XIX w. Są to kompozycje przestrzenne zajmujące od jednego do kilku hektarów, będące w bardzo różnym stopniu zachowania. Największe powierzchnie (po 6 ha) zajmują parki w Lipienku i Mgoszczu (wpisany do rejestru zabytków). Najmniejszy z parków o powierzchni 0,86 ha powstał w Tytlewie (wpisany do rejestru zabytków). Pozostałe założenia zieleni na terenie gminy Lisewo znajdują się w Bartlewie (wpisany do rejestru zabytków), Błachcie, Kamlarkach (wpisany do rejestru zabytków), Kornatowie (wpisany do rejestru zabytków), Krusinie, Linowcu (wpisany do rejestru zabytków), Piątkowie (wpisany do rejestru zabytków), Pniewitem (wpisany do rejestru zabytków) i Wierzbowie (wpisany do rejestru zabytków).

Cmentarze

Na terenie gminy zewidencjonowano 5 cmentarzy, w tym 3 nieczynne. Wśród cmentarzy przynależność wyznaniową rzymsko-katolicką mają dwa cmentarze czynne w Lisewie:

- cmentarz założony przy kościele p.w. Podwyższenia Krzyża Św. przy ul. Chełmińskiej 7, w XIX w. na kanwie średniowiecznego, o układzie kwaterowym, z zachowanymi historycznymi nagrobkami z drugiej połowy XIX w., zadrzewieniami komponowanymi, ogrodzony murem;
- cmentarz przy ul. Wybudowanie Wąbrzeskie parafii p.w. Podwyższenia Krzyża Św., założony w 1912 r., o układzie alejowo-kwaterowym, z zachowanymi historycznymi nagrobkami i zielenią komponowaną.

Fot.46. Lisewo ul. Chełmińska 7 - cmentarz przy kościele p.w. Podwyższenia Krzyża Św.

Źródło: fotografia własna 2011 r.

Pozostałe obiekty to cmentarze ewangelickie nieczynne znajdujące się w:

- Lisewie – cmentarz założony przy dawnym zborze ewangelickim w połowie XIX w., dzisiaj ul. Toruńska 17, z zachowanym różnogatunkowym drzewostanem i śladem alei cmentarnej;
- Pniewitem – cmentarz z 2 połowy XIX w. z zachowanym różnogatunkowym drzewostanem;
- Strucfoniu - cmentarz z 1 połowy XIX w., pierwotnie ewangelicko-augsburski o układzie kwaterowym.

Cmentarze podlegają ochronie dodatkowo jako miejsca pochówku i kultu religijnego oraz miejsca pamięci i pomniki historii - z mocy ustawy z dnia 31.01.1959 r. o cmentarzach i chowaniu zmarłych (Dz.U. 00.23.295).

Miejsca pamięci

Miejsca pamięci znajdujące się na terenie gminy Lisewo:

- epitafium, znajdujące się w południowej części prezbiterium kościoła p.w. Podwyższenia Krzyża Św. w Lisewie ul. Chełmińska 7 – ufundowane zostało

dla upamiętnienia ofiarnej postawy ks. Jana Kantego Dombrowskiego w czasie trwania w 1831 r. epidemii cholery;

- kapliczka św. Józefa w Lisewie ul. Chełmińska – pochodząca z połowy XIX w. upamiętniająca miejsce pochówku 94 osób, które zmarły w Lisewie podczas epidemii cholery w 1831 r.;

Fot.47. Lisewo ul. Chełmińska – kapliczka św. Józefa

Źródło: fotografia własna 2011 r.

- mogiła na przykościelnym cmentarzu w Lisewie ul. Chełmińska 7 – we wrześniu 1939 r. Hitlerowcy dokonali mordu na mieszkańcach gminy Lisewo w miejscowości Pniewite. Część ofiar pochowano w mogile na cmentarzu w Lisewie;
- pomnik na cmentarzu przykościelnym w Lisewie ul. Chełmińska 7 – ufundowany ku czci i na pamiątkę ofiar stalinizmu, deportowanych mieszkańców gminy Lisewo wiosną 1945 r. przez NKWD do ZSRR, z których większość nie wróciła do Polski.

Wnioski:

- wszystkie obiekty lub zespoły obiektów wpisane do rejestru zabytków i ujęte w gminnej ewidencji zabytków należy objąć działaniami ochronnymi.

Tab.11. Wykaz zabytków nieruchomych ujętych w ewidencji zabytków (stan na 30.09.2011 r.)

Miejscowość	Obiekt	Nr	Datowanie	Styl	Materiał	Obecna funkcja	Własność	Nr dz.	Stan	Uwagi
Bartlewo										
	pałac	56	ok. poł. XIX w.	klasycyzm	murowany	mieszkalna	prywatna	21/1	dobry	
	czworak	53	4 ćw. XIX w.	-	murowany	mieszkalna	prywatna	58/8	dobry	w zespole podworskim
	rządcaówka	57	poł. XIX w.	-	murowana	mieszkalna	prywatna	21/2	-	dworek oficjalisty
	spichlerz i stajnia	2	1868 r.		murowane	nie użytkowany	prywatna	21/7	-	w zespole podworskim
	stodoła	1	4 ćw. XIX w.	-	murowana	magazyn	prywatna	21/17	dobry	w zespole podworskim
	kuźnia	-	2 poł. XIX w.	-	murowana	-	-	-	-	w zespole podworskim
Błachta										
	dwór	-	XVIII/XIX w.	-	murowany	nie użytkowany	prywatna	14/13	zły	trwała ruina
	spichlerz	22	k. XIX w.	-	murowany	mieszkalna/ handlowa/ świetlica	prywatna	14/11	dobry	w zespole podworskim
	park	-	XIX w.	-	-	-	-	-	-	dworski, pow. 3,4 ha
Drzonowo										
	dom	27	2 poł. XIX w.	-	murowany	budynek gospodarczy	prywatna	13/2	brak pielęgnacji	
Kamlarki										
	dwór	7	ok. XIX-XX w.	-	murowany	mieszkalna	prywatna	32/2	dobry	
	dom	20	ok. k. XIX w.	-	murowany	mieszkalna	prywatna	89	dobry	dawniej budynek kolejowy
	budynek kolejowy	21	k. XIX w.	-	murowany	mieszkalna	prywatna	89	-	
Kornatowo										
	dom	57	2 poł. XIX w.	-	murowany	nie użytkowany	nieustalona	77	zły	
	dom	11	ok. 4 ćw. XIX w.	-	murowany	mieszkalna	prywatna	64/3	dobry	
	dom	18	p. XX w.	-	murowany	mieszkalna	PKP/Skarb Państwa	64/1	dobry	
	dom	15	p. XX w., przeb. 1927 r.	-	murowany	mieszkalna	prywatna	13	dobry	

	dom	23	p. XX w.	-	murowany	mieszkalna	prywatna	22/4	dobry	
	dom	23	4 ćw. XIX w.	-	murowany	mieszkalna	prywatna	27		
	dom	21	2 ćw. XX w.	-	murowany	mieszkalna	prywatna	14/2	dobry	
	dworzec kolejowy	-	k. XIX w., przebudowa 2 ćw. XX w.	-	murowany	mieszkalna	państwowa	64/7	dobry	
	wodociągowa wieża ciśnień	dworzec PKP	1 ćw. XX w.	-	murowana	nie użytkowany	państwowa	64/7	dobry	
	magazyn kolejowy	11a	4 ćw. XIX w.	-	murowany	mieszkalna	państwowa	64/7		pełnił rolę pierwszego dworca kolejowego
	magazyn kolejowy	-	k. XIX w.	-	murowany	nie użytkowany	państwowa	64/7		pełnił rolę przepompowni do wieży ciśnień
	magazyn kolejowy	-	4 ćw. XIX w.	-	murowany	nie użytkowany	państwowa	64/7	dobry	
	inwentarski	57	1 poł. XX w.	-	murowany	nie użytkowany	prywatna	77	dobry	
Krajęcín										
	szkoła	6	p. XX w.	-	murowana	mieszkalna	prywatny/UG Lisewo	59/4	dobry	
	dom	26	poł. XIX w.	-	glinobite	mieszkalna	prywatna	48/6	-	w trakcie remontu
Krusin										
	dom	10	I. 30-te XX w.	poniatówka	murowany	mieszkalna	prywatna	35/1	dobry	
	dom	12	I. 30-te XX w.	poniatówka	drewniany	gospodarcza	prywatna	34/5	dobry	
	park	-	XIX w.	-	-	-	-	-	-	dworski, pow. 1,7 ha
Linowiec										
	dwór	4	ok. poł. XIX w.; XIX/XX w.	-	murowany	nie użytkowany	prywatna	48	zły	
	dom	21	4 ćw. XIX w.	-	murowany	mieszkalna	prywatna	27/1	zły	dom kowala w zespole podworskim
	dom	38	4 ćw. XIX w.	-	murowany	mieszkalna	prywatna	48/5	dobry	dom ogrodnika w zespole podworskim
	dom	39	4 ćw. XIX w.	-	murowany	mieszkalna	prywatna	48/9	dobry	w zespole podworskim dla pracowników sezonowych

	dom	2	I. 30-te XX w.	poniatówka	drewniany	mieszkalna	prywatna	12/2	dobry	
	kuźnia	-	4 ćw. XIX w.	-	kamienna	nie użytkowany	prywatna	27	ruina	w zespole podworskim
	spichlerz	-	2 ćw. XIX w.	-	murowany	gospodarcza	prywatna	48/8		w zespole podworskim
Lipienek										
	dwór	55	ok. poł. XIX w.; rozb. XIX/XX w.	późny klasycyzm	murowany	mieszkalna/ biura/ handlowa	prywatna	4/16	-	
	dom	34	I. 30-te XX w.	poniatówka	drewniany	mieszkalna	prywatna	101/3	dobry	
	dom	36	1919 r.	-	-	-	-	15/20	-	
	dom	46	1 ćw. XX w.	-	murowany	mieszkalna	prywatna	65/1		w zespole podworskim dla pracowników sezonowych
	dom	47	4 ćw. XIX w.	-	murowany	mieszkalna	prywatna	15/18	dobry	czworak w zespole podworskim
	dom	58	I. 30-te XX w.	poniatówka	drewniany	mieszkalna	prywatna	104/2	dobry	
	rządca	58	1912 r.	-	murowana	mieszkalna	prywatna	15/20	dobry	w zespole podworskim
	dom	61	p. XX w.	-	-	-	-	-	-	czworak w zespole podworskim
	stajnia, wozownia, kuźnia	55/4	4 ćw. XIX w.	-	murowane	gospodarcza	prywatna	4/10 4/11 4/12	-	w zespole podworskim
	stajnia, spichlerz	2	4 ćw. XIX w.	-	murowane	magazyn	prywatna	4/9	dobry	w zespole podworskim
	kurnik	3	4 ćw. XIX w.	-	murowany	nie użytkowany	prywatna	4/6	-	w zespole podworskim
	garaż, magazyn	55	4 ćw. XIX w.	-	kamienny	mieszkalna	prywatna	4/17	dobry	w zespole podworskim
	stodoła	-	p. XX w.	-	-	-	-	-	-	w zespole podworskim
	figura św. Jana	-	p. XX w.	-	-	-	-	-	-	
	fontanna	-	p. XX w.	-	-	-	-	-	-	w zespole podworskim
	park	-	XIX w.	-	-	-	-	-	-	dworski, pow. 6 ha
Lisewo										

	kamienica	3	1 poł. XX w., przeb. 2 poł. XX	-	murowana	mieszkalna/ usługowa	-	-	dobry	ul. Chełmińska
	dom	8	1 poł. XIX w.	-	murowany	usługi	prywatna	150	dobry	ul. Chełmińska
	kamienica	10	p. XX w.	-	murowany	mieszkalna/ handlowa	-	-	dobry	ul. Chełmińska
	dom	11	p. XX w.	-	murowany	administracyjna	-	-	dobry	ul. Chełmińska
	dom	13	XIX/XX w.	-	murowany	mieszkalna/ handlowa	prywatna	145/8	dobry	ul. Chełmińska
	kamienica	16	4 ćw. XIX w.	-	murowana	mieszkalna/ handlowa	prywatna	144/7	dobry	ul. Chełmińska
	kamienica	17	ok. 1900 r.	-	murowana	mieszkalna/ handlowa	-	-	dobry	ul. Chełmińska
	dom	19	1880 r.	-	murowany	mieszkalna/ handlowa/ usługowa	prywatna	142/5	dobry	ul. Chełmińska
	kamienica	21	k. XIX w., późniejsza rozbudowa	-	murowana	mieszkalna/ handlowa	prywatna	117/1	dobry	ul. Chełmińska
	dom	23	3 ćw. XIX w.	-	murowany	mieszkalna	prywatna	116	dobry	ul. Chełmińska
	dom	26	ok. 1900 r.	-	murowany	mieszkalna	prywatna	239/2	dobry	ul. Chełmińska
	kamienica	28	XIX/XX w.	-	murowana	mieszkalna	prywatna	113	dobry	ul. Chełmińska
	dom	30	p. XX w.	-	murowany	usługowa	Bank Spółdzielczy w Chełmnie	112	dobry	ul. Chełmińska
	dom	34	XIX/XX w.	-	murowany	mieszkalna	-	-	dobry	ul. Chełmińska
	dom	42	3 ćw. XIX w.	-	murowany	mieszkalna	prywatna	227/3 227/2	dobry	ul. Chełmińska
	dom	46	2 ćw. XX w.	-	murowany	mieszkalna	-	-	dobry	ul. Chełmińska
	kamienica	3	p. XX w.	-	murowana	mieszkalna	-	-	dobry	ul. Mikołaja z Ryńska
	dom	2	ok. 1900 r.	-	murowany	mieszkalna	prywatna	322	dobry	dom wikariuszy ul. Mikołaja z Ryńska
	dom	10	ok. 1900 r.	-	murowany	mieszkalna	prywatna	324/1	dobry	ul. Mikołaja z Ryńska
	dwór	25-26	4 ćw. XIX w.	-	murowany	mieszkalna	prywatna	389/5 388/2	zaniedban y	ul. Toruńska

	dom	43	I. 30-te XX w.	poniatówka	drewniany	mieszkalna	prywatna	547/1	dobry	
	dom	23	ok. 4 ćw. XIX w.	-	murowany	mieszkalna	prywatna	247		ul. Hallera
	dom	27	k. XIX w.	-	murowany	mieszkalna	prywatna	242		ul. Hallera
	dom	28	k. XIX w.	-	murowany	mieszkalna	prywatna	242/2		ul. Hallera
	organistówka	1	4 ćw. XIX w.	-	murowana	mieszkalna	wyznaniowa	371	dobry	ul. Mikołaja z Ryńska
	pastorówka	15	1 poł. XX w.,	-	murowana	mieszkalna	UG Lisewo	384/6	dobry	ul. Toruńska
	plebania	1	2 ćw. XX w.	-	murowana	mieszkalna	wyznaniowa	158/5	dobry	ul. Wybudowanie Wąbrzeskie
	d. zbór ewangelicki	17	k. XIX w., zmiany współczesne	neogotyck	murowany	aula gimnazjum	państwowa	385/2	dobry	ul. Toruńska Gminne Gimnazjum w Lisewie
	szkoła	11	3 ćw. XIX w., rozb. ok. 1900 r.	-	murowana	mieszkalna	prywatna	375/5	dobry	ul. Mikołaja z Ryńska
	szpital i przytułek	6	4 ćw. XIX w.	-	murowana	mieszkalna	prywatna	151/2	dobry	ul. Chełmińska
	poczta	2	p. XX w.		murowana	usługi	państwowa	158/3		ul. Wybudowanie Wąbrzeskie
	zajazd	26	ok. p. XX w.	-	murowany	mieszkalna	prywatna	245/3		ul. Hallera
	Bank Spółdzielczy	30	p. XX w.	-	murowany	usługi	współwłasność	112	dobry	ul. Chełmińska
	mleczarnia	48	1 ćw. XX w.	-	murowana	handlowa/ produkcyjna	współwłasność	75/1	dobry	ul. Chełmińska
	młyn mechaniczny	24	p. XX w., późniejsza rozbudowa	-	murowany	mieszkalna/ handlowa	prywatna	115/2		ul. Chełmińska
	budynek gospodarczy	1	k. XIX w.	-	murowany	gospodarcza	-	-	dobry	przy organistównce ul. Mikołaja z Ryńska
	cmentarz	-	1912 r.	-	-	czynny	parafia rzym.- kat. p.w. Podwyższenia Krzyża Świętego	160	dobry	parafialny, pow. 1,02 ha ul. Wybudowanie Wąbrzeskie
	cmentarz	7	pierwotnie XIV, ponownie poł. XIX	-	-	czynny	parafia rzym.- kat.	157/3 157/4	dobry	przykościelny, pow. 0,76 ha

			w.				p.w. Podwyższenia Krzyża Świętego			ul. Chełmińska
	cmentarz	17	poł. XIX w.	-	-	nieczynny, rekreacja i turystyka	państwowa	385/2	-	ewangelicki przykościelny pow. 0,68 ha ul. Toruńska
	kapliczka św. Józefa	-	ok. poł. XIX w.	-	murowana	kultowa	państwowa	201	dobry	ul. Chełmińska na cmentarzu cholerycznym
Malankowo										
	dom	6	p. XX w.	-	murowany	mieszkalna/ gospodarcza	prywatna	88/1	dobry	z cz. inwentarzową
	dom	7	2 poł. XIX w.	-	murowany	nie użytkowany	prywatna	86/1	zły	
	chata	25	poł. XIX w.	-	glinobite	mieszkalna	prywatna	12/1		
	dom	47	XIX/XX w.	-	murowany	mieszkalna	prywatna	146	dobry	
	szkoła	16	XIX/XX w.	-	murowana	mieszkalna	prywatny/UG Lisewo	110/6	dobry	
	dróżnicówka	24	p. XX w.	-	murowana	mieszkalna	PKP/Skarb Państwa	14	dobry	
Mgoszcz										
	dom	53	k. XIX w.	-	murowany	mieszkalna	prywatna	150	-	ośmiorak w zespole podworskim
	dom	1	I. 30-te XX w.	poniatówka	drewniany	nie użytkowany	prywatna	17/8	dobry	
	dom	19	I. 30-te XX w.	poniatówka	drewniany	mieszkalna	prywatna	29/3	dobry	
	dom	38	I. 30-te XX w.	poniatówka	drewniany	mieszkalna	prywatna	75	dobry	
	dom	51	k. XIX w.	-	-	-	-	-	-	ośmiorak w zespole podworskim
	dom	52	k. XIX w.	-	-	-	-	-	-	ośmiorak w zespole podworskim
	dom	52	k. XIX w.	-	-	-	-	-	-	ośmiorak w zespole podworskim
	rządźcówka	49	k. XIX w.	-	murowany	mieszkalna	prywatna	40/18	dobry	w zespole podworskim

	szkoła	32	p. XX w.	-	murowany	mieszkalna	prywatna	73/1	dobry	
	spichlerz	1	k. XIX w.	-	murowany	magazyn/ warsztat	państwowa	40/15	dobry	w zespole podworskim
	budynek gospodarczy		k. XIX w.	-	-	-	-	-	-	wielofunkcyjny w zespole podworskim
Piątkowo										
	żrebiętnik	2	4 ćw. XIX w.	-	murowany	mieszkalna	prywatna	78	-	
Pniewite										
	dwór	-	1 ćw. XX w.	-	murowany	mieszkalna	wyznaniowa	207/6	dobry	Zgromadzenie Sióstr Pasterek od Opatrzności Boskiej z siedzibą w Jabłonowie Pomorskim Placówka Opiekuńczo- Wychowawcza dla Dziewcząt
	dom	7	4 ćw. XIX w.	-	murowany	mieszkalna	wyznaniowa	-	dobry	w zespole podworskim dla pracowników folwarku
	dom	8	4 ćw. XIX w.	-	murowany	mieszkalna	PGR Zegartowice	-	dobry	w zespole podworskim dla pracowników folwarku
	dom	13	1 poł. XX w.	-	murowany	mieszkalna	prywatny	36	dobry	
	dom	51	4 ćw. XIX w.	-	-	-	-	-	-	czworak w zespole podworskim
	dom	9	4 ćw. XIX w.	-	-	-	-	-	-	czworak w zespole podworskim
	dom	71	p. XX w.	-	murowany	mieszkalna	prywatna	59/4 59/5	dobry	
	dom	-	p. XX w.	-	murowany	mieszkalna	prywatna	58	dobry	
	dom	54	4 ćw. XIX w.	-	murowany	mieszkalna	wyznaniowa	207/3		
	dom	89	4 ćw. XIX w.	-	murowany	mieszkalna	prywatna	215/1		
	dróżnicówka	53	2 ćw. XIX w.	-	murowana	mieszkalna	PKP/Skarb Państwa	183	dobry	

	piekarnia	6	4 ćw. XIX w.	-	murowana	pralnia	wyznaniowa	207/6	dobry	w zespole podworskim
	kuźnia		4 ćw. XIX w.							w zespole podworskim
	spichlerz, stajnia, obora	2	4 ćw. XIX w.	-	murowane	gospodarcza	wyznaniowa	207/9	dobry	w zespole podworskim
	chlewnia	3	4 ćw. XIX w.	-	murowana	gospodarcza	wyznaniowa	207/5	-	w zespole podworskim
	figura Chrystusa		po 1925 r.	-	-	-	-	-	-	w zespole podworskim
	cmentarz	-	2 poł. XIX w.	-	-	zamknięty w okresie między wojennym	państwowa	99	zły	ewangelicki pow. 0,33 ha, brak nagrobków
Strucfoń										
	szkoła	23	p. XX w.	-	murowana	mieszkalna	UG Lisewo	10	dobry	
	cmentarz	-	1 poł. XIX w.	-	-	zamknięty przed I wojną światową	-	37/3	zły	ewangelicki pow. 0,24 ha
Tytlewo										
	dwór	-	1 poł. XIX w.; XIX/XX w.	eklektyczny o formach renesanso- wych	murowany	od 1970 r. nieużytkowany	UG Lisewo	-	-	nie zachował się
Wierzbowo										
	dwór	1	k. XVIII w.; rozb. 2 poł. XIX w.	-	murowany	mieszkalna	prywatna	10/4	dobry	
	dwór	2	3 ćw. XIX w.	-	glinobite	nie użytkowany	prywatna	10/4	zły	trwała ruina

Źródło: WUOZ w Toruniu, Urząd Gminy w Lisewie

6.5. Dobra kultury współczesnej

Na terenie gminy Lisewo nie wyznacza się obiektów będących dobrami kultury współczesnej w rozumieniu Ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym z dnia 27 marca 2003 r. (Dz.U.2003.80.717).

6.6. Zagrożenia środowiska kulturowego

Zagrożeniem dla środowiska kulturowego jest:

- nie utrzymywanie w odpowiednim stanie obiektów lub zespołów obiektów zabytkowych o znacznych walorach, spowodowane między innymi poprzez:
 - brak odpowiednich środków;
 - brak uregulowań własnościowych;
 - brak świadomości społecznej dla potrzeby ochrony i zachowania obiektów zabytkowych;
 - zmiana stylu życia (likwidacja budownictwa ludowego, rozdrabnianie areалу rolnego);
 - systematyczny wzrost natężenia ruchu pojazdów i brak obwodnic wyprowadzających ruch samochodowy, zwłaszcza tranzytowy na zewnątrz zwartej zabudowy;

Fot.48. Malankowo – linie elektroenergetyczne

Źródło: fotografia własna 2011 r.

- zakłócanie harmonii w krajobrazie:
 - wprowadzanie obcej stylistycznie dla danego terenu architektury;

- wprowadzanie dysharmonijnych dominant krajobrazowych (linie elektroenergetyczne, stacje telefoniczne, wiatraki);

Fot.49. Malankowo – stacja telefoniczna

Źródło: fotografia własna 2011 r.

Fot.50. Kamlarki – wiatrak

Źródło: fotografia własna 2011 r.

- zagospodarowanie przestrzenne - niewłaściwe lokalizowanie obiektów kubaturowych i elementów infrastruktury, degradujących ekspozycję obiektów historycznych lub zakłócających łączność widokową i kompozycyjną pomiędzy obiektami zabytkowymi;
- naruszanie naturalnej rzeźby terenu;
- wzmożone procesy inwestycyjne oraz wykupywanie terenów rolnych i leśnych na inne cele.

Fot.51. Autostrada A1

Źródło: fotografia własna 2011 r.

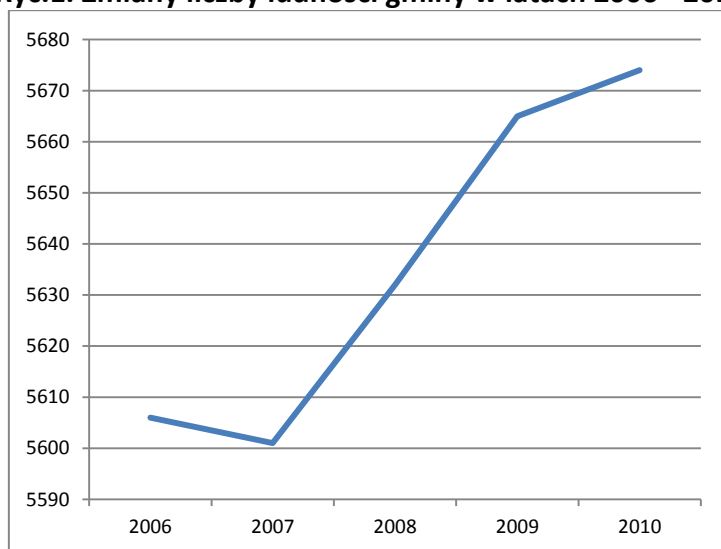
7. WARUNKI I JAKOŚĆ ŻYCIA MIESZKAŃCÓW

7.1. Ludność

7.1.1. Demografia

Gmina wykazuje niezwykle stabilną sytuację pod względem liczby ludności. W okresie 2006-2010 zmiany są niewielkie: liczba mieszkańców gminy wzrosła zaledwie o 68 osób, co daje przyrost na poziomie 1,2%. Największy przyrost nastąpił w okresie 2007-2009 (64 osoby), w roku ostatnim zauważa się spowolnienie. Porównując dane gminne z danymi powiatu chełmińskiego wynika, że podobna sytuacja dotyczy również powiatu ogółem, którego ludność zwiększyła się zaledwie o 0,2%.

Ryc.1. Zmiany liczby ludności gminy w latach 2006 - 2010

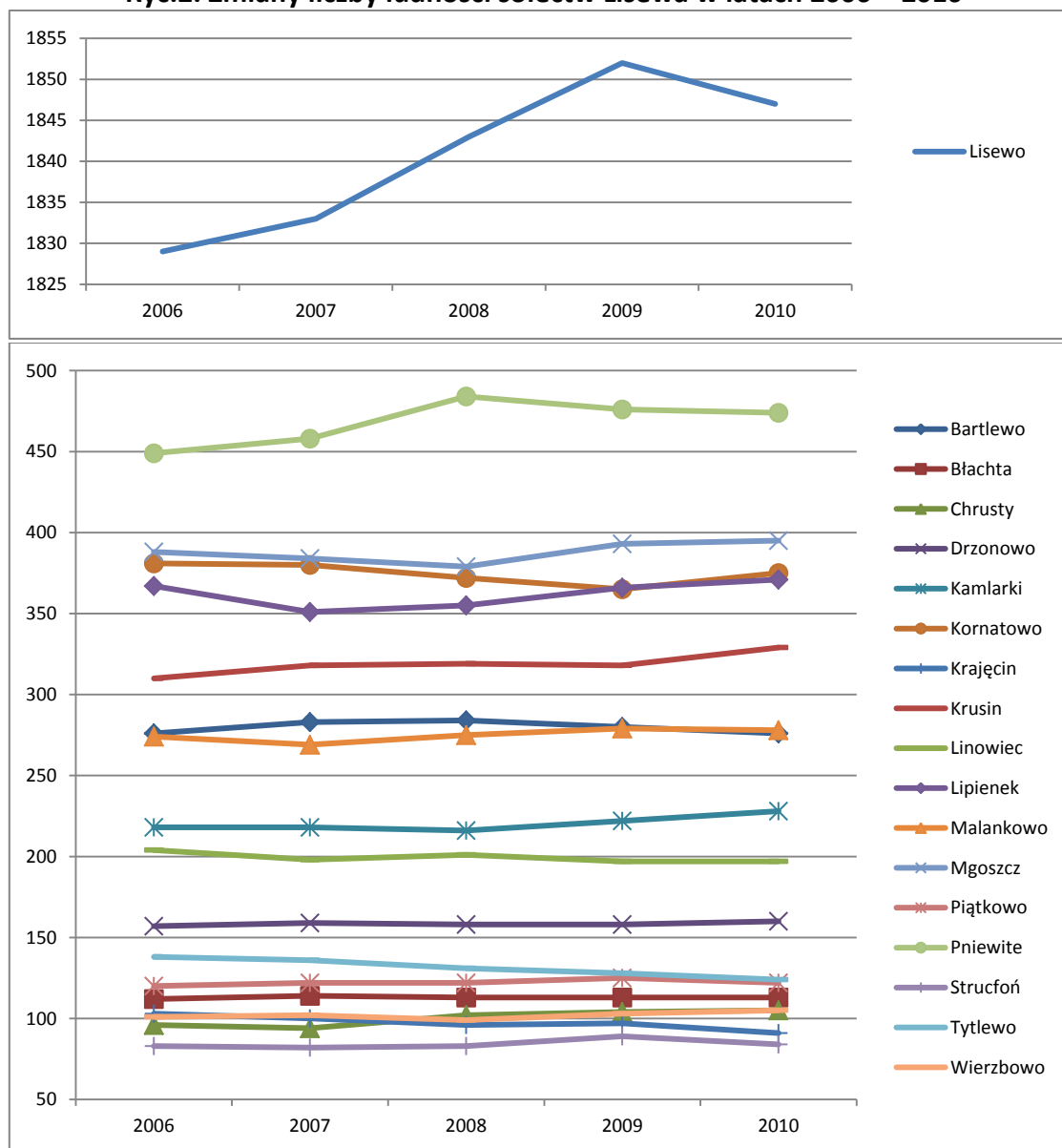

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych gminnych

W układzie wewnętrznym, gmina wykazuje niewielkie wewnętrzne zróżnicowania i stabilną sytuację demograficzną. Największym skupiskiem ludności jest wieś Lisewo, którą zamieszkiwało w 2010 r. 1847 osób. Poza największym i dominującym ludnościowo Lisewem, najliczniej zamieszkiwanymi wsiami było Pniewite (474 osoby) oraz Mgoszcz (395 osób). Najmniejszą liczbę ludności posiadały sołectwa: Krajęcín (91 osób) i Strucfoń (84 osoby). W badanym okresie cztery sołectwa zanotowały spadek liczby ludności (Krajęcín, Tytlewo, Linowiec, Kornatowo), trzynaście sołectw zanotowało wzrost (Błachta, Lisewo, Lipienek, Strucfoń, Malankowo, Piątkowo, Mgoszcz, Drzonowo, Wierzbowo, Kamlarki, Pniewite, Krusin, Chrusty), jedno nie zmieniło swojej liczby ludności (Bartlewo). Największy przyrost

liczby mieszkańców wystąpił w Chrustach (9 osób), największy spadek w Krajęcinie (12 osób) i Tytlewie (14 osób).

Ryc.2. Zmiany liczby ludności sołectw Lisewa w latach 2006 – 2010

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych gminnych

Sołectwem o najmniejszym potencjale demograficznym jest Krajęcín, który posiada niemal najmniejszą liczbę ludności i równocześnie liczba ta nadal spada, natomiast największy potencjał (poza Lisewem) wykazuje Pniewite z największą liczbą ludności i jednym z największych przyrostów.

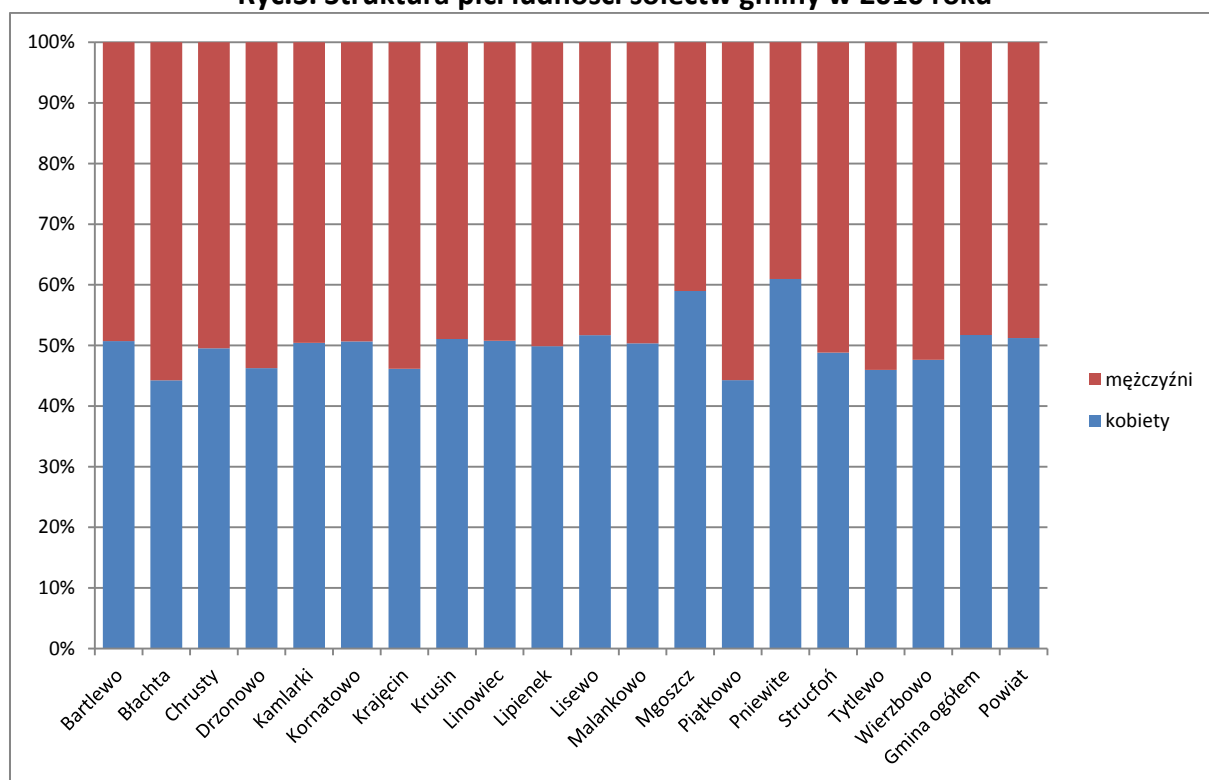
Struktura płci gminy w 2010 r. wykazuje typową nieznaczną przewagę liczby kobiet nad liczbą mężczyzn i struktura ta odpowiada strukturze powiatu chełmińskiego – przewaga

liczby kobiet nad liczbą mężczyzn wyniosła 97 osób (51,7% kobiet i 48,3% mężczyzn; w powiecie 51,2% kobiet i 48,8% mężczyzn).

W układzie wewnętrznym, przewagę liczby kobiet nad mężczyznami wykazują: Bartlewo, Błachta, Chrusty, Drzonowo, Kamlarki, Kornatowo, Krajęcín, Krusin, Linowiec, Lipienek, Lisewo, Malankowo, Mgoszcz, Piątkowo i Pniewite. Sytuację odmienną od typowej dla gminy i powiatu, tj. przewagę ludnościową mężczyzn, wykazują: Błachta, Chrusty, Drzonowo, Kamlarki, Kornatowo, Krajęcín, Krusin, Linowiec, Lipienek, Lisewo, Malankowo, Mgoszcz, Piątkowo, Pniewite, Strucfoń, Tytlewo oraz Wierzbowo.

Wsiami o najbardziej nietypowej i zaburzonej strukturze płci są: Pniewite i Mgoszcz, w których odsetek kobiet jest zdecydowanie największy i odmienny od reszty gminy (odpowiednio 61,0% kobiet i 39,0% mężczyzn i 59% kobiet i 41% mężczyzn) oraz Błachta i Piątkowo, w których odsetek mężczyzn przeważa nad odsetkiem kobiet (odpowiednio 44,2% kobiet i 55,8% mężczyzn i 44,3% kobiet i 55,7% mężczyzn).

Ryc.3. Struktura płci ludności sołectw gminy w 2010 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych gminnych, Bank Danych Lokalnych

W okresie 2006-2010 największy wzrost udziału liczby kobiet w ludności sołectwa ogółem odnotowano w Chrustach (o 13%) i Pniewitem (o 12%), natomiast największy spadek

odnotowano w Krajęcinnie (o 16%). W przypadku udziału mężczyzn, najbardziej zwiększył się w Mgoszczu (o 8,7%), natomiast najbardziej zmniejszył się w Tytlewie (o 10,7%).

Analiza struktury wieku ludności gminy została dokonana dla nietypowych grup wiekowych. Wynika to z faktu, iż dane dostępne w podziale na poszczególne sołectwa były dostępne tylko w takich agregatach wiekowych.

Dla gminy ogółem, udział poszczególnych grup wiekowych w roku 2010 przedstawiał się następująco: grupa 0-26 lat 37,4%; grupa 27-65 lat 52,3% oraz grupa 66+ 10,3%. W ujęciu dynamicznym, w latach 2006-2010, zauważalny jest w gminie spadek udziału liczby ludności w wieku 0-26 lat (o 2,9%) i wzrost udziału grupy w wieku 27-65 lat (o 3,4%), natomiast udział ludności najstarszej w wieku 66 lat i więcej jest niemal niezmienny (wzrost o 0,5%).

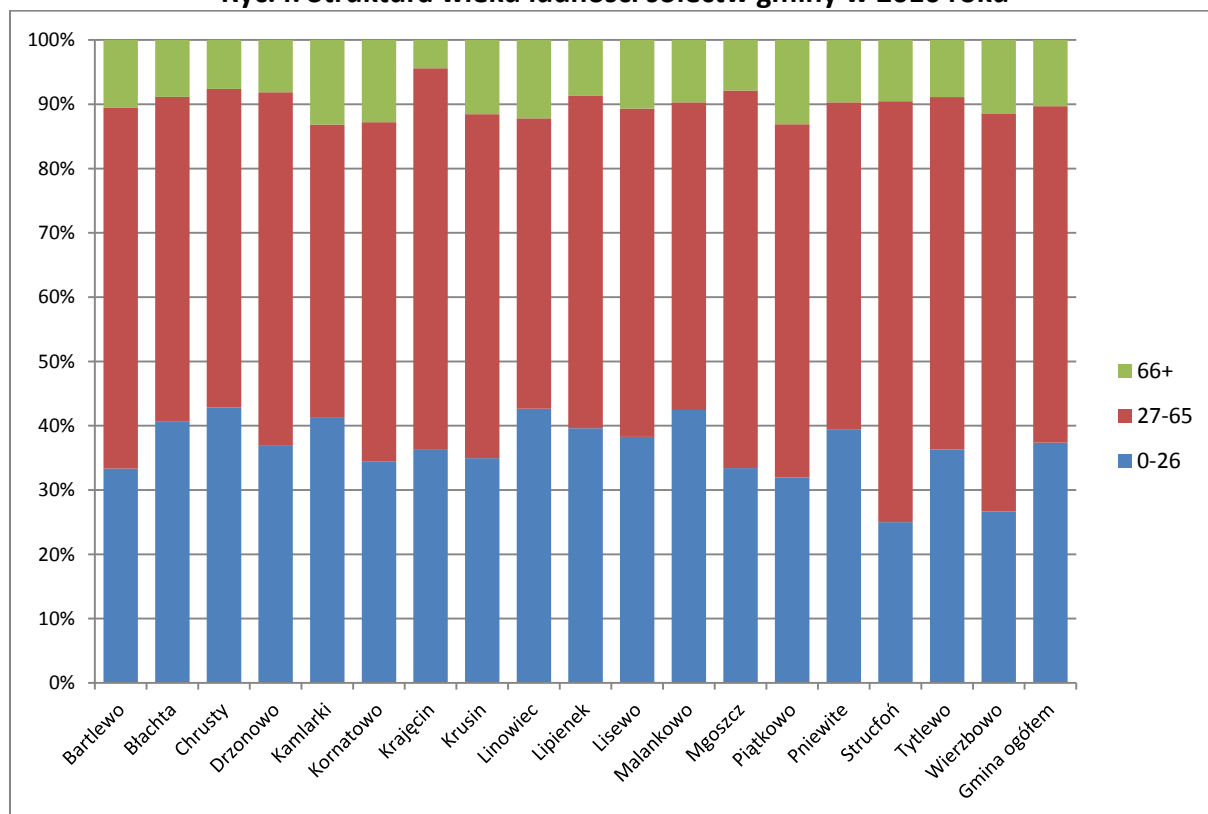
Tab.12. Liczba ludności sołectw Lisewa i jej dynamika

Sołectwo	Liczba ludności ogółem						Liczba kobiet						Liczba mężczyzn					
	2006	2007	2008	2009	2010	[2006 = 100%]	2006	2007	2008	2009	2010	[2006 = 100%]	2006	2007	2008	2009	2010	[2006 = 100%]
Bartlewo	276	283	284	280	276	100,0	144	146	145	144	140	97,2	132	137	139	136	136	103,0
Błachta	112	114	113	113	113	100,9	47	49	49	49	50	106,4	65	65	64	64	63	96,9
Chrusty	96	94	102	104	105	109,4	46	45	48	50	52	113,0	50	49	54	54	53	106,0
Drzonowo	157	159	158	158	160	101,9	76	76	72	73	74	97,4	81	83	86	85	86	106,2
Kamlarki	218	218	216	222	228	104,6	110	107	106	111	115	104,5	108	111	110	111	113	104,6
Kornatowo	381	380	372	365	375	98,4	200	199	194	189	190	95,0	181	181	178	176	185	102,2
Krajęcín	103	100	96	97	91	88,3	50	48	47	47	42	84,0	53	52	49	50	49	92,5
Krusin	310	318	319	318	329	106,1	154	159	160	160	168	109,1	156	159	159	158	161	103,2
Linowiec	204	198	201	197	197	96,6	100	98	101	100	100	100,0	104	100	100	97	97	93,3
Lipienek	367	351	355	366	371	101,1	184	177	179	184	185	100,5	183	174	176	182	186	101,6
Lisewo	1829	1833	1843	1852	1847	101,0	932	938	946	958	955	102,5	900	895	897	894	892	99,1
Malankowo	274	269	275	279	278	101,5	135	134	137	141	140	103,7	139	135	138	138	138	99,3
Mgoszcz	388	384	379	393	395	101,8	240	234	228	234	233	97,1	149	150	151	159	162	108,7
Piątkowo	120	122	122	125	122	101,7	54	54	53	54	54	100,0	66	68	69	71	68	103,0
Pniewite	449	458	484	476	474	105,6	258	269	293	287	289	112,0	191	189	191	189	185	96,9
Strucfoń	83	82	83	89	84	101,2	42	40	40	43	41	97,6	41	42	43	46	43	104,9
Tytlewo	138	136	131	128	124	89,9	63	63	62	58	57	90,5	75	73	69	70	67	89,3
Wierzbowo	101	102	99	103	105	104,0	49	50	49	49	50	102,0	52	52	50	54	55	105,8
Gmina ogółem	5606	5601	5632	5665	5674	101,2	2884	2886	2909	2931	2935	101,8	2726	2715	2723	2734	2739	100,5
Powiat	51375	51412	51477	51456	51503	100,2	26337	26362	26373	26365	26375	100,1	25038	25050	25104	25091	25128	100,4

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych gminnych, Bank Danych Lokalnych

Strukturę ocenia się jako prawidłową i dającą gminie odpowiedni potencjał demograficzny do dalszego rozwoju – zdecydowanie największy udział ma ludność w wieku aktywności zawodowej, natomiast ludność w wieku wykraczającym poza aktywność zawodową stanowi wyraźną mniejszość w gminie.

Ryc.4. Struktura wieku ludności sołectw gminy w 2010 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych gminnych

Sołectwem, w którym udział ludności w wieku 0-26 jest największy, są: Chrusty, Linowiec i Malankowo (udział ten wyniósł odpowiednio 42,9%, 42,6% i 42,4%). Strucfoń jest sołectwem, w którym odnotowano największy udział grupy wiekowej 27-65, wynoszący 65,5%, natomiast Kamlarki i Piątkowo są sołectwami o największym udziale ludności najstarszej (odpowiednio 13,2% i 13,1%).

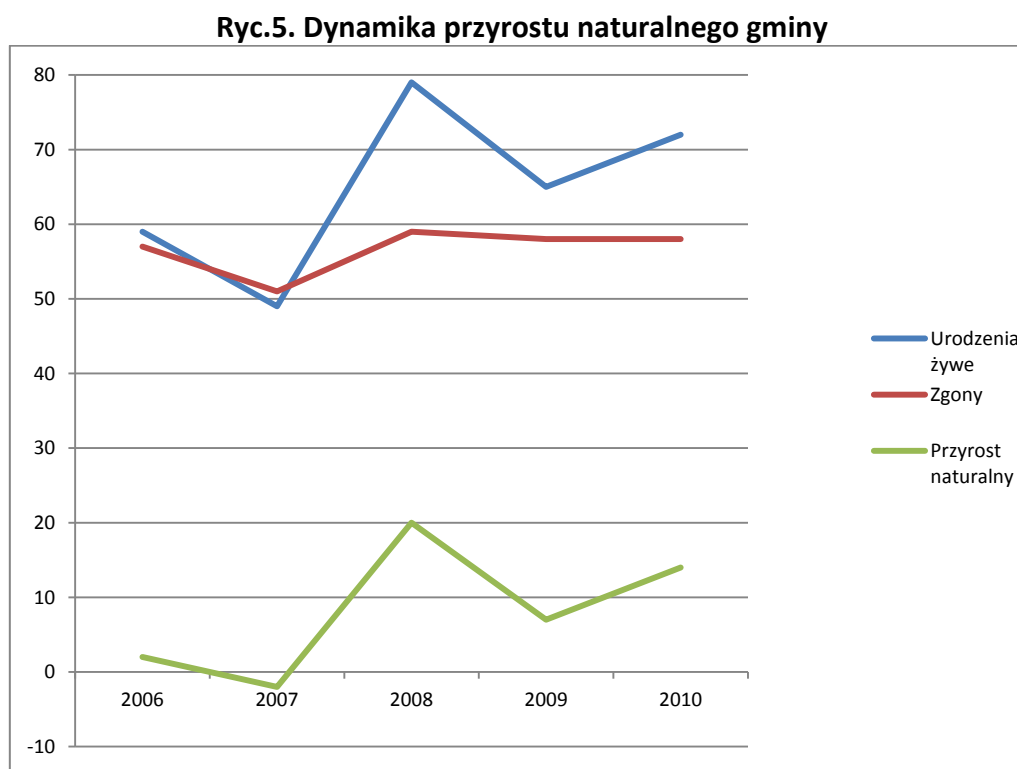
Sytuacja gminy pod względem ruchu naturalnego jest korzystna. W niemal wszystkich badanych latach przyrost naturalny osiągał wartości dodatnie, oznaczające przewagę liczby urodzin żywych nad liczbą zgonów – tylko w roku 2007 wskaźnik osiągnął niewielką wartość ujemną (-2).

Tab.13. Grupy wiekowe sołectw Lisewa i ich dynamika

Sołectwo	0-26						27-65						66 +					
	2006	2007	2008	2009	2010	[2006 = 100%]	2006	2007	2008	2009	2010	[2006 = 100%]	2006	2007	2008	2009	2010	[2006 = 100%]
Bartlewo	103	104	99	98	92	89,3	145	149	156	153	155	106,9	28	30	29	29	29	103,6
Błachta	49	50	47	46	46	93,9	56	57	58	58	57	101,8	7	7	8	9	10	142,9
Chrusty	49	45	49	49	45	91,8	40	42	45	48	52	130,0	7	7	8	7	8	114,3
Drzonowo	65	64	62	60	59	90,8	73	76	81	83	88	120,5	19	19	15	15	13	68,4
Kamlarki	99	97	90	93	94	94,9	88	91	98	100	104	118,2	31	30	28	28	30	96,8
Kornatowo	146	140	133	125	129	88,4	189	193	191	192	198	104,8	46	47	48	48	48	104,3
Krajęcín	40	40	39	40	33	82,5	55	52	52	52	54	98,2	8	8	5	5	4	50,0
Krusin	117	118	116	115	115	98,3	162	166	168	168	176	108,6	31	34	35	35	38	122,6
Linowiec	83	80	83	81	84	101,2	87	87	89	90	89	102,3	34	31	29	26	24	70,6
Lipienek	139	132	138	143	147	105,8	195	188	185	187	192	98,5	33	31	32	36	32	97,0
Lisewo	749	745	737	719	707	94,4	878	886	910	921	943	107,4	202	202	195	207	197	97,5
Malankowo	124	116	117	121	118	95,2	118	121	128	131	133	112,7	32	32	30	27	27	84,4
Mgoszcz	144	137	128	133	132	91,7	209	214	220	230	232	111,0	35	33	32	31	31	88,6
Piątkowo	45	44	42	42	39	86,7	61	65	65	66	67	109,8	14	13	15	17	16	114,3
Pniewite	192	195	211	198	187	97,4	210	216	225	230	241	114,8	47	47	48	48	46	97,9
Strucoń	23	21	22	22	21	91,3	45	48	51	57	55	122,2	15	13	10	10	8	53,3
Tytlewo	61	58	55	51	45	73,8	67	68	66	67	68	101,5	10	10	10	10	11	110,0
Wierzbowo	30	31	25	28	28	93,3	62	63	63	64	65	104,8	9	8	11	11	12	133,3
Gmina ogółem	2258	2217	2193	2164	2121	93,9	2740	2782	2851	2897	2969	108,4	608	602	588	599	584	96,1

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych gminnych

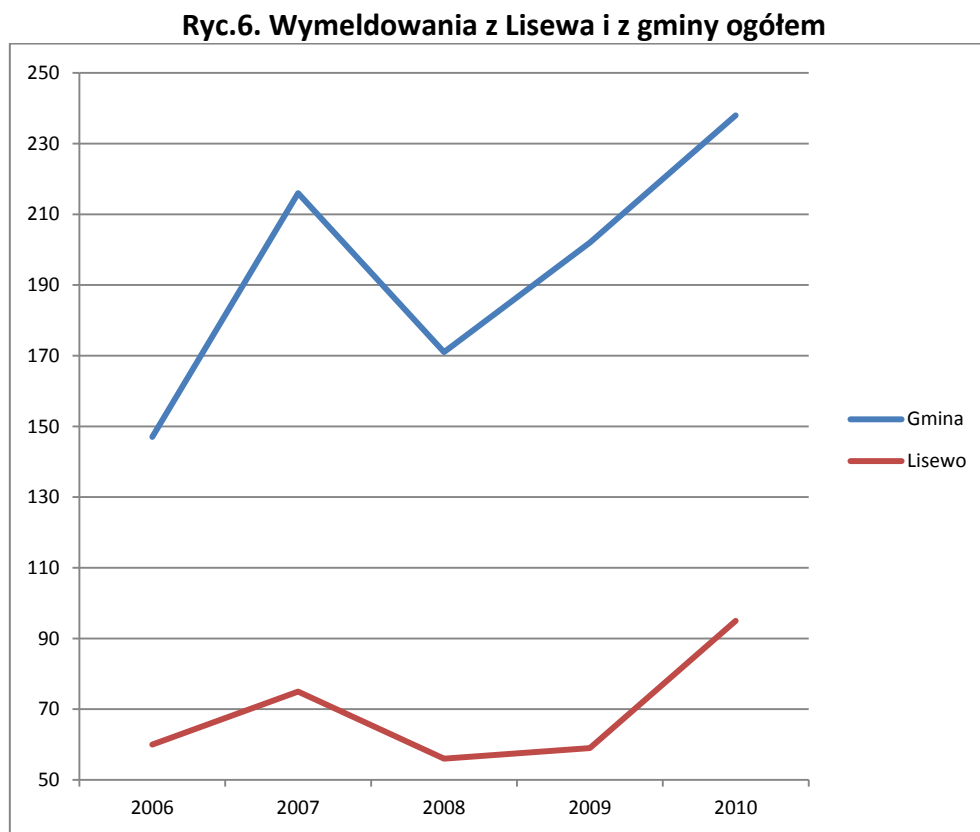
W 2008 r. przyrost naturalny był najwyższy, na poziomie +20. W kolejnym roku doszło do znacznego spadku wskaźnika (do +7), jednak 2010 r. to kolejny wzrost (+14) – zmiany te są kształtowane przez wahania liczby urodzeń, bowiem od roku 2008 liczba zgonów jest niemal stała. Dynamika wskazuje na 22% wzrost liczby urodzeń żywych i zaledwie 1,8% wzrost liczby zgonów. W bezpośrednim związku w tymi wartościami jest liczba zawieranych małżeństw. Liczba ta w badanym okresie rosła, osiągając największą wartość w roku 2009 (62 zawarte małżeństwa). Rozkład wartości wskaźnika przyrostu naturalnego pomiędzy sołectwami jest równomierny – żadne z nich nie odznacza się dużymi wartościami dodatnimi czy ujemnymi. Pod względem liczby urodzeń żywych, liczby zgonów i liczby zawartych małżeństw bardzo wyraźnie przeważa Lisewo, co wynika z jego potencjału ludnościowego.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych gminnych

Poza Lisewem, na tle innych wyróżniają się też następujące sołectwa: Bartlewo, Kornatowo, Lipienek i Pniewite pod względem dużej liczby urodzeń; Mgoszcz, Lipienek i Kornatowo pod względem dużej liczby zgonów; Lipienek, Kornatowo, Krusin i Mgoszcz pod względem dużej liczby zawieranych małżeństw. Z danych wynika, że Kornatowo i Lipienek są sołectwami najbardziej dynamicznymi, w których sytuacja demograficzna ulega największym zmianom. Pozostałe sołectwa wykazują zbliżone do siebie, niewielkie wartości danej cechy.

Mniej korzystny obraz gminy wyłania się z analizy liczby osób wymeldowujących się w kierunku zewnętrznym, poza gminę (cel migracji nie został określony, wartości dotyczą zarówno migracji do sąsiedniej gminy, innego województwa jak również innych krajów).

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych gminnych

W okresie 2006-2010 liczba wymeldowań wzrosła o 61%. Tylko w roku 2008 zanotowano spadek tej liczby, w pozostałych latach liczba osób opuszczających gminę wciąż się zwiększała, by w roku 2010 osiągnąć najwyższą wartość 238 osób. Taka charakterystyka gminy jest odmienna od tendencji zachodzącej w powiecie chełmińskim, w którym liczba osób wyjeżdżających poza jego granice maleje.

Wartość ta jest głównie kształtowana przez najliczniej zamieszkałe Lisewo – krzywa zmian w całej gminie pokrywa się niemal całkowicie z krzywą dla Lisewa. W latach 2006-2010 z Lisewa wymeldowało się łącznie 345 osób i zanotowano wzrost tej migracji o 58%. Drugim sołectwem odznaczającym się dużą liczbą osób wymeldowujących się, jest Pniewite – liczba ta wyniosła łącznie 112 osób. Wśród sołectw, których problem ten nie dotyczy, znajdują się: Błachta, Krajęcín, Piątkowo, Strucoń, Tytlewo i Wierzbowo (wartości w zakresie 14-17 osób w ciągu 5 lat).

Wnioski:

- Sytuacja demograficzna gminy jest stabilna.
- Stan i struktura ludności gminy jest typowa i poprawna.
- Zdecydowanie największy potencjał demograficzny znajduje się w Lisewie, które pod względem ludnościowym dominuje w całej gminie.
- Sołectwem, w którym obserwuje się korzystne zmiany, kreujące jego silną pozycję (po Lisewie) jest Pniewite.
- Niepokojącym zjawiskiem jest duża i rosnąca liczba osób wymeldowujących się z gminy.
- Pod względem demograficznym, gmina nie wykazuje jakichkolwiek cech gminy będącej pod wpływem silnego ośrodka miejskiego (tworzenie strefy podmiejskiej).

Tab.14. Ruch naturalny i migracje na zewnątrz sołectw Lisewa

Sołectwo	Urodzenia żywe					Zgony					Przyrost naturalny					Małżeństwa					Wymeldowania				
	2006	2007	2008	2009	2010	2006	2007	2008	2009	2010	2006	2007	2008	2009	2010	2006	2007	2008	2009	2010	2006	2007	2008	2009	2010
Bartlewo	6	5	4	3	4	3	0	1	6	2	3	5	3	-3	2	2	0	3	1	0	11	8	2	3	10
Błachta	1	1	0	1	1	0	2	0	0	2	1	-1	0	1	-1	2	0	1	0	1	1	7	0	4	2
Chrusty	2	0	5	1	3	1	1	0	1	1	1	-1	5	0	2	3	4	2	1	1	3	1	8	3	5
Drzonowo	0	0	0	2	3	1	0	2	1	2	-1	0	-2	1	1	1	1	2	3	2	1	5	7	2	6
Kamlarki	3	3	1	2	4	0	1	3	1	0	3	2	-2	1	4	1	2	2	2	4	7	4	4	9	7
Kornatowo	4	2	7	6	5	5	3	4	5	2	-1	-1	3	1	3	3	0	7	6	4	9	8	16	8	13
Krajęcín	3	1	1	1	1	2	2	3	2	0	1	-1	-2	-1	1	0	1	0	1	0	3	6	4	1	2
Krusin	2	1	3	5	1	3	0	3	4	4	-1	1	0	1	-3	2	1	4	7	5	7	14	5	7	19
Linowiec	1	0	4	4	2	1	4	3	3	4	0	-4	1	1	-2	0	2	1	2	3	3	4	9	10	6
Lipienek	4	1	6	8	6	2	4	3	4	5	2	-3	3	4	1	3	6	6	5	4	8	10	9	21	16
Lisewo	22	13	29	17	26	23	17	21	13	20	-1	-4	8	4	6	10	19	13	20	14	60	75	56	59	95
Malankowo	3	6	5	3	3	1	2	2	5	1	2	4	3	-2	2	2	2	3	1	1	5	13	9	15	7
Mgoszcz	3	6	2	1	7	4	6	4	7	5	-1	0	-2	-6	2	3	3	3	7	3	11	16	2	28	11
Piątkowo	0	1	2	0	1	2	0	1	0	4	-2	1	1	0	-3	0	2	1	0	1	2	3	6	3	3
Pniewite	2	5	7	8	3	3	3	3	3	5	-1	2	4	5	-2	1	3	2	4	2	13	31	26	25	17
Strucfoń	0	0	2	1	1	3	2	3	1	1	-3	-2	-1	0	0	1	1	0	1	1	0	4	4	1	7
Tytlewo	2	3	1	1	0	2	1	2	0	0	0	2	-1	1	0	0	1	1	0	1	1	6	2	2	3
Wierzbowo	1	1	0	1	1	1	3	1	2	0	0	-2	-1	-1	1	0	0	2	1	1	2	1	2	1	9
Gmina ogółem	59	49	79	65	72	57	51	59	58	58	2	-2	20	7	14	34	48	53	62	48	147	216	171	202	238
Powiat	530	578	649	639	623	509	536	477	518	503	21	42	172	121	120	312	375	379	397	315	885	785	600	612	650

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych gminnych, Bank Danych Lokalnych

7.1.2. Prognoza demograficzna

Prognozowanie zmian demograficznych jest procesem niezwykle trudnym, wymaga bowiem zastosowania skomplikowanej metodologii, wymagającej dużej liczby danych wejściowych. Elementami, które kształtują liczbę ludności jednostki samorządu lokalnego jest ruch naturalny, saldo migracji, dzietność kobiet, mobilność ludności, starzenie się ludności, przesunięcia pomiędzy grupami wiekowymi, procesy globalne i ich przełożenie na poziom lokalny i in. Prognoza demograficzna wymaga więc przewidzenia zmian zachodzących w tych zjawiskach i odniesienia ich do istniejącej liczby ludności. Podstawowym założeniem jest jednak to, że obserwowane w latach ubiegłych tendencje utrzymają się w latach przyszłych. Z tego powodu każda prognoza z założenia obarczona jest błędem, bowiem tendencje te mogą zostać zmienione.

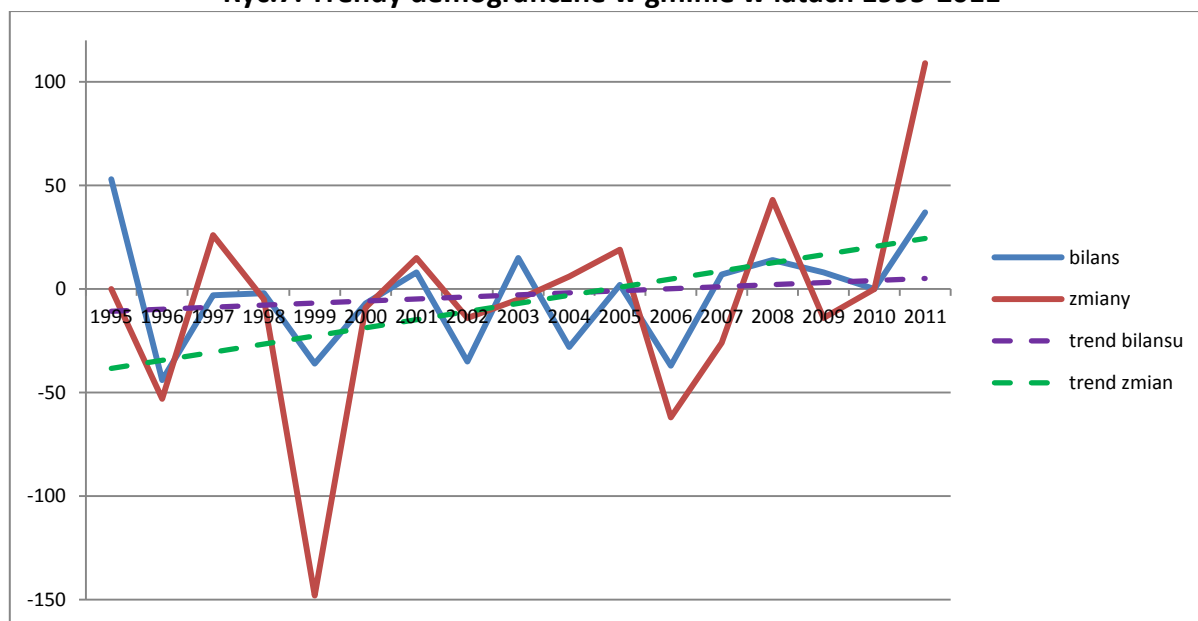
Tab.15. Bilans ludnościowy

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
przyrost naturalny	16	7	39	10	-16	-8	25	11	5	3	12	-6	3	21	9	21	34
saldo migracji wew.	37	-51	-42	-12	-19	7	-16	-46	4	-30	-6	-11	4	-7	-4	-23	2
saldo migracji zagr.	0	0	0	0	-1	-6	-1	0	6	-1	-4	-20	0	0	3	2	1
bilans	53	-44	-3	-2	-36	-7	8	-35	15	-28	2	-37	7	14	8	0	37
liczba ludności	5449	5396	5422	5417	5269	5260	5275	5261	5256	5262	5281	5219	5193	5236	5222	5222	5331
zmiany liczby ludności	0	-53	26	-5	-148	-9	15	-14	-5	6	19	-62	-26	43	-14	0	109

Źródło: Bank Danych Lokalnych

Dla Lisewa wykonano uproszczoną prognozę, opartą o zaobserwowane zmiany w ruchu naturalnym oraz w migracjach wewnętrznych i zewnętrznych i wykazywanych w nich tendencjach w okresie ostatnich 17 lat (1995-2011). Bilans demograficzny, wynikający ze zmian w ruchu naturalnym i migracji gminy okazał się być bardzo zmiennym w badanym okresie czasu - podlegał ciągłym fluktuacjom. Analiza trendu tych zmian wskazała jednak, że uwzględnione w analizie czynniki wpływają na nieznaczny wzrost liczby ludności gminy w przebiegu czasu.

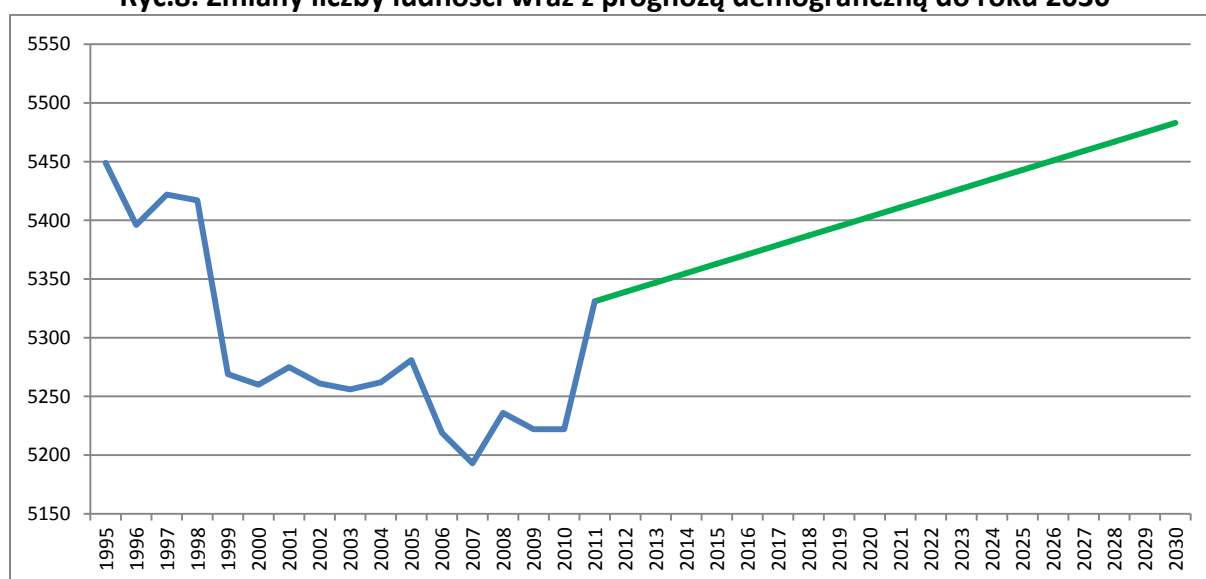
Ryc.7. Trendy demograficzne w gminie w latach 1995-2011

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych

Zmiany liczby ludności w danym roku, odniesione do roku poprzedniego ($\text{rok}_{n+1} - \text{rok}_n$), pozwoliły na wyznaczenie krzywej corocznych zmiany liczby ludności. Tak jak zmiany w bilansie, także i ta cecha wykazała bardzo dużą zmienność w okresie ostatnich 17 lat. Widoczna jest również silna relacja pomiędzy bilansem a kształtowaniem się corocznych zmian – oba przebiegi wykazują bardzo zbliżony kształt (wzrosty i spadki). Trend corocznych zmian również wskazał na stały wzrost liczby ludności gminy, co więcej – wzrost ten jest większy.

Ryc.8. Zmiany liczby ludności wraz z prognozą demograficzną do roku 2030

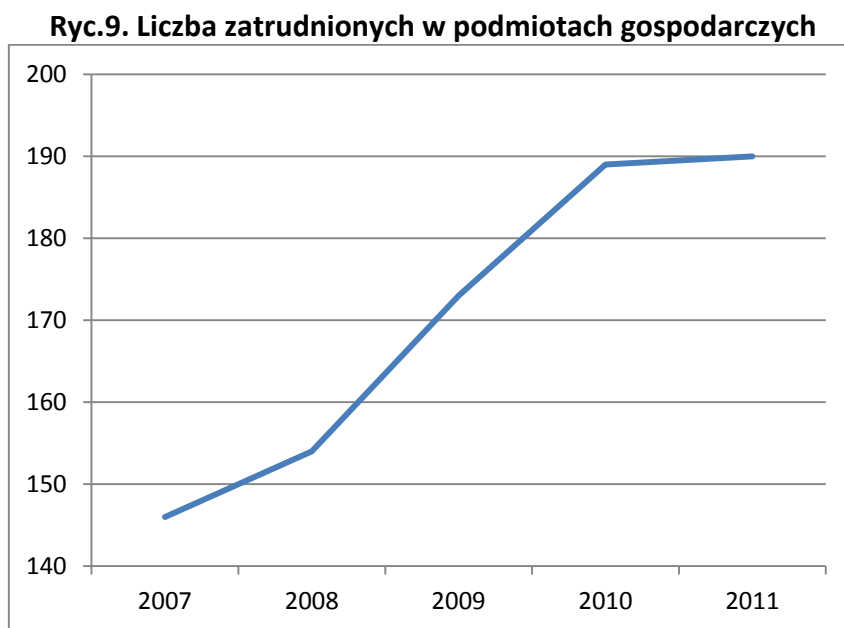

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych

Wnioski dostarczone przez powyższe analizy pozwoliły na sporządzenie uproszczonej prognozy liczby ludności gminy. Głównym założeniem jest stałość trendów wykazywanych przez ludność gminy w ostatnich 17 latach oraz ich transpozycja na lata przyszłe – oznaczało to założenie stałego wzrostu liczby ludności co roku o 8 osób. Na tej podstawie prognozuje się, że w roku 2015 ludność Lisewa będzie wynosić 5363 osób, w roku 2020 5403 osoby a w roku 2030 - 5483 osoby i osiągnie wartość wyższą niż w pierwszym roku analiz 1995.

7.2. Działalność gospodarcza i rolnictwo

Działalność gospodarcza skupiona w podmiotach gospodarczych zlokalizowanych na terenie gminy wykazuje pozytywne zmiany w zakresie liczby zatrudnionych. W okresie 2007-2011 liczba ta wzrosła z 146 do 190 osób, czyli o 30%. Wskazuje to na dobrą kondycję przedsiębiorstw i powiększanie ich działalności. Należy zaznaczyć, że w ostatnim analizowanym roku widoczne jest gwałtowne zatrzymanie tej korzystnej tendencji.

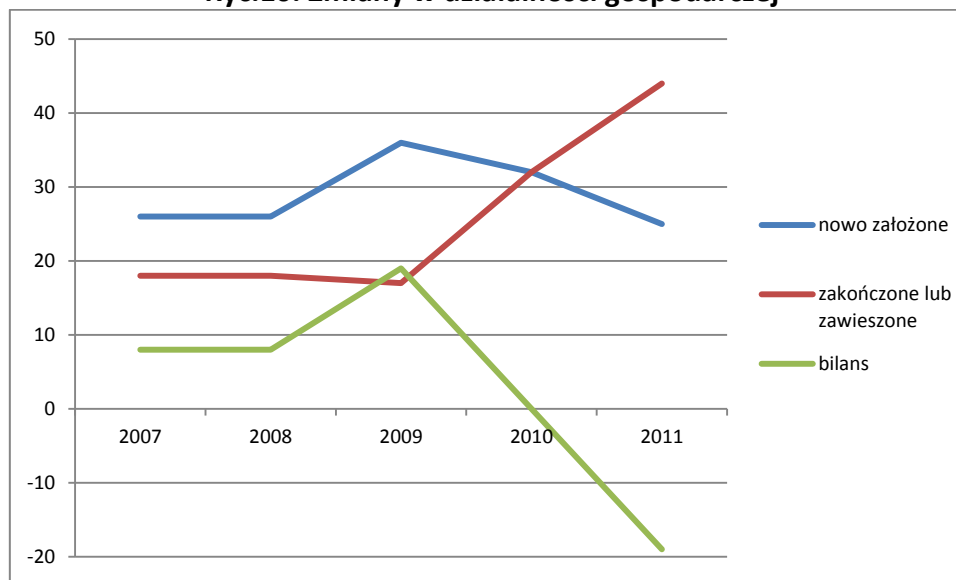

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych gminnych

Potwierdzeniem tego załamania rozwoju gospodarczego jest analiza porównawcza liczby nowo zarejestrowanych podmiotów i liczby podmiotów wyrejestrowanych bądź o statusie zawieszonej działalności. Od roku 2009 obserwuje się stały spadek liczby zakładanych działalności i równocześnie stały wzrost liczby zakończenia bądź zawieszenia działalności gospodarczej. W efekcie saldo w roku 2010 wyniosło 0, a w roku następnym już -

19, co oznacza zmniejszenie liczby aktywnych podmiotów gospodarczych działających na terenie gminy o 19 podmiotów. Najmniej korzystna sytuacja wystąpiła w Lisewie, w którym zarejestrowano 10 nowych podmiotów a zamknięto lub zawieszono aż 25.

Ryc.10. Zmiany w działalności gospodarczej

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych gminnych

Różnorodność sekcji PKD podmiotów gospodarczych w poszczególnych sołectwach gminy przedstawia się następująco:

- Lisewo – G, F, M, C, A, H, S, K, Q, P, J;
- Pniewite – C, Q, F, G, J, H;
- Lipienek – A, H, F, Q, G, C;
- Malankowo – G, F, P, H, B;
- Kornatowo – G, K, Q, F, S;
- Krusin – G, M, F, H, P;
- Tytlewo – H, D, F, C;
- Mgoszcz – S, H, F, G;
- Drzonowo – F, I, G;
- Kamlarki – G, A, J;
- Linowiec – Q, F, C;
- Bartlewo - G, C;
- Błachta – H, G;
- Krajęcín – Q, F;
- Piątkowo – F, G;
- Strucfoń – M, C;
- Wierzbowo – G, L;
- Chrusty – H.

Tab.16. Podmioty gospodarcze sołectw Lisewa

Sołectwo	Zatrudnienie w podmiotach						Nowo założone					Zakończona i zawieszona działalność				
	2007	2008	2009	2010	2011	[2007 = 100%]	2007	2008	2009	2010	2011	2007	2008	2009	2010	2011
Bartlewo	2	2	3	5	5	250,0	0	0	1	3	0	0	0	0	1	0
Błachta	1	1	1	1	2	200,0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0
Chrusty	1	1	1	1	1	100,0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0
Drzonowo	2	3	5	5	3	150,0	1	1	2	1	0	0	0	0	1	2
Kamlarki	3	3	5	5	5	166,7	0	0	2	0	1	0	0	0	0	1
Kornatowo	12	13	18	18	19	158,3	1	1	5	1	2	0	0	0	1	2
Krajęcín	1	1	3	3	2	200,0	1	1	3	2	0	1	1	1	2	1
Krusin	14	13	10	11	11	78,6	2	2	0	1	0	3	3	3	1	1
Linowiec	4	5	5	6	4	100,0	1	1	0	1	0	0	0	0	1	2
Lipienek	4	4	4	7	7	175,0	0	0	3	3	1	0	0	3	0	1
Lisewo	74	73	83	88	86	116,2	11	10	14	13	10	11	11	4	21	25
Malankowo	7	8	8	7	7	100,0	1	1	1	0	1	0	0	1	1	1
Mgoszcz	4	7	5	9	9	275,0	3	4	0	4	4	1	1	2	0	3
Piątkowo	1	1	1	2	2	200,0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	1
Pniewite	8	9	12	12	15	187,5	3	3	3	2	3	1	1	1	2	2
Strucfoń	2	2	2	2	2	100,0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Tytlewo	4	3	3	3	4	100,0	0	0	2	0	1	1	1	2	0	2
Wierzbowo	2	4	4	4	4	200,0	2	2	0	0	0	0	0	0	0	0
Gmina ogółem	146	154	173	189	190	130,1	26	26	36	32	25	18	18	17	32	44

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych gminnych

Najbardziej zróżnicowaną ofertę gospodarczą zanotowano w Lisewie, które jest niepodważalnym centrum gospodarczym gminy, zatrudniającym największą liczbę osób (86). Funkcjonuje tutaj dobrze wykształcona sieć sklepów, zakładów usługowych, stacje benzynowe, stacja diagnostyki pojazdów, punkty złomowania, punkty obsługi rolnictwa, kwiaciarnie, cukiernia, apteki i wiele innych. Kolejne pozycje pod względem liczby zatrudnionych zajmują Kornatowo (19 osób) i Pniewite (15 osób). Z trójki najbardziej rozwiniętych gospodarczo sołectw, Pniewite wykazuje największą dynamikę wzrostu zatrudnienia w okresie 2007-2011 (wzrost o 87,5%). Najślabiej rozwiniętym gospodarczo sołectwem są zdecydowanie Chrusty, wykazujące przez cały badany okres najniższą liczbę zatrudnionych (jednoosobowa działalność gospodarcza).

Najliczniej reprezentowanymi sekcjami PKD są: „handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle” (podmioty z tej sekcji zlokalizowane są w 13 sołectwach), „budownictwo” (w 12 sołectwach) i „transport i

gospodarka magazynowa” (w 9 sołectwach). Najmniej licznie reprezentowane są sekcje: „działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi” (1 sołectwo) i „działalność finansowa i ubezpieczeniowa” (2 sołectwa). Największymi podmiotami gospodarczymi na terenie gminy są: Spółdzielnia Mleczarska w Lisewie, Zakład Mięсны – Kazimierz Ritter (ubojnia z masarnią) w Lisewie, ferma drobiu w Lisewie, piekarnia Kazimierz Sankiewicz w Lisewie, piekarnia G.S. Lisewo, wytwórnia wyrobów z włókien poliestrowych w Kornatowie, przetwórnica odpadów w Kornatowie, magazyny zbożowe AMPOL-MEROL w Kornatowie oraz bazy handlowe G.S. Lisewo.

Tab.17. Struktura wykorzystania użytków rolnych w 2010 r.

użytki rolne ogółem		pod zasiewami		grunty ugorowane		sady ogółem		ogrody przydomowe		łąki trwałe		pastwiska trwałe		pozostałe użytki rolne	
ha	%	ha	%	ha	%	ha	%	ha	%	ha	%	ha	%	ha	%
6764,37	100	6365,29	94,10	8,79	0,13	29,28	0,43	4,93	0,07	112,86	1,67	227,8	3,37	15,42	0,23

Źródło: Bank Danych Lokalnych

Podstawową funkcją gospodarczą gminy jest rolnictwo – w ogólnej powierzchni gminy wynoszącej 8631 ha, z czego 7232,5 ha zajmują gospodarstwa rolne a 6764,4 ha jest użytkowane rolniczo (78,4%). Lasy i grunty leśne zajmują powierzchnię 19,8 ha. Struktura użytków rolniczych ukazuje, że zdecydowana większość gruntów użytkowanych rolniczo przeznaczona jest pod wszelkiego rodzaju zasiewy (94,1%) a pozostałe formy użytkowania rolniczego mają bardzo małe znaczenie w gospodarce gminy.

Tab.18. Struktura wielkościowa gospodarstw rolnych w 2010 r.

ogółem		do 1 ha włącznie		1 - 5 ha		5 - 10 ha		10 -15 ha		15 ha i więcej	
-	%	-	%	-	%	-	%	-	%	-	%
589	100	137	23,27	118	20,04	112	19,02	81	13,77	141	23,9

Źródło: Bank Danych Lokalnych

Na terenie gminy w roku 2010 funkcjonowało 589 gospodarstw rolnych. Najliczniej reprezentowane są gospodarstwa największe (o powierzchni równej 15 ha i większe) oraz gospodarstwa najmniejsze (o powierzchni równej 1 ha i mniejsze).

Największe gospodarstwa na terenie gminy to:

- 358,81 ha zlokalizowane w Lisewie,
- 197,42 ha zlokalizowane w Lisewie,
- 181,24 ha zlokalizowane w Lisewie,
- 110,23 ha zlokalizowane w Kamlarkach,

- 99,61 ha zlokalizowane w Lisewie,
- 84,93 ha zlokalizowane w Lipienku,
- 70,87 ha zlokalizowane w Lisewie,
- 60,98 ha zlokalizowane w Lipienku,
- 60,39 ha zlokalizowane w Strucfoniu,
- 57,93 ha zlokalizowane w Malankowie.

Występowanie największych gospodarstw jest bardzo korzystnym elementem struktury, bowiem gospodarstwa takie zapewniają efektywność ekonomiczną i rentowność z przeznaczeniem do produkcji przemysłowej. Gospodarstwa najmniejsze są elementem niekorzystnym, funkcjonują bowiem w systemie indywidualnym (służą poszczególnym gospodarstwom domowym), poza gospodarczym wykorzystaniem do produkcji rolniczej.

Wnioski:

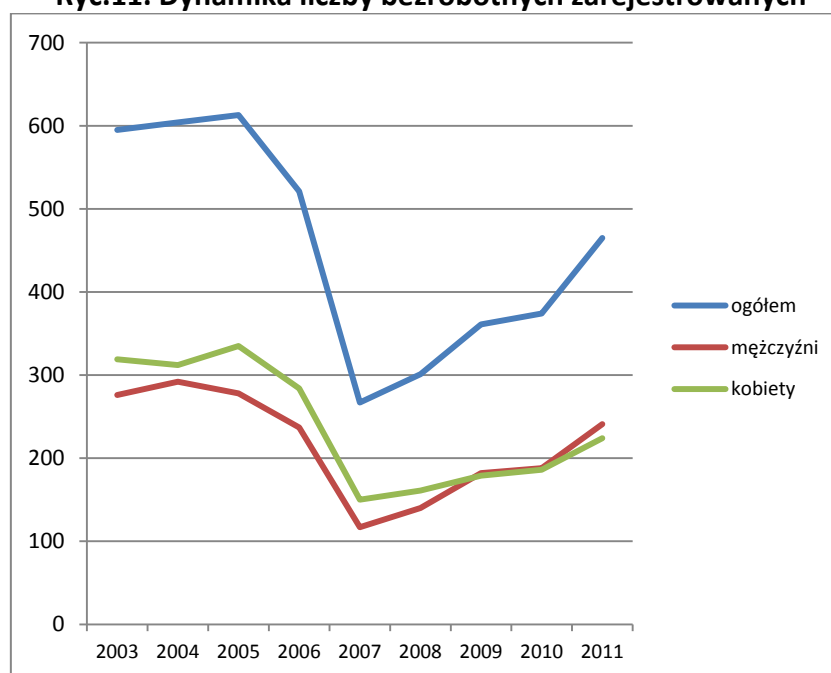
- Centrum gospodarczym gminy jest Lisewo, poza nim dużą aktywnością gospodarczą odznacza się Kornatowo i Pniewite.
- Zatrudnienie w podmiotach gospodarczych na terenie gminy rośnie jednak od roku 2010 rozpoczyna się pogorszenie sytuacji gospodarczej – spada tempo wzrostu zatrudnienia, spada liczba zakładanych działalności a rośnie liczba likwidowanych i zawieszanych.
- W gminie dominuje rolnictwo, poza nim rozwinęły się działalności związane z: handlem, usługami, budownictwem i transportem.
- Struktura wielkościowa gospodarstw rolnych jest korzystna (duża liczba tych największych).

7.3. Rynek pracy

Dynamika wykazywana przez liczbę bezrobotnych zarejestrowanych na terenie gminy Lisowo jest niekorzystna. Od roku 2007 obserwuje się stały wzrost tej liczby, oznaczający pogarszającą się kondycję rynku pracy oraz postępujące osłabienie gospodarcze całej gminy. W 2007 roku zanotowano bardzo dużą liczbę wymeldowań z gminy (216 osób),

co z całą pewnością miało bezpośrednie znaczenie dla najniższej liczby osób bezrobotnych, zanotowaną w tym samym roku (267 osób). W latach kolejnych, pomimo nadal utrzymującego się wysokiego i rosnącego wskaźnika wymeldowań, rośnie również liczba osób bezrobotnych. Oznacza to, że liczba ta wzrasta od 2007 roku coraz szybciej i nie jest ona niwelowana przez (również rosnące) migracje. W roku 2011 wynosiła 465 osób, co oznacza wzrost w stosunku do najlepszego roku 2007 o 198 osób (tj. o 74%).

Ryc.11. Dynamika liczby bezrobotnych zarejestrowanych

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych

W okresie 2003-2008 wśród bezrobotnych przeważającą grupą były kobiety – największą różnicę zanotowano w roku 2005 (57 kobiet więcej niż mężczyzn). Począwszy od roku 2009 sytuacja ulega zmianie i przewagę wśród ogólnej liczby bezrobotnych uzyskują mężczyźni. Może to być w pewnym stopniu wskazanie na zmieniający się profil gospodarki gminnej, w którym coraz większą rolę odgrywają usługi, w których kobiety łatwiej znajdują zatrudnienie. Ostatni analizowany rok 2011, to znaczne zwiększenie się dysproporcji pomiędzy tymi grupami (17 mężczyzn więcej niż kobiet).

Tab.19. Zmiany bezrobocia zarejestrowanego

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
bezrobotni zarejestrowani (osoby)									
ogółem	595	604	613	521	267	301	361	374	465
mężczyźni	276	292	278	237	117	140	182	188	241
kobiety	319	312	335	284	150	161	179	186	224
udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym (%)									
ogółem	18,7	18,6	18,5	15,8	8,1	9	10,7	11	-
mężczyźni	16,7	17,3	16,3	13,9	6,8	8,1	10,4	10,6	-
kobiety	20,9	20	20,9	17,8	9,4	10	11	11,6	-

Źródło: Bank Danych Lokalnych

Echa dużych migracji roku 2007 widoczne są również w przebiegu zmian udziału osób bezrobotnych w ogólnej liczbie osób w wieku produkcyjnego. Duże zmiany obserwuje się już w roku 2006 – w latach poprzednich udział ten utrzymywał się na poziomie ok. 18%, by w 2006 roku osiągnąć 15,8% a w 2007 – tylko 8,1%. Kolejny rok 2008 to początek ciągłego wzrostu udziału osób bezrobotnych w liczbie osób zdolnych do pracy. W całym badanym okresie udział kobiet jest większy niż udział mężczyzn w analizowanej cesze.

Ryc.12. Udział osób bezrobotnych w liczbie ludności produkcyjnej (%)

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych

Wnioski:

- Liczba bezrobotnych w gminie od roku 2007 wciąż rośnie i tempo wzrostu w ostatnich latach zwiększa się.

- W ostatnich latach liczba bezrobotnych mężczyzn jest większa niż bezrobotnych kobiet.

7.4. Infrastruktura społeczna

Lisewo jest gminą dobrze wyposażoną w infrastrukturę społeczną, realizującą szeroko pojęte usługi publiczne. Infrastruktura ta jest niezwykle istotna w budowaniu wysokiej jakości życia mieszkańców i atrakcyjności gminy – bez niej, gmina jest miejscem nieprzyjaznym do zamieszkania i bezpośrednio przekłada się to na migracje do niej i poza jej granice.

W zakresie ochrony zdrowia, działalność realizowana jest poprzez Gminny Ośrodek Zdrowia w Lisewie. Ośrodek jest dobrze wyposażony, oferuje przekrojową ofertę medyczną (świadczoną przez czterech lekarzy). Przy ośrodku funkcjonuje też gabinet stomatologiczny oraz gabinet rehabilitacji i fizykoterapii. Infrastruktura ochrony zdrowia jest uzupełniana przez dwa punkty apteczne w Lisewie.

Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Lisewie jest instytucją realizującą gminną politykę w zakresie wsparcia najbardziej potrzebujących osób i rodzin, określonym w ustawie o pomocy społecznej i ustawie o świadczeniach rodzinnych. Ośrodek zapewnia wsparcie w postaci świadczeń, pracy socjalnej i in.

W Lisewie znajduje się również biblioteka publiczna. Mieszkańcy mają również możliwość korzystania z sieci internetowej - dostęp do szerokopasmowego internetu zapewnia w gminie Lisewska Bezprzewodowa Sieć Informacyjna, obsługująca ok. 300 gospodarstw domowych

Szkolnictwo na terenie gminy działa w oparciu o dwie szkoły podstawowe (w Krusinie im. Marii Skłodowskiej Curie i w Lisewie im. Janusza Korczaka – łącznie 357 uczniów), gimnazjum w Lisewie (152 uczniów) oraz przedszkole w Lisewie (94 dzieci). Szkoła podstawowa, gimnazjum oraz przedszkole w Lisewie tworzą Zespół Szkolno-Przedszkolny. Obiekty te są uzupełnione przez boisko sportowe, salę gimnastyczną oraz pełnowymiarową halę sportową. Szkoły posiadają odpowiednią bazę dydaktyczną oraz dostęp do internetu.

Gmina dysponuje bardzo dobrze rozwiniętą siecią świetlic - są one do dyspozycji mieszkańców w następujących miejscowościach: Wierzbowo, Tytlewo, Bartlewo, Linowiec, Krajęcín, Chrusty (dodatkowo wyposażona w internet), Malankowo, Pniewite, Mgoszcz,

Kornatowo, Strucfoń, Drzonowo. Łącznie, tworzą one sieć czternastu obiektów usług publicznych, rozłożoną równomiernie w przestrzeni gminy.

W celu zwalczania bezrobocia i wyrównywania dostępu do nowych technologii, w gminie powstało Gminne Centrum Informacji w Lisewie. W ramach projektu, którego zadaniem jest szeroko pojęta aktywizacja zawodowa ludności gminy, stworzono od podstaw pracownię multimedialną (zapewniającą m.in. dostęp do internetu) oraz biura, w których świadczone są usługi doradcze (indywidualne).

W gminie działa zlokalizowany w Drzonowie Zakład Aktywności Zawodowej. Zakład zatrudnia osoby niepełnosprawne – jego celem jest rehabilitacja zawodowa i społeczna twej grupy społecznej. Prowadzona działalność produkcyjna obejmuje cztery działy: obróbki drewna (zatrudnionych 11 osób niepełnosprawnych), produkcji kartonu (12 osób), rękodzieła artystycznego (8 osób) oraz dział gospodarczy (4 osoby).

W skład infrastruktury społecznej gminy wchodzi również Dom Pomocy Społecznej w Mgoszczu. Jego działalność jest skierowana do osób dorosłych z upośledzeniem intelektualnym. Dom realizuje wiele form terapii, z wykorzystaniem najnowocześniejszych metod.

Potrzeby duchowe lokalnej społeczności kierowane są do kościoła parafialnego p. w. Podwyższenia Krzyża Świętego (Sanktuarium Matki Bożej Lisewskiej), znajdującego się w centrum Lisewa. W jego otoczeniu zlokalizowany jest również cmentarz.

W gminie znajdują się obiekty Ochotniczej Straży Pożarnej (w Krajęcinie, Pniewitem, Mgoszczu, Drzonowie, Strucfoniu, Bartlewie i Krusinie – łącznie 10 jednostek) jednak nie funkcjonuje jakikolwiek posterunek Policji. Porządku publicznego na terenie Lisewa pilnuje Posterunek Policji w Papowie Biskupim.

7.5. Turystyka i rekreacja

Gmina Lisewo położona jest w obszarze, który nie jest zaliczany do cennych rejonów turystycznych. Na terenie gminy działają jedynie dwa gospodarstwa agroturystyczne w Bartlewie i Linowcu oraz poprowadzone są dwa szlaki turystyki pieszej: koloru żółtego Ryńsk – Firlus i koloru czerwonego Chełmno – Kornatowo.

Tab.20. Wykaz szlaków turystycznych – stan na 2011 r.

L.p.	Nazwa	Kolor	Początek	Przebieg	Koniec	Długość
1	Ryńsk – Firlus	żółty	Ryńsk	– Zajączkowo – Świętosław – Szerokopas – Drzonowo – Lipienek;	Firlus	18 km
2	„Zamków i martyrologii” Chełmno – Kornatowo	czerwony	Chełmno	– Dołki – Klamry – Rybieniec – Stolno – Wielkie Czyste – Storlus – Papowo Biskupie – Wrocławki – Dubielno – Lipienek;	Kornatowo	40 km

Źródło: PTTK Oddział Miejski im. Mariana Sydowa w Toruniu

Pomimo iż gmina nie posiada wybitnych walorów dla rozwoju turystyki i rekreacji, to zarówno urozmaicona rzeźba terenu, w małym stopniu przekształcony krajobraz kulturowy z zielenią komponowaną założeń dworsko-parkowych i licznym starodrzewiem wzdłuż ciągów komunikacyjnych tworzą swoisty mikroklimat. Może to stanowić atut dla realizacji bądź kontynuacji takich form turystyki jak agroturystyka czy turystyka piesza lub rowerowa.

Tab.21. Wykaz gospodarstw agroturystycznych – stan na 2011 r.

L.p.	Nazwa	Miejscowość	Liczba miejsc	Uwagi
1	„Arkadia”	Linowiec	- pokoje 2,3 i 4-osobowe z łazienkami;	- w pobliżu jezioro; - możliwość wyżywienia; - możliwość wędkowania;
2	„Zagroda Zbyszka”	Bartlewo	- 5 pokoi z łazienkami; - aneks kuchenny;	- nad jeziorem Bartlewo; - kąpielisko i plaża; - kajaki, łódzie, rowery wodne; - miejsce na ognisko, grill; - miejsce na namioty i przyczepy kempingowe; - możliwość wędkowania; - posiłki na życzenie.

Źródło: Urząd Gminy w Lisewie, strony internetowe

8. ZAGROŻENIE BEZPIECZEŃSTWA LUDNOŚCI I JEJ MIENIA

8.1. Rodzaje potencjalnych zagrożeń

Na uwagę, z punktu widzenia teorii zagrożeń (ze względu na skalę ewentualnych skutków), zasługują zagrożenia nadzwyczajne, wśród których wymienia się:

- zagrożenia pochodzenia naturalnego (zagrożenie powodzią, pożary spowodowane uderzeniem pioruna, epidemie, wichury, śnieżyce itp.)
- zagrożenia komunikacyjne
- zagrożenia związane z rozwojem cywilizacyjnym i działalnością człowieka: (wykorzystywanie toksycznych środków przemysłowych - TSP w procesie technologicznym, przewóz materiałów niebezpiecznych; skażenie wód powierzchniowych, cieków wodnych, zagrożenie pożarowe, awarie elektrowni atomowych, katastrofy budowlane)
- terroryzm

Na obszarze gminy Lisewo nie występują szczególne zagrożenia bezpieczeństwa ludności i jej mienia. Do najważniejszych i najpoważniejszych w skutkach zagrożeń potencjalnych należą między innymi:

- poważne awarie - w gminie brak jest zakładów zagrożonych poważną awarią,
- poważne awarie przemysłowe - istnieje zagrożenie awarii urządzeń magazynowych i zbiorników z toksycznymi środkami przemysłowymi (TŚP) na terenach w szerszym sąsiedztwie. Zgodnie z art. 3 ust. 23 i 24 ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 roku Prawo Ochrony Środowiska (Dz. U. Nr 62 poz. 627) poważną awarią jest zdarzenie, w szczególności emisja, pożar lub eksplozja powstała w trakcie procesu przemysłowego, magazynowania lub transportu, w których występuje jedna lub więcej niebezpiecznych substancji, prowadzące do natychmiastowego powstania zagrożenia życia i zdrowia ludzi, środowiska lub powstania takiego zagrożenia z opóźnieniem. Poważną awarią przemysłową jest natomiast poważna awaria mająca miejsce na terenie zakładu. W skrajnych przypadkach przy sprzyjających warunkach atmosferycznych na skutek zaistniałej awarii np. w Przechowie, pośrednią strefą zagrożenia może zostać objęta ludność i zwierzęta z obszaru gminy.

- transport toksycznych środków przemysłowych (zagrożenie chemiczne) – praktycznie występuje na terenie gminy, ze względu na odcinek autostrady A-1, drogę wojewódzką nr 548 relacji Stolno - Pląchoty w granicach gminy oraz linię kolejową nr 207 relacji Toruń - Malbork, po których wyznaczane są szlaki dla tego typu transportów (szlaki udostępnione),
- zagrożenie wybuchowe (zagrożenie chemiczne) - występujące np. na terenach stacji paliw, stanowiące zagrożenie o charakterze punktowym,
- katastrofy komunikacyjne – zagrożenie realne z uwagi na przebiegającą przez gminę autostradę A-1. Dla zapewnienia sprawnego reagowania niezbędne jest zapewnienie stałej drożności dojazdów po drogach gminnych do bram-zjazdów awaryjnych z autostrady. Na pozostałych odcinkach sieci transportowej zagrożenie niewielkie z uwagi na przewagę lokalnego (a na drodze wojewódzkiej regionalnego) charakteru ruchu komunikacyjnego na terenie gminy,
- awarie reaktorów elektrowni jądrowych przy niekorzystnych warunkach atmosferycznych mogą spowodować skażenie promieniotwórcze (strefa „M”). Strefa zagrożeń może pochodzić od elektrowni jądrowych w Ignalina (Litwa), Czarnobyl i Równe (Ukraina), Dukowany (Czechy), Bohunice (Słowacja),
- katastrofy naturalne: przez katastrofę naturalną rozumie się zdarzenie związane z działaniem sił natury w szczególności wyładowania atmosferyczne, wstrząsy sejsmiczne, silne wiatry, intensywne opady atmosferyczne, długotrwałe występowanie ekstremalnych temperatur, osuwiska ziemi, pożary, susze, powodzie, zjawiska lodowe na rzekach i morzu oraz jeziorach i zbiornikach wodnych, masowe występowanie szkodników chorób roślin i zwierząt albo chorób zakaźnych ludzi albo też działanie innego żywiołu.
 - pożar - potencjalnie wszystkie obszary leśne narażone są na wystąpienie pożarów, zwłaszcza w okresie suchego i gorącego lata i zwłaszcza w bezpośrednim sąsiedztwie zabudowań; w gminie Lisewo zagrożenie niewielkie z uwagi na występujące nieznaczające powierzchnie lasów,

- powódź - zagrożenie powodziowe w dolinach cieków – dla gminy Lisewo zagrożenie praktycznie nie występuje. W przypadku wysokiego stanu wód cieków lokalnych, istnieje możliwość podwyższenia poziomu wód w dopływach i rowach, co może spowodować zagrożenie lokalnymi podtopieniami.

8.2. Instytucje służące ochronie ludności i jej mienia

W skali powiatu chełmińskiego za stan bezpieczeństwa i porządku publicznego odpowiedzialna jest Komenda Powiatowa Policji oraz Powiatowe Centrum Zarządzania Kryzysowego Starosty Chełmińskiego. Na terenie gminy Lisewo po likwidacji stałego posterunku w miejscowości gminnej, cała gmina jest obsługiwana przez Posterunek Policji w Papowie Biskupim, a w Lisewie (w siedzibie Urzędu Gminy) działa jedynie Punkt Przyjęć Interesantów. Ponadto na terenie gminy znajduje się 10 jednostek Ochotniczej Straży Pożarnej (OSP) zlokalizowanych oraz 5 Młodzieżowych Drużyn Pożarniczych. Jednostka OSP z Lisewa włączona jest do Krajowego Systemu Ratownictwa Gaśniczego.

Stan bezpieczeństwa i porządku na terenie gminy należy ocenić jako stosunkowo dobry, chociaż brak posterunku w gminie nie jest rozwiązaniem optymalnym. W okresie objętym analizą materiałów gminy, dotyczącą ostatniego pięciolecia, nie stwierdzono przestępczości zorganizowanej, a przestępczość gospodarcza występowała w niewielkiej skali.

8.3. Inicjatywy i programy

Na poziomie powiatu, lub 2-3 powiatów celowym byłoby sporządzenie programu zapobiegania przestępczości oraz ochrony bezpieczeństwa obywateli i porządku publicznego. Integralną częścią takiego programu powinno być funkcjonowanie Centrum Koordynacji Ratownictwa i Ochrony Ludności - nowoczesnego ośrodka, zapewniającego sprawne funkcjonowanie systemu bezpieczeństwa powszechnego na obszarze powiatu chełmińskiego lub np. zespołu powiatów. Centrum mogłoby pełnić między innymi funkcje:

- reagowanie na wszystkie zdarzenia wymagające podjęcia działań ratowniczych,

- kierowanie i koordynowanie tymi działaniami,
- kompleksowe monitorowanie zjawisk i zdarzeń dot. ratownictwa i ochrony,
- ośrodka reagowania kryzysowego na terenie powiatu lub powiatów.

Ta ostatnia funkcja mogłaby być realizowana także na obszarze tylko jednej gminy, gdy ta dotknięta klęską żywiołową nie będzie w stanie uporać się z jej skutkami i poprosi o pomoc.

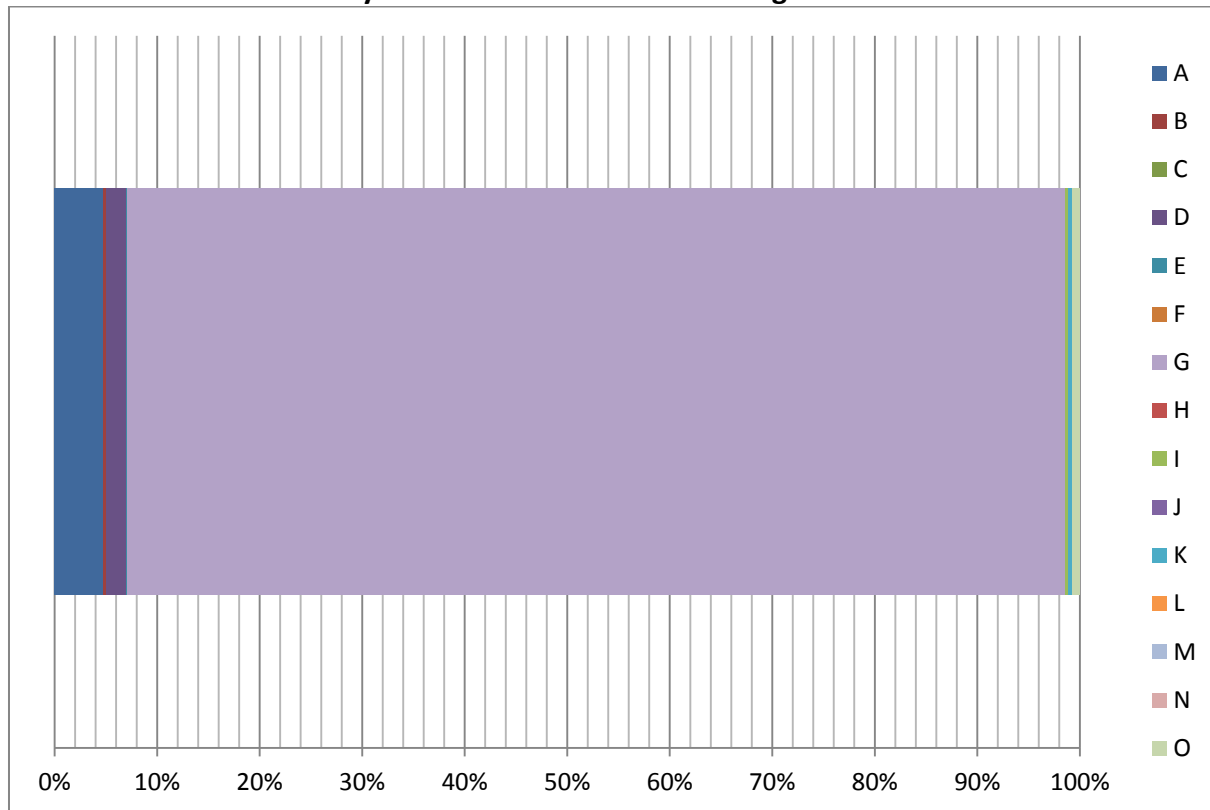
9. STAN PRAWNY GRUNTÓW

Stan prawny gruntów w gminie Lisewo jest bardzo jednorodny. Dominującą formą własności jest własność osób fizycznych. Tym prawem objętych jest łącznie 7861,31 ha, czyli 91,5% całej powierzchni ewidencyjnej gminy. Innymi najczęściej spotykanymi typami gruntów są grunty Skarbu Państwa z wyłączeniem gruntów przekazanych w użytkowanie wieczyste, których w gminie jest łącznie 405,32 ha (4,7% powierzchni ewidencyjnej), oraz grunty gmin i związków międzygminnych z wyłączeniem gruntów przekazanych w użytkowanie wieczyste, które zajmują powierzchnię 169,11 ha (2% powierzchni ewidencyjnej). Przewaga gruntów prywatnych, będących we władaniu poszczególnych mieszkańców jest więc olbrzymia i stwarza doskonałe warunki do prowadzenia swobodnej działalności gospodarczej, opartej o rolnicze wykorzystanie gruntów.

Następujące formy władania i własności gruntami w gminie nie wstępują: grunty spółek Skarbu Państwa, przedsiębiorstw państwowych i innych państwowych osób prawnych; grunty własności samorządowych osób prawnych oraz grunty których właściciele są nieznani; grunty powiatów przekazane w użytkowanie wieczyste; grunty województw z wyłączeniem gruntów przekazanych w użytkowanie wieczyste oraz grunty województw przekazane w użytkowanie wieczyste.

W układzie wewnętrznym gminy, sołectwami o największym udziale gruntów osób fizycznych są: Błachta, Linowiec i Strucoń. Ponad 97% ich powierzchni podlega tej formie własności. Najmniejszy udział tej kategorii formy własności występuje w Pniewitem, które wyróżnia się wyraźnie na tle gminy – 73,8% gruntów osób fizycznych. W Pniewitem duży udział (blisko 20% powierzchni) mają grunty Skarbu Państwa (z wyłączeniem gruntów przekazanych w użytkowanie wieczyste) i jest to najwyższa wartość spośród wszystkich sołectw. Poza tym, Pniewite wyróżnia się także największą w gminie powierzchnią gruntów kościołów i związków wyznaniowych (15,53 ha). Lisewo odznacza się największą powierzchnią gruntów gminnych i związków międzygminnych (z wyłączeniem gruntów przekazanych w użytkowanie wieczyste - 32,21%) oraz gruntów spółdzielni (4,22 ha), natomiast Kornatowo wyróżnia się największą powierzchnią gruntów Skarbu Państwa przekazanych w użytkowanie wieczyste (11,72 ha). Malankowo jest jedynym sołectwem, w którym występuje forma gruntów wspólnoty gruntowej (7,27 ha), natomiast Mgoszcz jest sołectwem o największej powierzchni gruntów powiatowych (z wyłączeniem gruntów przekazanych w użytkowanie wieczyste – 26,33 ha).

Ryc.13. Struktura własnościowa gruntów

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Starostwa Powiatowego w Chełmnie - Geodety Powiatowego

Objaśnienie ryciny nr 13 i tabeli nr 20:

- A** - grunty Skarbu Państwa z wyłączeniem gruntów przekazanych w użytkowanie wieczyste
- B** - grunty Skarbu Państwa przekazane w użytkowanie wieczyste
- C** - grunty spółek Skarbu Państwa, przedsiębiorstw państwowych i innych państwowych osób prawnych
- D** - grunty gmin i związków międzygminnych z wyłączeniem gruntów przekazanych w użytkowanie wieczyste
- E** - grunty gmin i związków międzygminnych przekazane w użytkowanie wieczyste
- F** - grunty własności samorządowych osób prawnych oraz grunty których właściciele są nieznani
- G** - grunty osób fizycznych
- H** - grunty spółdzielni
- I** - grunty kościołów i związków wyznaniowych
- J** - grunty wspólnoty gruntowe
- K** - powiatów z wyłączeniem gruntów przekazanych w użytkowanie wieczyste
- L** - grunty powiatów przekazane w użytkowanie wieczyste
- M** - grunty województw z wyłączeniem gruntów przekazanych w użytkowanie wieczyste
- N** - grunty województw przekazane w użytkowanie wieczyste
- O** - inne formy własności i władania

Tab.22. Struktura własnościowa gruntów stan na 12.XII.2011 r.

Obręb	Grupa rejestrowa własności gruntu															powierzchnia ewidencyjna razem
	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	
	ha															
Bartlewo	17,08	0,96	0,00	9,92	0,05	0,00	508,47	0,00	0,10	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,90	537,48
Błachta	2,06	0,41	0,00	2,82	0,00	0,00	197,40	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	202,69
Chrusty	1,85	1,18	0,00	3,72	0,00	0,00	152,87	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	159,62
Drzonowo	17,97	0,00	0,00	12,89	0,00	0,00	524,84	0,10	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	12,43	568,23
Kamlarki	3,62	3,67	0,00	5,74	0,00	0,00	295,54	0,07	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	308,64
Kornatowo	2,00	11,72	0,00	9,95	0,00	0,00	530,12	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	553,79
Krajęcin	0,00	0,62	0,00	5,87	0,00	0,00	207,74	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	214,23
Krusin	6,03	3,09	0,00	8,18	0,02	0,00	481,89	0,10	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	2,38	501,69
Linowiec	4,22	0,00	0,00	5,12	0,06	0,00	340,12	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	349,52
Lipienek	76,34	0,00	0,00	11,09	0,09	0,00	650,82	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	11,99	750,33
Lisewo	62,24	3,16	0,00	32,31	0,00	0,00	1200,88	4,22	4,60	0,00	0,19	0,00	0,00	0,00	1,32	1308,92
Malankowo	21,21	1,65	0,00	12,39	0,00	0,00	605,32	0,00	0,00	7,27	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	647,84
Mgoszcz	14,75	0,00	0,00	13,10	0,73	0,00	483,45	0,00	0,00	0,00	26,33	0,00	0,00	0,00	0,00	538,36
Piątkowo	0,00	0,00	0,00	6,24	0,04	0,00	284,23	0,00	0,00	0,00	2,87	0,00	0,00	0,00	15,26	308,64
Pniewite	162,53	4,33	0,00	13,78	0,03	0,00	603,48	0,00	15,53	0,00	5,29	0,00	0,00	0,00	12,76	817,73
Strucoń	2,87	0,00	0,00	3,21	0,00	0,00	304,94	0,00	0,00	0,00	0,16	0,00	0,00	0,00	2,12	313,30
Tytłewo	7,16	0,00	0,00	6,36	0,00	0,00	214,30	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	227,82
Wierzbowo	3,39	0,00	0,00	6,42	0,00	0,00	274,90	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	284,71
Gmina ogółem	405,32	30,79	0,00	169,11	1,02	0,00	7861,31	4,49	20,23	7,27	34,84	0,00	0,00	0,00	59,16	8593,54

Źródło: Starostwo Powiatowe w Chełmnie - Geodeta Powiatowy

10. OBIEKTY I TERENY CHRONIONE NA PODSTAWIE PRZEPISÓW ODRĘBNYCH

10.1. Obiekty i obszary chronione na podstawie ustawy o ochronie przyrody

Gmina Lisewo znajduje się poza ważnymi w skali kraju i regionu korytarzami ekologicznymi.

Na terenie gminy Lisewo nie ustanowiono dotychczas żadnych wielkoprzestrzennych form prawnej ochrony przyrody. Nie ma tu parków krajobrazowych i obszarów chronionego krajobrazu. Nie ustanowiono tu żadnego rezerwatu przyrody ani użytku ekologicznego. Z tego tytułu nie obowiązują tu żadne zakazy, ograniczenia i reżimy ochronne związane z występowaniem obszarów prawnie chronionych. W szczególności nie ma tu zakazu realizacji przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko, zakazu wykonywania prac ziemnych trwale zniekształcających rzeźbę terenu, zakazu wydobywania do celów gospodarczych skał oraz zakazu lokalizowania obiektów budowlanych w pasie szerokości 100 m od linii brzegów rzek, jezior i innych zbiorników wodnych.

Ochroną objęto natomiast kilka pomników przyrody. Celem ochrony pomników przyrody jest zachowanie tworów przyrody o szczególnej wartości naukowej, kulturowej i historycznej, odznaczających się indywidualnymi i niepowtarzalnymi cechami. Na terenie gminy znajdują się następujące pomniki przyrody:

- dąb szypułkowy o obwodzie 390 cm i wysokości 28 m rosnący w parku we wsi Mgoszcz,
- skupienie 3 drzew: 2 dęby szypułkowe o obwodach 350 cm i 315 cm, wysokości 25 m i 26 m oraz jesion wyniosły o obwodzie 325 cm i wysokości 24 m rosnące w parku we wsi Mgoszcz,
- głaz narzutowy o obwodzie 11,2 m i wysokości 0,7 m znajdujący się na działce ewidencyjnej nr 38 we wsi Kornatowo,
- dąb szypułkowy o obwodzie 393 cm i wysokości 18 m rosnący w parku we wsi Błachta,
- miłorząb dwukłapowy o wysokości 216 cm wysokości 13 m rosnący w parku we wsi Tytlewo,
- lipa drobnolistna o obwodzie 421 cm i wysokości 25 m rosnąca się w parku we wsi Wierzbowo,

- skupienie 2 drzew: buk pospolity o obwodzie 337 cm i wysokości 21 m oraz jesion wyniosły o obwodzie 379 cm i wysokości 23 m rosnące w parku we wsi Mgoszcz,
- skupienie 5 dębów szypułkowych o obwodach 312-404 cm i wysokościach 24-27 m rosnące w parku we wsi Bartlewo.

W stosunku do ww. drzew wprowadzono ochronę polegającą na stosowaniu zakazów:

- wycinania, niszczenia lub uszkodzania drzew,
- zrywania pączków, kwiatów, owoców i liści,
- zanieczyszczania terenu i wzniecania ognia w pobliżu drzew,
- umieszczania tablic, napisów i innych znaków,
- wchodzenia na drzewa,
- wznoszenia budowli w pobliżu drzew.

W stosunku do głazu narzutowego zabrania się m.in. uszkodzania głazu, wznoszenia budowli i prowadzenia instalacji w jego sąsiedztwie.

Na terenie gminy Lisewo nie zostały ustanowione ani nie są planowane i proponowane żadne obszary europejskiej sieci ekologicznej Natura 2000. Najbliższy obszar specjalnej ochrony ptaków Natura 2000 „Dolina Dolnej Wisły” znajduje się w odległości około 9 km na północny-zachód od granic gminy. Dolina Dolnej Wisły jest ostoją ptasią o randze europejskiej. Występują tutaj co najmniej 44 gatunki ptaków z Załącznika I Dyrektywy Ptasiej, 4 gatunki ptaków migrujących i zimujących z Polskiej Czerwonej Księgi. Na tym obszarze gniazduje około 180 gatunków ptaków oraz występuje bardzo ważny teren zimowiskowy bielika. W okresie lęgowym obszar ten zasiedla około 1% populacji krajowej gatunków nurogęś, ohar, rybitwa, białoczelna, rybitwa rzeczna, zimorodek, ostrygojad. W okresie wędrówek ptaki wodno-błotne występują w koncentracjach do 50 tys. osobników. W okresie zimowym występuje co najmniej 1% populacji szlaku wędrówkowego gatunków: bielik, gągoł, nurogęś. Występuje tu bogata fauna innych kręgowców, liczne gatunki zagrożone i prawnie chronione. Jednak ze względu na odległość terenu gminy Lisewo od tego obszaru zmiany zagospodarowania przestrzennego w gminie nie spowodują negatywnych oddziaływań na chronione gatunki ptaków i ich siedliska.

Najbliższy specjalny obszar ochrony siedlisk „Zbocza Płutowskie” znajduje się w odległości około 9 km na zachód. Planowane zmiany zagospodarowania terenu gminy Lisewo również nie będą miały wpływu na ochronę obszaru „Zbocza Płutowskie”.

Na całym obszarze gminy, o dotychczas przeważającej zabudowie rozproszonej należy dążyć do koncentracji zabudowy. Ze względów krajobrazowych i przyrodniczych, planowana zabudowa powinna odznaczać się wysokimi walorami architektonicznymi i krajobrazowymi.

Wniosek:

- Na całym terenie gminy nie występują reżimy ochronne (zakazy) związane z położeniem w granicach obszarów prawnej ochrony przyrody i krajobrazu.

11. WYSTĘPOWANIE OBSZARÓW NATURALNYCH ZAGROŻEŃ GEOLOGICZNYCH

11.1. Obszary osuwisk

Według informacji ze Starostwa Powiatowego w Chełmnie na terenie gminy Lisewo nie zarejestrowano zagrożeń związanych z występowaniem naturalnych zagrożeń geologicznych (osuwisk) i nie wyznaczono obszarów osuwania się mas ziemnych.

11.2. Inne rodzaje zagrożeń geologicznych

Na terenie gminy Lisewo nie występują inne rodzaje zagrożeń geologicznych, w szczególności nie występują tu obiekty lub obszary, dla których występuje potrzeba wyznaczenia filara ochronnego w złożu kopaliny.

11.3. Obszary zagrożenia powodziowego

Zagrożenie związane z powodzią na terenie gminy Lisewo nie występuje. Nie ma tu niebezpieczeństwa wystąpienia powodzi w związku z czym nie wyznaczono terenów zagrożenia powodziowego. Wzdłuż biegu Strugi Żaki, Strugi Sadzkiej i Rowu Ostrowskiego nie występują obszary narażone na niebezpieczeństwo powodzi, w tym obszary szczególnego zagrożenia powodzią (tzw. woda 100-letnia).

12. WYSTĘPOWANIE UDOKUMENTOWANYCH ZŁÓŻ KOPALIN ORAZ ZASOBÓW WÓD PODZIEMNYCH

Na terenie gminy Lisewo nie udokumentowano dotychczas żadnych złóż kopalin. Występujące zasoby surowców naturalnych nie są udokumentowane. Na niewielką skalę jest prowadzona eksploatację kruszywa na terenie wsi Lisewo, Piątkowo i Pniewite. Nieudokumentowane złoża kredy jeziornej znajdują się w rejonie na północny-zachód i południowy-zachód od Lisewa oraz na południowy-zachód od Kornatowa. Eksploatacja tych zasobów nie jest prowadzona ze względu na brak dokumentacji opłacalności wydobywania oraz potrzeby ochrony przyrody (różnorodności biologicznej i retencji wód).

Skrajnie zachodnia część obszaru gminy Lisewo położona jest w zasięgu głównego zbiornika wód podziemnych nr 131 międzymorenowego „Chełmno” o zasobach dyspozycyjnych 31 tys. m³/dobę i średniej głębokości ujęć 10-60 m.

13. WYSTĘPOWANIE TERENÓW GÓRNICZYCH WYZNACZONYCH NA PODSTAWIE PRZEPISÓW ODRĘBNYCH

Na terenie gminy Lisewo w związku z brakiem udokumentowanych złóż kopalin nie ustanowiono dotychczas i nie przewiduje się ustanowienia żadnych obszarów i terenów górniczych.

14. STAN SYSTEMÓW TRANSPORTOWYCH I KOMUNIKACJI

Sieć transportową gminy Lisewo tworzą drogi kołowe i linia kolejowa jednotorowa. Istniejący układ komunikacji drogowej na jej terenie obejmuje następujące kategorie dróg publicznych:

- droga krajowa – autostrada A-1,
- droga wojewódzka nr 548 relacji Stolno - Pląchoty,
- drogi powiatowe,
- drogi gminne - publiczne,
- pozostałe drogi gminne,
- drogi wewnętrzne (zakładowe, prywatne itp.).

14.1. Droga krajowa - autostrada

Autostrada A-1 przebiegająca południkowo w transeuropejskim korytarzu transportowym nr VI, służy wszystkim użytkownikom, którzy uiścili opłatę za przejazd tą drogą płatną. Poprzez węzeł autostradowy „Lisewo” usytuowany w pobliżu miejscowości gminnej, na przecięciu z drogą wojewódzką nr 548, autostrada zapewnia powiązania układu regionalnego z siecią dróg krajowych i europejskich oraz stanowi połączenie ponadregionalnych i regionalnych ośrodków gospodarczych (sąsiednie węzły autostradowe: istniejące „Lubicz” i „Nowe Marzy” oraz w budowie „Grudziądz”, „Turzno” i „Czerniewice”), administracyjnych i turystycznych oraz spełnia funkcje (znaczenie) obronne. Dodatkową możliwość promocji gminy i regionu zapewniają dwa istniejące w strukturze obsługi autostrady miejsca obsługi podróżnych (MOP-y), położone poza granicami administracyjnymi gminy, ale stycznie do północno-wschodniego i południowo-wschodniego odcinka tej granicy.

14.2. Droga wojewódzka

Droga wojewódzka nr 548 klasy technicznej – głównej „G”, stanowiąca oś transportową przecinającą gminę, zapewnia połączenie regionalnych i powiatowych ośrodków gospodarczych i administracyjnych w województwie oraz spełnia znaczenie obronne. Aktualnie trwają prace projektowe dotyczące przebudowy tej drogi między innymi na całym odcinku gminy Lisewo. Ze względu na funkcjonujący węzeł autostradowy „Lisewo”,

na odcinku zurbanizowanym wsi gminnej celowa jest budowa obwodnicy. Budowa obwodnicy Lisewa w ciągu drogi wojewódzkiej nr 548 planowana jest w sporządzanym aktualnie projekcie planu zagospodarowania przestrzennego województwa kujawsko pomorskiego.

14.3. Drogi powiatowe

Stanowią one połączenie ośrodków powiatowych z gminnymi oraz gminnych między sobą. Zaliczane są do klasy Z (zbiorcze) i L (lokalne). Na terenie gminy występuje trzynaście dróg powiatowych (powiat chełmiński) o całkowitej długości w obszarze gminy niemal 44 km. Numerację, relacje oraz ocenę stanu technicznego nawierzchni tych dróg ilustruje wykaz jak niżej, stanowiący tabelę nr 21.

Tab.23. Wykaz dróg powiatowych powiatu chełmińskiego na terenie gminy Lisewo z uwzględnieniem stanu technicznego nawierzchni

L.p.	Nr	Nazwa	Długość drogi w km						
			nawierzchnia bitumiczna				nawierzchnia niebitumiczna do modernizacji	Całkowita długość drogi na terenie gminy	
			ogółem	w tym wymagające następujących zabiegów					
				utrzymania	odnowy	wzmocnienia	modernizacji		
1	1613C	Robakowo - Pniewite	2,840	2,840	-	-	-	4,452	7,292
2	1614C	Paparzyn - Krusin	3,027	3,027	-	-	-	-	3,027
3	1615C	Krusin - Bielczyny	3,150	3,100	0,050	-	-	1,290	4,440
4	1617C	Lisewo - Działowo	3,663	2,335	1,028	-	0,300	1,437	5,100
5	1618C	Lisewo - Lipienek	1,871	1,871	-	-	-	2,134	4,005
6	1619C	Lisewo - Chełmża	5,909	5,439	-	0,470	-	-	5,909
7	1631C	Wabcz - Linowiec	1,498	1,498	-	-	-	-	1,498
8	1632C	Lisewo - Mgoszcz	4,032	4,032	-	-	-	-	4,032
9	1633C	Bartlewo - Kornatowo	2,686	2,686	-	-	-	-	2,686
10	1634C	Folgowo - Lipienek	1,915	1,915	-	-	-	-	1,915
11	1635C	Lipienek - Strucfoń	2,445	2,445	-	-	-	-	2,445
12	1638C	Drzonówko - Liznowo	0,150	0,150	-	-	-	-	0,150
13	1642C	Stacja PKP Kornatowo- do drogi nr 548	1,434	-	1,434	-	-	-	1,434
Razem			34,620	31,338	2,512	0,470	0,300	9,313	43,933

Źródło: BIP Starostwa Powiatowego w Chełmnie

14.4. Drogi gminne

Drogi gminne łączące pozostałe miejscowości na terenie gminy i gmin przyległych obejmują zarówno drogi publiczne, objęte uchwałą Rady Gminy jak i drogi nie objęte tą uchwałą, ale stanowiące własność gminy Lisewo. Sieć istniejących publicznych dróg gminnych jest równomierna, dobrze obsługująca obszar gminy i mieszkańców w relacjach sołectwa – wieś gminna.

14.5. Pozostałe drogi gminne i wewnętrzne

Drogi o ogólnej dostępności, stanowiące własność gminną, nie spełniające parametrów dróg publicznych i nie objęte stosownymi uchwałami Rady Gminy w sprawie dróg gminnych, stanowią drogi pozostałe, o charakterze wewnętrznym. Są to na ogół drogi o nawierzchni gruntowej. Drogi zakładowe, gospodarcze (w tym drogi dojazdowe do pól) to podstawowe rodzaje dróg wewnętrznych.

14.6. Kolej

Przez teren gminy Lisewo przebiega linia kolejowa znaczenia państwowego - jednotorowa nr 207 relacji Toruń – Malbork. Na odcinku linii przebiegającym przez gminę Lisewo istnieje jeden przystanek kolejowy w miejscowości Kornatowo, obsługujący również wieś gminną. Sąsiadujące przystanki Firlus i Gorzuchowo (położone w gminach sąsiadujących odpowiednio: Papowo Biskupie (od strony południowej) i Stolno (od strony północnej) obsługują również część gminy Lisewo. W Kornatowie istnieją również tory bocznicowe i rampa wyładowcza z placem manewrowym. Zgodnie z zapisem obowiązującego planu zagospodarowania przestrzennego województwa linia ta przewidziana jest do elektryfikacji.

Tab.24. Wykaz dróg gminnych w gminie Lisewo

L.p.	Nr drogi	Relacja
1	060301C	Drzonowo - Bocień
2	060302C	Lipienek - Dubielno
3	060303C	Drzonowo - Lipienek
4	060304C	Lipienek - Drzonówek
5	060305C	Lisewo - Drzonowo
6	060306C	Kornatowo - Kornatowo stacja kolejowa
7	060307C	Kornatowo - Młyńsk
8	060308C	Lipienek - Drzonówek
9	060309C	Drzonowo - Orłowo
10	060310C	Kamlarki - Tytlewo
11	060311C	Tytlewo - Bartlewo
12	060312C	Kamlarki - stacja kolejowa
13	060313C	Tytlewo - Bartlewo
14	060314C	Błachta - Niemczyk
15	060315C	Błachta - Krusin
16	060316C	Błachta - Kornatowo
17	060317C	Kornatowo - Kornatowo Wybudowanie
18	060318C	Kornatowo – Kornatowo Jezioro
19	060319C	Lisewo - Strucoń
20	060320C	Lisewo - Bielawy
21	060321C	Lisewo - Mgoszcz
22	060322C	Lisewo - Mgoszcz
23	060323C	Mgoszcz - Dąbrówka
24	060324C	Mgoszcz - Malankowo-Dąbrówka
25	060325C	Mgoszcz - Malankowo
26	060326C	Lisewo - Pniewite
27	060327C	Chrusty - Gorzuchowo
28	060328C	Linowiec - Malankowo
29	060329C	Malankowo - Krajęcín
30	060330C	Pniewite - Krajęcín
31	060331C	Krajęcín - Gorzuchowo
32	060332C	Krajęcín - Obory
33	060333C	Linowiec - Piątkowo
34	060334C	Krusin - Pniewite
35	060335C	Wierzbowo - Wabcz
36	060336C	Wierzbowo - Kobyły
37	060337C	Kamlarki - Linowiec
38	060338C	Lipienek - Lipienek
39	060339C	Bartlewo - Firluz
40	060340C	Bartlewo - Ludwikowo
41	060341C	Malankowo - Malankowo
42	060342C	Lisewo - Orłowo
43	060343C	Pniewite - Pniewite Wybudowanie
44	060344C	Krusin - Linowiec
45	060345C	Kamlarki - Tytlewo
46	060346C	Lisewo - Lisewo Wybudowanie
47	060347C	Lisewo - Lisewo działki (Witosa)

Źródło: załącznik do Uchwały Zarządu Województwa Kujawsko-Pomorskiego Nr 57/611/203

14.7. Komunikacja i transport publiczny

Obszar gminy Lisewo obsługiwany jest transportem publicznym przez PKP, przewoźnika będącego następcą firmy PKS oraz inne firmy prywatne zapewniające dowóz mieszkańców gminy m.in. do miejsc pracy w miastach ościennych, głównie Grudziądzu, Chełmnie, Świeciu i Wąbrzeźnie. Zaznaczyć należy, że ilość połączeń i ich częstotliwość znacznie się zmniejszyła w stosunku do lat poprzednich.

W województwie kujawsko-pomorskim wybudowana została szerokopasmowa sieć teleinformatyczna jako narzędzie – element budowy społeczeństwa informacyjnego w regionie. Część tej sieci istnieje w gminie Lisewo. Gmina powiązana jest ze szkieletową siecią światłowodową (generalnie spinającą wszystkie miasta powiatowe województwa) siecią dostępową, łączącą węzeł dystrybucyjny w Chełmnie z miejscowością gminną – Lisewo.

14.8. Ścieżki rowerowe

Na terenie Gminy nie wybudowano żadnej trasy pieszo-rowerowej. Na obszarach zurbanizowanych, głównie we wsi gminnej istnieją chodniki wzdłuż dróg publicznych.

14.9. Infrastruktura związana z systemami komunikacji

W gminie generalnie brak infrastruktury dla osób niepełnosprawnych. W obrębie pasów dróg i w obiektach użyteczności publicznej licznie występują bariery architektoniczne. Budynek Urzędu Gminy nie posiada podjazdu, ani windy dla osób z dysfunkcją ruchu. Istnieją natomiast podjazdy dla osób niepełnosprawnych w: Ośrodku Zdrowia i szkołach.

Wzdłuż dróg publicznych urządzenia dotyczące systemów infrastruktury drogowej praktycznie nie występują, poza niewielką liczbą przystanków wyposażonych w zatokę, wiatę, itp.

Istniejąca przy drodze wojewódzkiej stacja paliw w Lisewie jest wyposażona w podstawowe usługi obsługi podróżnych. Na terenie gminy nie funkcjonuje parking przeznaczony dla samochodów przewożących środki niebezpieczne. Przy istniejących jednostkach produkcyjnych i usługowych zlokalizowano niezbędne miejsca parkingowe.

Wnioski:

- Węzeł autostradowy „Lisewo”:
 - zapewnia „czasowe zbliżenie” gminy do stolic województwa kujawsko-

pomorskiego i ważnych ośrodków miejskich w kraju
- powinien stanowić podstawę gospodarczego rozwoju i atrakcyjności
gospodarczej gminy.

- Autostrada A-1 nie stanowi istotnej uciążliwości w sprawnym funkcjonowaniu drogowych powiązań lokalnych.
- Osią transportową gminy jest droga wojewódzka nr 548.
- Wzrost znaczenia drogi wojewódzkiej nr 548 dla transportu w regionie uzasadnia budowę obwodnicy miejscowości gminnej.
- Należy liczyć się ze wzrostem znaczenia drogi powiatowej nr 1619 jako dojazdu do węzła autostradowego „Lisewo” od strony południowej.
- Stan obecnego zagospodarowania i rozwój wsi Pniewite uzasadnia dążenie do budowy przystanku kolejowego PKP w tej miejscowości.
- Istniejące i prognozowane natężenie ruchu kołowego oraz potrzeba zapewnienia bezpieczeństwa ruchu, w pełni uzasadnia potrzebę budowy wydzielonych ciągów pieszo-rowerowych wzdłuż drogi wojewódzkiej nr 548 i wybranych odcinków dróg powiatowych.

15. STAN SYSTEMÓW INFRASTRUKTURY TECHNICZNEJ

15.1. Gospodarka wodno-ściekowa

15.1.1. Zaopatrzenie w wodę

Gmina Lisewo jest typową gminą wiejską o charakterze rolniczym. Woda zużywana jest tu głównie do celów pitnych i bytowo-gospodarczych; występuje też zapotrzebowanie na wodę do celów produkcyjnych związanych z przetwórstwem rolno-spożywczym. Cała gmina liczy 5674 mieszkańców (stan na 31.12.2011 r.), z których prawie wszyscy korzystają z gminnej sieci wodociągowej. Długość rozdzielczej sieci wodociągowej na terenie gminy Lisewo wynosi 157,6 km, a stopień zwodociągowania jest bardzo wysoki i wynosi 99,9 %. Liczba przyłączy wodociągowych w Gminie na koniec roku 2011 roku wynosiła 1105 sztuk (o łącznej długości 35,3 km).

Tab.25. Sieć wodociągowa gminy Lisewo (stan na 2011 r.)

L.p.	Sołectwo	Liczba ludności	Sieć wodociągowa	
			Długość bez przyłączy (km)	Ilość przyłączy
1	Bartlewo	276	8,0	61
2	Błachta	113	3,6	22
3	Chrusty	105	4,5	20
4	Drzonowo	160	9,2	46
5	Kamlarki	228	8,8	42
6	Kornatowo	375	12,3	70
7	Krajęcín	91	4,3	33
8	Krusin	329	10,0	55
9	Linowiec	197	9,0	42
10	Lipienek	371	11,7	66
11	Lisewo	1847	20,5	332
12	Malankowo	278	12,6	60
13	Mgoszcz	395	8,2	54
14	Piątkowo	122	6,0	29
15	Pniewite	474	16,3	90
16	Strucoń	84	4,2	28
17	Tytlewo	124	4,7	23
18	Wierzbowo	105	3,7	32
Ogółem gmina		6574	157,6	1105

Źródło: Urząd Gminy Lisewo

Potrzeby wodne mieszkańców Gminy Lisewo zaspakajają 3 ujęcia wód podziemnych w Lisewie, Kamlarkach i Krajęcínie, o łącznej maksymalnej wydajności studni 2.438 m³. Ujęcia posiadają aktualne pozwolenia wodno-prawne.

Ponieważ ujmowana woda zawiera nadmierne ilości żelaza i manganu podlega uzdatnianiu na każdym z trzech ujęć komunalnych. Woda jest uzdatniana w dwustopniowym procesie polegającym na przejściu przez filtry pośpieszne ciśnieniowe i napowietrzaniu przez aeratory, a następnie na odżelazianiu i odmanganianiu. Stacje są wyposażone także w chloratory do dezynfekcji (w miarę potrzeb).

Tab.26. Komunalne ujęcia wody na terenie gminy Lisewo

L.p.	Nazwa ujęcia lokalizacja	Właściciel/ Użytkownik	Studnia głębokość wydajność	Wielkość poboru wody	Pozwolenie wodnoprawne
1	Ujęcie w miejscowości Lisewo	Urząd Gminy Lisewo	Nr 3 46 m Q=35 m ³ /h	Qmaxh=30 m ³ /h Qmaxd=540 m ³ /d Qśrd=420 m ³ /h	SPP.V/HF.6223-4/09 z dn.02.04.2009r. ważne do dn. 31.03.2019
			Nr 4 47 m Q=27 m ³ /h		
			Nr 5 46 m Q=26 m ³ /h		
2	Ujęcie w miejscowości Kamlarki	Urząd Gminy Lisewo	Nr 1 77 m Q=34 m ³ /h	Qmaxh=40 m ³ /h Qmaxd=630 m ³ /d Qśrd=325 m ³ /d	SSp.OŚ-6223-4D/02/R z dn.13.03.2002 r. ważne do dn. 31.12.2008r., przedłużone do dnia 31.12.2010 r. (Dec. SPP. VI/HF . 6223/3108)
			Nr 2 77 m Q=41 m ³ /h		
3	Ujęcie w miejscowości Krajęcín	Urząd Gminy Lisewo	Nr 1 58 m Q=20 m ³ /h	Qmaxh=34 m ³ /h Qmaxd=324 m ³ /d Qśrd=224 m ³ /d	SppVI/AP.6223-1/04 z dn.06.02.2004r. ważne do dn. 31.12.2014r.
			Nr 2 54 m Q=22 m ³ /h		
			Nr 3 56 m Q=45 m ³ /h		

Źródło: Urząd Gminy Lisewo

Z uwagi na wymogi Dyrektywy Azotanowej i zaliczenia części Gminy do obszarów szczególnie wrażliwych na zanieczyszczenia wód ze źródeł rolniczych prowadzony jest monitoring dla wód ujmowanych na potrzeby komunalne, który wykazał na ujęciu w Kornatowie (wyniki z 2008 r.) stężenie azotanów powyżej 50 mg/l. Pod względem sanitarnym, w nadzorowanych wodociągach nie notowano deficytów wody, spowodowanych niedostateczną ilością i wydajnością ujęć. Nie było też, potrzeby stosowania stałej dezynfekcji. Zarówno sieć wodociągowa, jak i stacja uzdatniania wody wymagają

dalszej modernizacji i ciągłej konserwacji w celu zachowania dobrej jakości wody do spożycia.

Poniżej przedstawiono ogólne dane dotyczące wodociągów i urządzeń wodociągowych eksploatowanych dla potrzeb komunalnych, na podstawie formularzy statystycznych przekazanych do Głównego Urzędu Statystycznego za rok 2011:

Tab.27. Dane dotyczące eksploatacji wodociągu i urządzeń wodociągowych

Wyszczególnienie			Wykonanie w dam ³ (1dam ³ = 1tys.m ³)
Woda pobrana z ujęć (razem teren gminy)			198,0
Woda pobrana na własne cele technologiczne			8,0
Straty wody			27,0
Zakup hurtowy wody			0,6
Woda dostarczona (zużycia wody)	razem		166,0
	z tego	Gospodarstwom domowym i indywidualnym gospodarstwom rolnym	142,0
		Na cele produkcyjne	24,0
		Pozostałe cele	10,0
Dobowa zdolność produkcyjna czynnych urządzeń w m ³ /d (stan na koniec roku)		Ujęć wody	2 438
		Stacji uzdatniania	2 438
		Całego wodociągu	2 438

Źródło: Bank danych regionalnych (GUS)

Na przestrzeni lat 2004 – 2011 ogólne ilości wody dostarczonej gospodarstwom domowym i zbiorowego zamieszkania kształtowały się następująco:

Tab.28. Woda dostarczana gospodarstwom domowym i indywidualnym gospodarstwom rolnym na przestrzeni lat 2004 – 2011

Rok	Ilość w dam ³ (tys.m ³)
2004	189,3
2006	192,1
2008	120,0
2011	142,0

Źródło: Bank danych regionalnych (GUS)

Wnioski:

- Poziom zwodociągowania gminy jest bardzo wysoki, a istniejące ujęcia i sieć wodociągowa w wystarczającym stopniu zapewniają zaopatrzenie w wodę mieszkańców oraz rozwój gospodarczy gminy.

- Udokumentowane zasoby wody pod względem ilościowym są wystarczające, natomiast ich jakość nie jest zadowalająca i wymaga uzdatniania oraz stałego monitorowania.
- Zarówno sieć wodociągowa, jak i stacja uzdatniania wody wymagają dalszej modernizacji i ciągłej konserwacji w celu zachowania dobrej jakości wody do spożycia.

15.1.2. Odprowadzanie ścieków

Według danych przekazanych przez Urząd Gminy na potrzeby GUS i opublikowanych w Banku Danych Regionalnych, na koniec 2011 roku, łączna długość sieci kanalizacyjnej będącej w zarządzie Gminy wynosiła 13,4 km i nie uległa zmianie względem roku 2004. Liczba mieszkańców podłączonych do systemu kanalizacji zbiorczej nieznacznie spadła w tym okresie i wynosi 1486 osób podłączonych poprzez 153 przyłączy do budynków.

Sieć kanalizacji sanitarnej obejmuje 28,6 % mieszkańców. Planowana jest budowa kanalizacji sanitarnej w Lipienku i Strucfoniu.

Stopień skanalizowania gminy jest niski i wynosi niecałe 30%, a sieć obejmuje wyłącznie wieś gminną - Lisewo. Na terenach nie skanalizowanych właściciele nieruchomości posiadają zbiorniki bezodpływowe – szamba, do gromadzenia nieczystości ciekłych lub instalacje indywidualne - oczyszczalnie przydomowe.

W chwili obecnej na terenie gminy działa jedna komunalna czyszczalnia ścieków obsługująca wyłącznie gminną wieś Lisewo oraz przyjmująca ścieki dowożone. Jest to oczyszczalnia mechaniczno-biologiczna składająca się z następujących urządzeń:

- Przepompownia ścieków surowych z 2 pompami zatapialnymi
- Krata główna
- Stawy biologiczne napowietrzane:
 - staw I° o pojemności czynnej 4840 m³
 - staw II° o pojemności czynnej 6000 m³
 - staw III° o pojemności czynnej 4700 m³.
- Złoże biologiczne zatopione napowietrzane o pojemności czynnej 313 m³
- Osadniki wtórne – 2 szt.
- Wylot ścieków oczyszczonych w km 18+300 Strugi Sadzkiej
- Punkt zlewny ścieków dowożonych,

- Stacja dmuchaw, urządzenia napowietrzające
- Instalacja PIX.

Tab.29. Sieć kanalizacyjna gminy Lisewo (stan na 2011 r.)

L.p.	Sołectwo	Liczba ludności	Sieć kanalizacyjna	
			Długość bez przyłączy (km)	Ilość przyłączy
1	Bartlewo	276	-	-
2	Błachta	113	-	-
3	Chrusty	105	-	-
4	Drzonowo	160	-	-
5	Kamlarki	228	-	-
6	Kornatowo	375	-	-
7	Krajęcín	91	-	-
8	Krusin	329	-	-
9	Linowiec	197	-	-
10	Lipienek	371	-	-
11	Lisewo	1847	13,4	153
12	Malankowo	278	-	-
13	Mgoszcz	395	-	-
14	Piątkowo	122	-	-
15	Pniewite	474	-	-
16	Strucfoń	84	-	-
17	Tytlewo	124	-	-
18	Wierzbowo	105	-	-
Ogółem gmina		6574	13,4	153

Źródło: Urząd Gminy Lisewo

Według pozwolenia wodno-prawnego z dnia 02.04.2009 r. użytkownik oczyszczalni – Gmina Lisewo może odprowadzać oczyszczone ścieki komunalne do Strugi Sadzkiej w ilości:

$$Q_{\text{śrd}} = 251 \text{ m}^3/\text{d}$$

$$Q_{\text{maxd}} = 376,5 \text{ m}^3/\text{d}$$

przy nieprzekraczaniu w odprowadzanych ściekach następujących wartości stężeń:

$$\text{BZT}_5 = 40 \text{ mgO}_2/\text{l}$$

$$\text{ChZT Cr} = 150 \text{ mg O}_2/\text{l}$$

$$\text{Zawiesina ogólna} = 50 \text{ mg/l}$$

Oczyszczalnia powstała jeszcze w latach dziewięćdziesiątych i została rozbudowana i zmodernizowana w latach 2004-2006. Obecnie w ciągu doby oczyszczalnia może oczyścić 376 m³ (przedtem 230 m³). Oczyszczalnia obsługuje przede wszystkim Lisewo. Istnieją jednak już plany budowy kanalizacji dla Kornatowa i Pniewitego, a w dalszej perspektywie do

wsi Mgoszcz. Oczyszczalnia i jej aglomeracja została ujęta w Krajowym Programie Oczyszczania Ścieków komunalnych (KPOŚK).

Na przestrzeni ostatnich lat zanotowano spadek ilości ścieków doprowadzanych na oczyszczalnię, co można powiązać z jednoczesnym spadkiem ilości pobieranej przez mieszkańców wody. Zanotowano także znaczący spadek ilości zanieczyszczeń w ściekach oczyszczonych, co przedstawia poniższa tabela:

Tab.30. Ładunki zanieczyszczeń w ściekach po oczyszczeniu

Parametr	Jednostka	2004	2005	2006	2007	2008	2011
Oczyszczane razem	dam3/rok	65	64	75	64	46	53
Oczyszczane biologicznie	dam3/rok	65	64	75	64	46	53
BZT 5	kg/rok	3 268	2 040	1 463	804	452	940
ChZT	kg/rok	10 160	8 160	10 626	3 015	3 344	4518
Zawiesina	kg/rok	3 085	3 060	2 541	1 608	701	1330

Źródło: Bank danych regionalnych (GUS)

Zgodnie z Art. 42 ust. 4 Prawo wodne z dnia 18 lipca 2001 r. (dz.U. Nr 239 poz 2019) w miejscach, gdzie budowa systemów kanalizacyjnych nie przyniosłaby korzyści dla środowiska lub powodowałaby nadmierne koszty, należy stosować systemy indywidualne lub inne rozwiązania zapewniające ochronę środowiska. Do rozwiązań takich zaliczyć należy:

- zbiorniki bezodpływowe (szamba) – system oparty o indywidualne gromadzenie ścieków w szczelnych zbiornikach na nieczystości ciekłe i okresowym ich wypróżnianiu poprzez pojazdy asenizacyjne. Taborem asenizacyjnym ścieki wywożone są do stacji zlewnej zlokalizowanej na oczyszczalni ścieków, bądź na sieci kanalizacyjnej (np. w wybranych przepompowniach).
- przydomowe oczyszczalnie ścieków – system oparty o funkcjonowanie niewielkich przepustowości oczyszczalni lokalnych na potrzeby jednego lub kilku gospodarstw, opartych o różne dopuszczalne prawem technologie.

Z danych GUS dotyczących sieci kanalizacyjnej wynika, że na poza zbiorczą siecią kanalizacyjną gminy Lisewo pozostaje ponad 3.700 mieszkańców. Są to mieszkańcy domów korzystających z indywidualnych systemów gromadzenia ścieków w zbiornikach wybieralnych lub posiadających indywidualne (przysagrodowe) oczyszczalnie. Ich obsługą w

zakresie wywozu ścieków zajmują się trzy podmioty gospodarcze dysponujące zezwoleniem w zakresie opróżniania zbiorników bezodpływowych i transportu nieczystości płynnych.

Według informacji Urzędu Gminy na terenie gminy Lisewo wykonano do końca 2011 roku 164 przydomowe oczyszczalnie ścieków w gospodarstwach indywidualnych i 1 dla budynku wielorodzinnego (wykaz w załączeniu).

Wnioski:

1) Obecną gospodarkę wodno-ściekową gminy ocenia się jako głęboko niezrównoważoną z uwagi na:

- niski stopień skanalizowania gminy (28%) przy jednoczesnym bardzo wysokim stopniu zwodociągowania (99,9%),
- niski udział (w bilansie) ścieków objętych oczyszczaniem (ok.40%),
- niewykorzystanie zdolności oczyszczania gminnej oczyszczalni ścieków – aktualne obciążenie wynosi zaledwie 21% jej średniodobowej przepustowości,
- niski udział ścieków dowożonych do punktu zlewnego oczyszczalni gminnej.

2) Gmina Lisewo nie spełnia (jeszcze) wymagań w zakresie budowy sieci kanalizacyjnej i oczyszczania ścieków w aglomeracjach pow. 2000 RLM; zgodnie z wymogami art. 43 ust.1 ustawy z dnia 18 lipca 2001 r. Prawo wodne aglomeracje powyżej 2000 RLM powinny być wyposażone w systemy kanalizacji zbiorczej dla ścieków komunalnych, zakończone oczyszczalniami ścieków, zgodnie z ustaleniami krajowego programu oczyszczania ścieków komunalnych. Gmina Lisewo została ujęta w KPOŚK w roku 2006 w wyniku uchwały Sejmiku Wojewódzkiego z dnia 04.04.2006 r. o utworzeniu aglomeracji, o wielkości RLM 3100.

Aktualny stan realizacji zobowiązań gminy wynikających z KPOŚK (wg aktualizacji KPOŚK z 2010 r.):

- długość sieci kanalizacyjnej na rok 2006 – 13,4 km
- RLM korzystających z systemu kanalizacyjnego na rok 2006 – 1742
- długość planowanej do budowy sieci kanalizacyjnej do 2015 r. – 4,9 km (łącznie 18,3 km).

- RLM korzystających z sieci kanalizacyjnej do roku 2015 – 2333.

3) Konieczne jest zapewnienie realizacji programu rozbudowy sieci kanalizacyjnej gminy, zgodnie z KOPŚK do roku 2015 (w tym objęcie siecią kanalizacyjną wsi: Kornatowo, Pniewite i docelowo Mgoszcz) oraz równoległa realizacja programu budowy przydomowych oczyszczalni ścieków na terenach, na których budowa sieci zbiorczej nie ma uzasadnienia ekonomicznego.

15.1.3. Infrastruktura gospodarki wodnej

Pod względem hydrograficznym obszar gminy Lisewo znajduje się na terenie czterech zlewni cząstkowych należących do zlewni rzeki Wisły. Są to zlewnie: Strugi Toruńskiej, Strugi Młynówki, Strugi Żaki i Strugi Sadzkiej. Na terenie Gminy Lisewo płyną w swych górnych biegach dwa ciek melioracji podstawowych tj: Struga Żaki oraz Struga Sadzka.

- Struga Sadzka – długości 7,016 km, uregulowana,
- Struga Żaki – długości 5,573 km, uregulowana, należy do zlewni Kanału Głównego, odprowadzającego wody do Wisły.

Struga Sadzka – jest ciekim podstawowym odprowadzającym wody powierzchniowe i melioracyjne z terenów użytkowanych rolniczo w północnej części gminy, w rejonie wsi Pniewite. Całkowita długość Strugi wynosi 16.957 m, w tym na terenie gminy Lisewo – 7.016 m.

Struga Żaki - odwadnia centralną część gminy, jest prawobocznym dopływem Kanału Głównego, o długości około 30 km (w obrębie Gminy Lisewo, w pełni uregulowane). Odwadnia obszar o powierzchni 125,4 km². Zlewnia Strugi Żaki położona na obszarze o zróżnicowanym podłożu geomorfologicznym zaliczana jest do obszarów szczególnie narażonych na zanieczyszczenie z źródeł rolniczych. W górnym odcinku Struga płynie przez jeziora: Kornatowskie, Młyńskie, Firlus i Bartlewskie. Wysoczyznowa część zlewni jest obszarem przekształconym rolniczo, pozbawionym lasów.

Zasoby wód powierzchniowych są na terenie Gminy Lisewo ubogie. Jakość wód jest zła. Wody żadnego z badanych cieków nie spełniają wymagań wysokiej klasy czystości. Rezerwy bieżące przepływów, uwzględniając potrzebę zachowania ich wielkości nienaruszalnych, szczególnie w okresach suchych są niewielkie i zmienne w czasie. Część

cieków i rowów w okresie lata jest sucha. Wysychają także częściowo śródpolne oczka wodne, zbiorniki przydomowe, baseny przeciwpożarowe, itp.

Stan istniejących systemów melioracyjnych

Pod względem topograficznym obszar gminy Lisewo charakteryzuje się znacznymi deniwelacjami terenu, tworząc liczne skłony i zagłębienia terenu. Na przeważającej części terenu gminy wierzchnią warstwę gruntu stanowią słabo przepuszczalne gliny zwalowe i piaski gliniaste co sprawia, że tereny te mają duże potrzeby w zakresie regulacji stosunków wodnych, w tym realizacji inwestycji melioracyjnych. Gleby gminy Lisewo, to w zdecydowanej większości gleby brunatne i bielcowe. Posiadają one na ogół II, III i IV klasę bonitacyjną, świadczącą o wysokiej ich przydatności rolniczej. Użytki zielone w większych kompleksach nie występują. Istniejące pastwiska i łąki to z reguły niewielkie powierzchnie najniżej położonych użytków rolnych na dnie kotlin bezodpływowych oraz wzdłuż rowów otwartych. Często stanowią one obrzeża jezior i bagien.

Na terenie Gminy Lisewo zostały dotąd zrealizowane następujące obiekty melioracyjne obejmujące swoim zasięgiem wsie lub ich części oraz powierzchnie zdrenowania:

I. Obiekt Kobyły – Kamlarki – Tytlewo I – wsie:

1. Tytlewo - 82,04 ha
2. Wierzbowo - 49,30 ha
3. Kamlarki - 113,39 ha
4. Krusin - 39,34 ha
5. Bartlewo - 84,07 ha
6. Błachta - 23,16 ha
7. Kornatowo - 13,93 ha

Razem: **405,23 ha**

II. Obiekt Kobyły – Kamlarki II – wsie:

1. Kornatowo - 17,32 ha
2. Błachta - 10,09 ha
3. Krusin - 80,33 ha

Razem: **107,74 ha**

III. Obiekt Cepno – Bartlewo – wsie:

1. Tytlewo - 19,79 ha
2. Bartlewo - 73,20 ha

Razem: **92,99 ha**

IV. Obiekt Gorzuchowo – Krajęcín – wsie:

1. Chrusty - 52,86 ha
2. Malankowo -184,50 ha
3. Pniewite -118,66 ha
4. Krajęcín - 96,71 ha
5. Piątkowo - 54,39 ha

Razem: **507,12 ha**

V. Obiekt Pniewite – Lisewo – wsie:

1. Mgoszcz - 47,19 ha
2. Kornatowo - 3,31 ha
3. Malankowo - 24,05 ha
4. Pniewite - 5,00 ha
5. Lisewo - 141,77 ha

Razem: **221,32 ha**

VI. Obiekt Kornatowo – Strucfoń – wsie:

1. Strucfoń - 175,23 ha
2. Kornatowo - 119,76 ha
3. Lipienek - 90,57 ha
4. Drzonowo - 29,01 ha
5. Lisewo - 255,17 ha
6. Mgoszcz - 2,45 ha

Razem: **672,19 ha**

VII. Obiekt Mgoszcz – zlewnia Struga Toruńska i Rzeka Młynówka - wsie:

1. Mgoszcz - 387,6 ha
2. Lisewo - 5,95 ha

Razem: **393,55 ha**

VIII. Obiekt Szerokopas – wsie:

1. Drzonowo : **28,20 ha**

IX. Obiekt Kornatowo – zlewnia Strugi Żaki – wsie:

1. Kornatowo: **21,00 ha**

X. Obiekt Lipienek – wsie:

1. Lipienek: **147,73 ha**

XI. Obiekt Ostrowo II i III – wsie:

1. Lisewo - 28,04 ha
2. Drzonowo - 70,07 ha

Razem: **98,07 ha**

Łącznie na terenie gminy Lisewo zmeliorowano 2695,14 ha gruntów. Większość urządzeń melioracyjnych ma od trzydziestu do sześćdziesięciu lat, a niektóre są również z przed II wojny światowej. Dlatego też znaczna część urządzeń melioracyjnych już się zdekapitalizowała. Opiekuje się nimi Gminna Spółka Wodna Lisewo. Zachodzi pilna potrzeba

wykonania nowych inwestycji melioracyjnych oraz częściowej odbudowy istniejących urządzeń melioracyjnych na nowe.

Część gruntów rolnych gminy Lisewo w ogóle nie jest zmeliorowana bądź zmeliorowania są szczątkowe. Taką wsią jest wieś Linowiec, na której w ogóle nie ma urządzeń melioracyjnych. Szacunkowo pilnej melioracji potrzebuje ok. 1000 ha użytków rolnych Gminy Lisewo.

15.2. Gospodarka odpadami

15.2.1. Odpady komunalne

Gospodarka odpadami na terenie Gminy Lisewo organizowana i nadzorowana jest przez Referat Gospodarki Komunalnej, Budownictwa, Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej Urzędu Gminy Lisewo.

Zbiórkę odpadów komunalnych na terenie Gminy prowadzą następujące firmy posiadające zezwolenie na prowadzenie działalności w zakresie odbierania odpadów komunalnych od właścicieli nieruchomości; są to:

- Zakład Usług Miejskich Sp. z o.o. z siedzibą przy ul. Przemysłowej 8, 86-200 Chełmno
- Zakład Usługowo- Produkcyjny, ul. Hallera 86-230 Lisewo
- Przedsiębiorstwo Usług Komunalnych i Mieszkaniowych EKOSYSTEM Sp. z o.o., ul Matejki 13 87-200 Wąbrzeźno.

Poniższa tabela przedstawia wykaz podmiotów gospodarczych działających na terenie Gminy Lisewo posiadających zezwolenia na prowadzenie działalności w zakresie gospodarki odpadami:

Tab.31. Podmioty gospodarcze działające na terenie Gminy Lisewo w zakresie gospodarki odpadami

L.p.	Siedziba firmy - adres	Nr decyzji i data wydania	Data obowiązywania decyzji	Zakres zezwolenia	Ilość odebranych odpadów komunalnych (2011 r.)
1	Zakład Usług Miejskich Sp. z o.o. ul. Przemysłowa 86-200 Chełmno	7638-7/2003 z dnia 30.06.2003r. ze zmianą 7639/1/2008 z dnia 04.01.2008	04.01.2018	Odbiór i wywóz odpadów zmieszanych	96.35 Mg

2	Zakład Usługowo – Produkcyjny ul. Hallera 86-230 Lisewo	7638-18/2005 z dnia 22.12.2005r. ze zmianą 7639/5/2008 z dnia 09.05.2008	09.05.2018	Odbiór i wywóz odpadów zmieszanych	189.52 Mg
3	Przedsiębiorstwo Usług Komunalnych i Mieszkaniowych EKOSYSTEM Sp. z o.o. ul. Matejki 13 87-200 Wąbrzeźno	7638-11/2004 z dnia 20.12.2004r. ze zmianą 7639/8/2007 z dnia 20.12.2007	20.12.2017	Odbiór i wywóz odpadów zmieszanych oraz selektywna zbiórka odpadów	196.78 Mg

Źródło: Decyzje administracyjne wydane przez Wójta Gminy podmiotom gospodarczym działającym na terenie Gminy Lisewo; ewidencja podmiotów gospodarczych Urzędu Gminy Lisewo

Przedsiębiorstwem dominującym na terenie Gminy Lisewo zakresie odbioru odpadów komunalnych (zmieszanych) jest Ekosystem Sp. z o.o. w Wąbrzeźnie. Firma ta zajmuje się także opróżnianiem pojemników do selektywnej zbiórki odpadów, które zlokalizowane są na terenie Gminy.

W 2011 r. zebrano z terenu Gminy łącznie 482,65 Mg zmieszanych odpadów komunalnych.

Przedsiębiorstwo Zakład Usług Miejskich Sp. z o.o.

Analizowany podmiot na podstawie zezwolenia na prowadzenie działalności gospodarczej w zakresie odbierania odpadów komunalnych od właścicieli nieruchomości z terenu Gminy Lisewo (SRLiOŚ 7062-2/07) z dnia 11.06.2007 roku, świadczy obecnie swoje usługi na terenie miejscowości Kamlarki, Krusin, Linowiec, Lipienek i Piątkowo.

Odbiór odpadów komunalnych niesegregowanych odbywa się z częstotliwością minimum 2 razy w miesiącu zgodnie z gminnym regulaminem utrzymania czystości i porządku w gminie. Do obsługi pojemników ustawionych na terenie Gminy Lisewo Zakład Usług Miejskich Sp. z o.o. wykorzystuje swój sprzęt (samochody – śmieciarki). Pojemniki na odpady są własnością firmy. Mieszkaniec płaci za usługę opróżnienia pojemnika z wliczoną dzierżawą za pojemnik oraz opłatami za transport i utylizację odpadów. Do zbiórki odpadów komunalnych na omawianym terenie firma wykorzystuje następujące rodzaje pojemników: MGB 110 I i MGB 120 I.

Ilość zebranych przez Zakład Usług Miejskich Sp. z o.o. zmieszanych odpadów komunalnych w 2008 roku, z terenu Gminy Lisewo wyniosła 96,35 Mg (jest to 19,96 % całości zebranych odpadów zmieszanych z Gminy Lisewo). Komunalne odpady zmieszane Zakład Usług Miejskich Sp. z o.o. przekazywał na Międzygminne Składowisko Odpadów

Komunalnych w Osnowie gdzie unieszkodliwiano je metodą D5 poprzez składowanie. Odpady wtórne przekazywane były do recyklera.

Zakład Usługowo – Produkcyjny w Lisewie

W dniu 22.12.2005 roku Wójt Gminy zezwolił firmie Zakład Usługowo –Produkcyjny w Lisewie na prowadzenie działalności w zakresie odbioru zmieszanych odpadów komunalnych od właścicieli nieruchomości z terenu całej Gminy (nr 7638-18/2005 z dnia 22.12.2005r) . W analizowanym okresie podmiot ten prowadził czynnie działalność w zakresie zbiórki odpadów komunalnych od właścicieli nieruchomości terenu Gminy Lisewo. Ilość zebranych odpadów zmieszanych przez Zakład Usługowo–Produkcyjny w Lisewie wynosiła w roku 2011 189,52 Mg, co stanowiło 39,26 % ogółu zebranych odpadów zmieszanych z terenu Gminy Lisewo.

Przedsiębiorstwo Usług Komunalnych i Mieszkaniowych EKOSYSTEM Sp. z o.o.

Firma Ekosystem na terenie Gminy Lisewo obsługuje największą liczbę ludności w ramach odbioru odpadów komunalnych (zmieszanych). Na podstawie decyzji nr 76-11/2004 Wójta Gminy Lisewo z dnia 20.12.2004 r. ze zmiana nr 7639/8/2007 z dnia 20.12.2007r., otrzymała zezwolenie na prowadzenie działalności w zakresie odbioru zmieszanych odpadów komunalnych od właścicieli nieruchomości na terenie całej Gminy. Ponadto Firma Ekosystem czynnie prowadziła również zbiórkę odpadów selektywnie zebranych w postaci szkła i tworzyw sztucznych. Ilość zebranych odpadów zmieszanych przez firmę Ekosystem w roku 2011 wynosiła 196,78 Mg, co stanowiło 40,78 % ogółu zebranych odpadów zmieszanych z terenu Gminy Lisewo.

Firma EKOSYSTEM obowiązana jest również do odbierania wszystkich selektywnie zbieranych odpadów komunalnych, w szczególności odpadów opakowania ze szkła, tworzyw sztucznych, makulatury i metali oraz powstających w gospodarstwach domowych odpadów wielkogabarytowych, zużytego sprzętu elektrycznego i elektronicznego, a także odpadów z remontów i odpadów biodegradowalnych.

Wyznaczonymi miejscami unieszkodliwiania odpadów pochodzących z terenu Gminy Lisewo są:

- W zakresie odpadów komunalnych zmieszanych – Gminne Składowisko Odpadów Komunalnych w Osnowie lub składowiska, z którymi firma wywozowa ma zawarte umowy (składowisko w Niedźwiedziu).

- W zakresie innych odpadów komunalnych, w tym niebezpiecznych – na podstawie zawartych umów z przedsiębiorcami posiadającymi stosowne zezwolenia.

Komunalne odpady zmieszane o kodzie 20 03 01 przekazywane są na Międzygminne Składowisko Odpadów Komunalnych w Osnowie, bądź na Składowisko Odpadów Komunalnych w Niedźwiedziu, gdzie unieszkodliwiane są metodą D5 poprzez składowanie. Odpady wtórne przekazywane są do recyklingu.

15.2.2. Składowiska odbierające odpady z terenu gminy Lisewo

Na terenie gminy Lisewo brak jest czynnych instalacji do odzysku i unieszkodliwiania odpadów. Odpady zebrane z terenu gminy Lisewo w części (ok. 46 %) deponowane są na składowisku w Osnowie (gm.Chełmno), którego właścicielem jest miasto Chełmno, a w części (ok. 54%) na składowisku w Niedźwiedziu (gm.Dębowa Łąka), którego użytkownikiem jest firma Ekosystem z Wąbrzeźna.

Międzygminne składowisko odpadów komunalnych w Osnowie

Jest to składowisko odpadów innych niż niebezpieczne i obojętne, typu podpowierzchniowo-napowierzchniowego. Składa się z dwóch kwater, z których jedna jest eksploatowana. Powierzchnia całego składowiska wynosi 9,2509 ha.

Tab.32. Podstawowe dane techniczne składowiska w Osnowie

L.p.	Parametry techniczne	Dane liczbowe	Jednostki
1	Liczba kwater	2	-
2	Liczba kwater eksploatowanych	1	-
3	Pojemność składowiska	174 177	Mg
4	Zapełnienie odpadami	79 147 45,4	Mg %
5	Rezerwa pojemności	95 030 54,6	Mg %
6	Powierzchnia niecki	1,9	ha
7	Zagłębienie niecki	2,0 – 10,0	m npm
8	Nachylenie skarp	1:2 – 1:2,5	
9	Uszczelnienie - naturalna bariera geologiczna-utwory gliniaste - izolacja syntetyczna-folia PEHD	Współczynnik filtracji $k=1,1 \times 10^{-6}$ Powierzchnia: 17 425	m/s m ²
10	Drenaż odcieków: - filtr gruntowy (piasek drobny) miąższości - system drenażowy z rur perforowanych	35-55 845	mm mb
11	Gromadzenie odcieków: - zbiornik odcieków o pojemności czynnej	1 950	m ³

	- ilość wód odciekowych	9,18	m ³ /d
12	Instalacja do odprowadzania gazu wysypiskowego: - szyb wentylacyjny – emisja do atmosfer		
13	Pas zieleni – drzewa, krzewy i zieleń niska-pas szerokości	10	m

Źródło: Plan Gospodarki Odpadami dla Gminy Lisewo na lata 2008 – 2011 z perspektywą na lata 2012 – 2015

Wyposażenie składowiska:

- Kompaktor do plantowania i zagęszczania odpadów,
- Spycharka gąsiennicowa o mocy 100 kW,
- Koparko-ładowarka do pobierania i załadunku kruszywa przeznaczonego do przesypek,
- Waga samochodowa, przejezdna 50 Mg,
- Pompa do dezynfekcji,
- Brodzik dezynfekcyjny,
- Myjnia płytowa,
- Budynek socjalno-biurowy,
- Boksy na surowce wtórne,
- Magazyn surowców wtórnych,
- Zbiornik depozytowy typu KP-7 oraz specjalne beczki na odpady niebezpieczne,
- Zbiornik odcieków.

Na terenie międzygminnego Składowiska Odpadów Komunalnych w Osnowie prowadzona jest działalność w zakresie składowania odpadów innych niż niebezpieczne i obojętne, powstających na terenie miasta Chełmna oraz gmin: Chełmno, Kijewo Królewskie, Papowo Biskupie, Lisewo i Unisław. Przewiduje się budowę linii do segregacji odpadów pozwalającej na wydzielenie z ogólnej masy odpadów surowców wtórnych, odpadów wielkogabarytowych i niebezpiecznych oraz na podział pozostałych odpadów na trzy frakcje o różnej wielkości.

Międzygminne składowisko odpadów komunalnych w Niedźwiedziu

Obecne składowisko odpadów w Niedźwiedziu, gm.Dębowa Łąka, funkcjonuje pod nazwą Międzygminny Zakład Gospodarki Odpadami. Zarządcą składowiska jest Przedsiębiorstwo Usług Komunalnych i Mieszkaniowych EKOSYSTEM Sp. z o.o. w Wąbrzeźnie. Składowisko zajmuje powierzchnię 17,94 ha, w tym powierzchnia kwatery na odpady 14 ha.

Tab.33. Podstawowe dane techniczne składowiska w Niedźwiedziu

L.p.	Parametry techniczne	Dane liczbowe	Jednostki
1	Liczba kwater	1	-
2	Liczba kwater eksploatowanych	1	-
3	Pojemność składowiska	1 500 000	m ³
4	Zapełnienie odpadami	180 000 12	m ³ %
5	Rezerwa pojemności	1 320 000 88	m ³ %
6	Powierzchnia niecki	14	ha
7	Uszczelnienie - naturalna bariera geologiczna-utwory gliniaste - izolacja syntetyczna-folia PEHD	miąższość warstwy: 14-22 brak	m -
10	Drenaż odcieków: - filtr gruntowy (piasek drobny) miąższości - system drenarski WAGIN 200	Miąższość warstwy drenażowej: 3,5 - 7,5	m
11	Gromadzenie odcieków: - zbiornik odcieków o pojemności czynnej	283	m ³
12	Instalacja do odprowadzania gazu wysypiskowego - system odgazowania biernego	8 studni (szybów) wentylacyjnych Ø 800	mm
13	Pas zieleni – drzewa, krzewy i zieleń niska-pas szerokości	30	m

Źródło: Plan Gospodarki Odpadami dla Gminy Lisewo na lata 2008 – 2011 z perspektywą na lata 2012 – 2015

Budowle, obiekty i urządzenia towarzyszące znajdujące się na terenie składowiska:

- Budynek administracyjno-socjalny,
- Budynek garażowo-warsztatowy,
- Brodzik dezynfekcyjny,
- Budynek na czasowe gromadzenie surowców wtórnych wyposażony w belownicę,
- Wiata do składowania surowców wtórnych,
- Boksy i plac składowy surowców wtórnych,
- Plac składu i demontażu odpadów wielkogabarytowych,
- Kompostownia odpadów biodegradowalnych,
- System monitoringu wód – studnie piezometryczne.

Wyposażenie technologiczne:

- Waga samochodowa 50 Mg,
- Kompaktor Hanomag 230,
- Kompaktor Hanomag 66,
- Sypcharka DT,
- Koparko-ładowarka,
- Ładowarka czołowa.

Na składowisku dopuszcza się odzysk lub unieszkodliwiania odpadów innych niż niebezpieczne w ilości do 5 tys. Mg rocznie.

Zgodnie z Planem Gospodarki Odpadami Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2011-2014 z perspektywą na lata 2015 -2018 gmina Lisewo zakwalifikowana została do IV Regionu Gospodarki Odpadami Komunalnymi obejmującego gminy powiatu chełmińskiego i świeckiego, z dwoma składowiskami w Sulnówku i Osnowie. W ramach tego kompleksu międzygminnego składowisko w Osnowie zostanie rozbudowane o sortownię odpadów.

System selektywnej zbiórki odpadów

W celu wyrabiania prawidłowych nawyków wśród mieszkańców, Gmina Lisewo od 2007 roku prowadzi selektywną zbiórkę odpadów opakowaniowych przy pomocy specjalnych pojemników ustawionych w dogodnych punktach na terenie całej Gminy. Ogólna liczba pojemników służących selektywnej zbiórce odpadów na analizowanym terenie wynosiła 24 sztuki (stan na 2008 rok) – 19 zestawów (gniazd) złożone z 1 pojemnika na tworzywa sztuczne. Segregacja uwzględniała tylko tworzywa sztuczne, jeśli chodzi o papier i szkło były one wyselekcjonowane z odpadów zmieszanych na terenie składowiska obsługiwanego przez firmę Ekosystem.

15.2.3. Odpady niebezpieczne

Na terenie gminy Lisewo powstaje stosunkowo niewielka ilość odpadów zaliczanych do kategorii niebezpiecznych (ok. 6,2 Mg/r). Są to głównie odpady typu: ogniwa, baterie, lampy oświetleniowe, sprzęt AGD, przeterminowane leki, opakowania po farbach i rozpuszczalnika itp. występujące w odpadach komunalnych oraz wyselekcjonowane odpady medyczne z przychodni i weterynaryjne z lecznic zwierząt oraz padłe zwierzęta z gospodarstw rolnych i ferm hodowlanych.

Odpady niebezpieczne wysegregowane ze strumienia odpadów komunalnych to m.in.: baterie i ogniwa, farby i lakiery, lampy fluorescencyjne i inne odpady zawierające rtęć, oleje i smary, środki ochrony roślin oraz opakowania po tych środkach, urządzenia zawierające freony, rozpuszczalniki itp. Na terenie gminy Lisewo nie jest dokonuje się separacji odpadów niebezpiecznych ze strumienia odpadów komunalnych, jak też nie jest prowadzona selektywna zbiórka odpadów niebezpiecznych w postaci baterii i ogniw, przeterminowanych lekarstw czy odpadów sprzętu elektrycznego i elektronicznego.

Odpady niebezpieczne zbierane źródła, tj. odpadu medyczne z placówek służby zdrowia i odpady weterynaryjne unieszkodliwiane są poza terenem gminy; odpady medyczne kierowane są zbiorczo do Centrum Onkologii w Bydgoszczy, skąd kierowane są do unieszkodliwienia przez wyspecjalizowaną firmę), a odpady weterynaryjne unieszkodliwiane są w Zakładzie Utylizacyjnym „Hetman” w Olszówce.

Wnioski:

- Zbiórką odpadów komunalnych nie są objęci wszyscy mieszkańcy gminy; część ludności Gminy (ok. 15%) prowadzi gospodarkę odpadami niezgodnie z obowiązującym prawodawstwem;
- System selektywnej zbiórki odpadów jest mało efektywny - tylko kilka procent masy odpadów zbieranych jest selektywnie;
- Gmina nie prowadzi selektywnej zbiórki odpadów niebezpiecznych;
- Na terenie gminy zinwentaryzowano znaczne ilości materiałów i odpadów zawierających azbest - konieczne jest wdrożenie programu usuwania odpadów zawierających azbest.

16. SYSTEMY ENERGETYCZNE

Zgodnie z art. 1 pkt. 3 ustawy z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym, do zadań własnych realizowanych przez gminy zalicza się zaspokajanie potrzeb zbiorowych wspólnoty, do których włączono między innymi zaopatrzenie mieszkańców w energię elektryczną i ciepłą. Obowiązki gminy w tym zakresie ukierunkowane na koordynację całokształtu działań związanych z planowaniem energetycznym – zgodnym z przyjętymi założeniami polityki energetycznej państwa, zostały doprecyzowane w art. 18 i 19 ustawy – prawo energetyczne z dnia 10 kwietnia 1997 roku, z późniejszymi zmianami. Realizując ustawowy obowiązek, gmina Lisewo sporządziła w sierpniu 2007 roku dokument pt. „Projekt założeń do planu zaopatrzenia gminy Lisewo w ciepło, energię elektryczną i paliwa gazowe” – obowiązujący do chwili obecnej. W „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Lisewo” przyjmuje się ten dokument, jako podstawę oceny stanu aktualnego zabezpieczenia gminy w media energetyczne oraz jako strategiczne wytyczne zaopatrzenia tej gminy w ciepło, energię elektryczną i paliwa gazowe.

16.1. Elektroenergetyka

Przez teren gminy przebiegają tranzytowo dwie dystrybucyjne, napowietrzne linie elektroenergetyczne wysokich napięć - o napięciu 110 kV, z GPZ Węgrowo i GPZ Wąbrzeźno. Poprzez tę linię system elektroenergetyczny gminy powiązany jest z krajowym systemem elektroenergetycznym. Są to sieci ponadlokalnej infrastruktury technicznej powodujące zajętość terenu i wywołujące ograniczenia lokalizacyjne ze względu na obowiązujące pasy ograniczonego użytkowania, zgodnie z ustawą z dnia 10.04.1997 r. – Prawo Energetyczne (Dz.U. nr 54 z dnia 04.06.1997 r. z późniejszymi zmianami) i przepisami wykonawczymi.

Gestorem tych linii są Polskie Sieci Elektroenergetyczne PÓŁNOC Spółka Akcyjna (ul. Marszałka Focha 16, 85-950 Bydgoszcz), z którymi należy uzgadniać zasady zagospodarowania terenów wzdłuż obowiązującego na podstawie przepisów odrębnych, oznaczonego na rysunku Studium pasa ograniczonego użytkowania wyżej wymienionych linii.

Zasilanie gminy w energię elektryczną następuje z głównego punktu zasilania (GPZ) zlokalizowanego w zachodniej części wsi gminnej Lisewo. Moc zainstalowana w tej stacji transformatorowej 110/15 kV zapewnia dużą rezerwę obciążenia, co daje bardzo znaczące możliwości wzrostu poboru mocy bez ograniczeń techniczno-organizacyjnych. Teren gminy obsługiwany jest z GPZ-u napowietrznymi magistralnymi liniami SN-15 kV, zasilającymi około

80 stacji transformatorowych 15/04 kV, z których zaopatrzenie odbiorców następuje liniami napowietrznymi lub kablowymi niskiego napięcia 04 kV. Cała istniejąca na terenie gminy infrastruktura dystrybucyjna – jako system, pozwala na zachowanie obowiązujących norm w zakresie niezawodności zasilania i jakości dostarczanej energii elektroenergetycznej i nie stanowi żadnego ograniczenia w rozwoju gospodarczym i przestrzennym. Wzrosty zapotrzebowania mocy w określonych obwodach pokrywane będą poprzez wymiany transformatorów i rozbudowę systemów średniego i niskiego napięcia.

16.2. Zaopatrzenie w gaz

Przez obszar gminy, generalnie w korytarzu autostrady A-1 przechodzą główne magistralne gazociągi wysokiego ciśnienia, należące do krajowego systemu przesyłowego:

- gazociąg Dn 400 mm relacji Włocławek – Gdańsk,
- gazociąg Dn 500 mm relacji Gustorzyn – Gdynia.

W ciągu tych magistral, na gruntach wsi Lisewo istnieje systemowa rozgałęźna stacja pomiarowa. W sąsiedztwie tej stacji – na gazociągu DN-400, w rejonie istniejącego węzła autostradowego „Lisewo” istnieje stacja redukcyjno-pomiarowa i wyprowadzony z niej gazociąg wysokiego ciśnienia biegnący w kierunku Wąbrzeźna. Ze stacji tej wyprowadzono również odcinek sieci w kierunku wsi Lisewo, dla przyszłego zaopatrzenia w gaz odbiorców na terenie gminy, stwarzając dogodną możliwość zapewnienia dostępu do tego źródła energii. Aktualnie w gminie Lisewo nie ma przewodowego systemu zaopatrzenia odbiorców w gaz ziemny. Gmina posiada natomiast opracowaną koncepcję programową gazyfikacji w oparciu o wstępne zapewnienie dostawy gazu przez POZG w Gdańsku z 1993 roku. Koncepcja ta wymaga jednak istotnej zmiany.

16.3. Zaopatrzenie w ciepło

Potrzeby ciepłe w gospodarce komunalnej i bytowej zaspokajane są gazem bezprzewodowym (z butli), węglem, drewnem, olejem opałowym i energią elektryczną.

Na terenie Gminy Lisewo znajduje się sześć (6) lokalnych systemów ciepłowniczych:

- kotłownia osiedlowa obsługująca osiedle spółdzielczej zabudowy wielorodzinnej we wsi gminnej opalana miałem węglowym,
- kotłownie obsługujące spółdzielnię mleczarską i urząd gminy, opalane węglem,

- kotłownie obsługujące ośrodek zdrowia i gimnazjum, opalane olejem opałowym,
- kotłownia gazowa obsługująca szkołę podstawową w Lisewie.

Poza obiektami jak wyżej, mieszkańcy na terenie gminy posiadają własne lokalne urządzenia grzewcze o różnorodnych źródłach zasilania w szczególności paliwem stałym. Indywidualne źródła ciepła opalane węglem i koksem emitują do atmosfery SO₂, NO₂, CO w ilościach, które dla pojedynczych pieców czy kuchni wydaje się znikomo małe, ale są bardziej uciążliwe ze względu na bezpośrednie oddziaływanie. Nie przewiduje się w perspektywie tworzenia na terenie gminy systemów ciepłowniczych. Rozwój energetyki cieplnej upatruje się na bazie lokalnych, własnych urządzeń grzewczych. Istotną zmianą jakościową winno być odchodzenie od paliw stałych na rzecz paliw czystych dla środowiska, takich jak paliwa płynne, gazowe i energia elektryczną oraz lokalne odnawialne źródła energii takie jak pompy ciepła, fotowoltaika.

16.4. Odnawialne źródła energii (OZE)

Na terenie gminy nie występują warunki dla wytwarzania skojarzonej energii elektrycznej i cieplnej. Występujące warunki naturalne i geologiczne nie stwarzają również możliwości wykorzystania energii wodnej (nie ma rzek, które byłyby istotnym potencjalnym źródłem energii odnawialnej) i geotermalnej. Gmina Lisewo posiada natomiast korzystne warunki dla rozwoju produkcji energii odnawialnej z biomasy, biogazu i energii słońca oraz dosyć korzystne warunki wietrzności, umożliwiające wykorzystanie energii wiatru. Aktualnie, na terenie gminy Lisewo istnieją dwie turbiny wiatrowe włączone do systemu SN-15kV, zlokalizowane w Lisewie i Pniewitem oraz dwie turbiny w trakcie przygotowania projektowego i proceduralnego, zlokalizowane w Piątkowie (Krajęcinie) i Tytlewie.

16.5. Telekomunikacja i internet

W ramach uzyskanych przez Polskę funduszy unijnych związanych z rozwojem infrastruktury społeczeństwa informacyjnego, wybudowana została w województwie kujawsko-pomorskim szerokopasmowa sieć teleinformatyczna jako element budowy społeczeństwa informacyjnego, w celu:

- umożliwienia budowy nowoczesnej struktury powiązań pomiędzy jednostkami samorządu terytorialnego,

- upowszechnienia dostępu do zasobów internetu,
- bardziej efektywnego wykorzystania technologii informacyjnych,
- stworzenia bazy do realizacji warstwy aplikacji i usług: e-government, e-learning, e-health.

Gmina Lisewo powiązana jest z tą szkieletową siecią światłowodową (generalnie spinającą wszystkie miasta powiatowe województwa) poprzez sieć dostępową, łączącą węzeł dystrybucyjny w Chełmnie z miejscowością gminną. W ten sposób urząd gminy włączony jest w regionalny system powiązań szerokopasmową siecią teleinformatyczną, stanowiącą niezbędne narzędzie kształtujące konkurencyjność i atrakcyjność całego województwa jak i poszczególnych gmin, w tym gminy Lisewo. Teren gminy obsługiwany jest również przez sieci telefonii komórkowej między innymi za pośrednictwem anten kierunkowych i rozświecznych, umieszczonych na wolnostojących masztach istniejących w Malankowie i Lisewie.

17. ZESTAWIENIE RYSUNKÓW

Struktura administracyjna. Podział gminy na sołectwa

Zasoby przyrodnicze

Stan i zagrożenia środowiska

Zasoby dziedzictwa kulturowego

Największe przedsiębiorstwa i gospodarstwa rolne

Kategorie i numeracja dróg

Gospodarka wodno-ściekowa

Materiały źródłowe:

1. Warunki konserwatorskie dla ochrony zasobów kulturowych w gminie Lisewo określone przez Kujawsko-Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z dnia 31.03.2005 r. znak WUOZ/T/UAB/60/05;
2. Materiały i opracowania dotyczące zasobów kulturowych gminy Lisewo, znajdujące się w zbiorach Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Toruniu;
3. Materiały i opracowania dotyczące zasobów kulturowych gminy Lisewo, znajdujące się w zasobach Urzędu Gminy w Lisewie.
4. Projekt założeń do planu zaopatrzenia Gminy Lisewo w ciepło, energię elektryczną i paliwa gazowe, Biuro Projektowo-Inwestycyjne mgr inż. Tomasz Motykiewicz, Toruń 2007 r.
5. Bank Danych Lokalnych.

Bibliografia:

1. Antropogeniczne zmiany rzeźby terenu woj. toruńskiego, Z. Podgórski, Toruń 1996 r.;
2. Geografia fizyczna Polski, J. Kondracki, W-wa 1978 r.;
3. Historia Polski, M. Tymowski, J. Kieniewicz, J. Holzer, W-wa 1990 r.;
4. Zamki Krzyżackie na Ziemi Chełmińskiej, A. Pabian, W. Rozyński, Toruń 1997 r.;
5. Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, W-wa 1880-1914, nakł. Filipa Sulimierskiego i Władysława Walewskiego;
6. Strony internetowe.